

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY

Wybrane aspekty aktywności ekonomicznej ludności

Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011

WARSZAWA 2014

Opracowanie publikacji:

GLÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY
Departament Badań Demograficznych
i Rynku Pracy
Departament Metodologii, Standardów i Rejestrów
Urząd Statystyczny w Bydgoszczy
Urząd Statystyczny w Poznaniu

pod merytorycznym kierunkiem:

Agnieszki Zgierskiej – Dyrektora Departamentu
Badań Demograficznych i Rynku Pracy GUS;

Wioletty Zwara – Dyrektora Urzędu
Statystycznego w Bydgoszczy;

Tomasza Klimanka – Zastępcy Dyrektora Urzędu
Statystycznego w Poznaniu.

Autorzy opracowania:

(rozdział 1) Maciej Ryczkowski, Małgorzata Soból, Paweł Stopiński; (rozdział 2) Michał Miguła, Wiktor Parysek, Agnieszka Piórek, Małgorzata Saroska, Aleksandra Schreiber; (rozdział 3) Ewelina Kodan, Michał Miguła, Wiktor Parysek, Agnieszka Piórek, Maciej Ryczkowski, Małgorzata Saroska, Aleksandra Schreiber, Małgorzata Soból, Paweł Stopiński; (rozdziały 4 i 5) Anna Wysocka, Radosław Antczak; (rozdział 6) Paweł Lańduch, Andrzej Młodak, Marcin Szymkowiak, Łukasz Wawrowski

Robert Wieczorkowski – współpraca przy
opracowaniu uwag ogólnych i metodycznych

Prace edytorskie:

Agata Cendrowska, Ewa Seweryn,
Ewa Mierzejewska-Urbaneck, Michał Pacuski

Projekt okładki:

Lidia Motrenko–Makuch

Druk i oprawa:

Zakład Wydawnictw Statystycznych
Warszawa, al. Niepodległości 208

Publikacja dostępna na <http://www.stat.gov.pl/>, łącznie z dodatkowymi tablicami

Przy publikowaniu danych GUS prosimy o podanie źródła

PRZEDMOWA

Niniejszym przekazuję Państwu kolejne opracowanie, zawierające wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 roku, w tym przypadku prezentujące charakterystykę wybranych aspektów dotyczących aktywności ekonomicznej ludności.

W odróżnieniu od poprzedniej prezentacji dotyczącej rynku pracy, pokazanej w formie tabelarycznej, niniejsze opracowanie ma charakter analityczny i zawiera analizę poszczególnych kategorii ludności w wieku 15 lat i więcej: pracujących, bezrobotnych i biernych zawodowo, między innymi przez pryzmat gospodarstw domowych. Każda z tych zbiorowości została opisana pod względem cech demograficznych (płeć, wiek, stan cywilny) i społecznych (poziom wykształcenia, źródła utrzymania, sytuacja rodzinna). Pracujących scharakteryzowano również według statusu zatrudnienia, wykonywanego zawodu i rodzaju działalności miejsca pracy, a część dotycząca bezrobotnych obejmuje informacje o okresie poszukiwania pracy.

Dla Polski był to pierwszy spis, w którym uczestniczyliśmy jako część Wspólnoty Europejskiej. Podstawowe cele spisu nie zmieniły się, ale wraz ze stale rozwijającym się społeczeństwem, i środowiskiem w jakim ono funkcjonuje, zwiększa się zapotrzebowanie na dane statystyczne, a zwłaszcza na dane o ludności, w tym także o sytuacji na rynku pracy. W dobie postępującej globalizacji i szybkiego rozwoju społeczno-gospodarczego posiadanie szczegółowych, dobrych jakościowo i porównywalnych danych statystycznych jest niezbędne dla prawidłowego zarządzania krajem oraz regionami.

W wymiarze międzynarodowym, zwłaszcza dla obszaru Unii Europejskiej, dysponowanie bazą danych ze spisów ma podstawowe znaczenie z uwagi na bieżące wykorzystywanie tych informacji dla potrzeb realizowanych programów i strategii, a także do prowadzenia polityki wspólnotowej rynku pracy oraz dla koordynacji polityk migracyjnych poszczególnych państw członkowskich UE.

Polska należy do tych krajów, które w spisie ludności i mieszkań 2011 r. zdecydowały się na odejście od metody tradycyjnej na rzecz metody „mieszanej” – z jednej strony wykorzystującej rejestry i systemy informacyjne administracji publicznej, jako źródła danych do spisu, z drugiej strony uwzględniającej możliwość zbadania niektórych tematów w dużym badaniu reprezentacyjnym. Spis 2011 był pierwszym powszechnym badaniem statystycznym zrealizowanym wyłącznie przy wykorzystaniu formularzy elektronicznych.

Wszystkie publikacje z wynikami spisu ludności i mieszkań są dostępne w wersji książkowej, a także w wersji elektronicznej na płycie CD oraz w Internecie na stronie GUS: www.stat.gov.pl.

Tą drogą składam serdeczne podziękowanie Wszystkim, którzy przyczynili się do przygotowania i przeprowadzenia powszechnego spisu ludności i mieszkań 2011 oraz opracowania jego wyników. Jednocześnie wyrażam nadzieję, że prezentowane wyniki spisu będą przydatne dla szerokiego grona odbiorców danych statystycznych, wspomogą gremia decyzyjne i analityków zajmujących się tematyką społeczną oraz będą źródłem inspiracji dla przedstawicieli środowisk naukowych i ich prac naukowo-badawczych.

*Prezes Głównego Urzędu Statystycznego
Generalny Komisarz Spisowy*

Prof. dr hab. Janusz Witkowski

Warszawa, lipiec 2014 roku

PREFACE

Hereby, I would like to present you the successive publication containing the results of the National Census of Population and Housing 2011; in this case presenting the characteristic of selected aspects regarding economic activity of population.

Unlike the previous publication concerning the labour market presented in a tabular form, this publication is analytical and contains the analysis on particular categories of population aged 15 years and more: employed persons, unemployed persons and economically inactive persons, *inter alia*, in the context of households. Each of these populations was described in respect to demographic (sex, age, marital status) and social (level of education, family situation) characteristics. Employed persons were also characterized according to their employment status, performed occupation, and the kind of activity of their workplace; while the part concerning unemployed persons included information on the duration of job search.

For Poland it was the first census that we participated in as a part of The European Community. The main objectives of the census has not changed, although due to constantly developing society and its environment, there is increasing demand for statistical data, particularly regarding population, including also the situation in the labour market. In the era of accelerating globalization and fast socio-economic development detailed, comparable statistical data of good quality are necessary for adequate administration and management of the country and regions.

As regards the international dimension, particularly in the area of the European Union, the data bases from the censuses play a significant role due to the current use of this information for the implemented programmes and strategies, as well as for carrying out the Community labour market policy and coordination of migration policies of particular EU Member States.

Poland is among these countries which, in the census of population and housing 2011, decided to abandon the traditional census method replacing it with the „mixed” one – on the one hand making use of the registers and information systems of the public administration as the source of the census data, while on the other hand including possibility to examine some topics through a large representative survey. The 2011 Census was the first nation-wide statistical survey carried out with the use of electronic questionnaires only.

All publications with the results of the census on population and housing are available in a book form, in an electronic version on the CD and online on the CSO website: www.stat.gov.pl.

This way I would like to offer my words of gratitude to All Persons who contributed to preparation and implementation of the National Census of Population and Housing 2011 and compilation of its results. At the same time, I would like to express my hope that the presented census results will prove useful to a large group of statistical data Users, they will support decision-makers and analysts dealing in social issues; and they will also provide a source of inspiration for the representatives of scientific communities and their scientific and research works.

*President of the Central Statistical Office
General Census Commissioner*

Prof. dr hab. Janusz Witkowski

Warsaw, July 2014

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA.....	3
UWAGI OGÓLNE.....	11
1. Podstawa prawna, termin i zakres spisu ludności i mieszkań 2011	11
2. Podstawowe cele i zakres tematyczny spisu	11
3. Źródła danych, badanie pełne i badanie reprezentacyjne.....	13
4. Sposoby i formy upowszechniania wyników spisu.....	14
UWAGI METODYCZNE	23
1. Definicje i pojęcia spisowe.....	23
2. Jakość wyników w badaniu reprezentacyjnym	34
WYBRANE ASPEKTY AKTYWNOŚCI EKONOMICZNEJ LUDNOŚCI	47
1. Ludzie młodzi na rynku pracy.....	47
1.1. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15-24 lat.....	47
1.2. Pracujący w wieku 15-24 lata	53
1.3. Bezrobotni w wieku 15-24 lata	57
1.4. Bierni zawodowo w wieku 15-24 lata.....	60
2. Osoby w wieku 50-69 lat na rynku pracy.....	65
2.1. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 50-69 lat.....	65
2.2. Pracujący w wieku 50-69 lat.....	70
2.3. Bezrobotni w wieku 50-69 lat.....	74
2.4. Bierni zawodowo w wieku 50-69 lat	80
3. Osoby długotrwale bezrobotne.....	84
3.1. Długotrwale bezrobotni według cech demograficzno-społecznych	84
3.2. Wpływ dotychczasowego doświadczenia zawodowego na długość bezrobocia	89
4. Aktywność ekonomiczna gospodarstw domowych.....	95
4.1. Gospodarstwa domowe według aktywności ekonomicznej członków gospodarstwa.....	95
4.1.1. Gospodarstwa domowe z osobami pracującymi według liczby osób pracujących w gospodarstwie	99
4.1.2. Gospodarstwa domowe z osobami bezrobotnymi według liczby osób bezrobotnych w gospodarstwie.....	103
4.2. Gospodarstwa domowe według aktywności ekonomicznej członków gospodarstwa i liczby osób w gospodarstwie	105

4.3. Gospodarstwa domowe według aktywności ekonomicznej członków gospodarstwa i grup wieku osób w gospodarstwie	106
4.4. Gospodarstwa domowe według aktywności ekonomicznej członków gospodarstwa i składu rodzinnego	109
4.5. Gospodarstwa domowe według aktywności ekonomicznej członków gospodarstwa i występowania osoby w wieku do 24 lat na utrzymaniu.....	111
4.6. Gospodarstwa domowe według aktywności ekonomicznej członków gospodarstwa i poziomu wykształcenia reprezentanta	112
5. Intensywność pracy	116
5.1. Pracujący według płci oraz wymiaru czasu pracy	117
5.2. Intensywność czasu pracy kobiet i mężczyzn	118
5.3. Wiek pracujących a wymiar czasu pracy	120
5.4. Inne demograficzno-społeczne cechy pracujących – determinanty wymiaru czasu pracy	121
5.5. Zróżnicowanie regionalne	124
5.6. Rodzaj działalności pracodawcy a wymiar czasu pracy	125
5.7. Zawód wykonywany a wymiar czasu pracy	128
5.8. Dojazdy do pracy a wymiar czasu pracy	132
6. Dojeżdżający do pracy.	137
6.1. Stan i struktura osób dojeżdżających do pracy	138
6.2. Odległość miejsca zamieszkania od głównego miejsca pracy dla osób dojeżdżających	143
6.3. Wybrane pozostałe aspekty dojazdów do pracy	146

UWAGA. Do punktu 6 – dojeżdżający do pracy dodano na stronie internetowej GUS (www.stat.gov.pl) część tabelaryczną.

CONTENTS

PREFACE	5
GENERAL COMMENTS	17
1. Legal basis, deadline and the scope of the 2011 population and housing census	17
2. Basic objectives and thematic range of the census	17
3. Sources of data, the full survey and sample survey	19
4. Methods and forms of the census results dissemination	20
METHODOLOGICAL NOTES	23
1. Census definitions and concepts	23
2. The quality of the sample survey results	34
SELECTED ASPECTS OF ECONOMIC ACTIVITY OF THE POPULATION	47
1. Young people in the labour market	47
1.1. Economic activity of population aged 15-24 years	47
1.2. Employed persons aged 15-24 years	53
1.3. Unemployed persons aged 15-24 years	57
1.4. Economically inactive persons aged 15-24 years	60
2. Persons aged 50-69 years in the labour market	65
2.1. Economic activity of population aged 50-69 years	65
2.2. Employed persons aged 50-69 years	70
2.3. Unemployed persons aged 50-69 years	74
2.4. Economically inactive persons aged 50-69 years	80
3. Long-time unemployed persons	84
3.1. Long-term unemployed persons by socio-demographic characteristics	84
3.2. The impact of the previous employment history on the duration of unemployment	89
4. Economic activity of households	95
4.1. Households by economic activity of the household members	95
4.1.1. Households with employed persons by the number of employed persons in a household	99
4.1.2. Households with unemployed persons by the number of unemployed persons in a household	103
4.2. Households by economic activity of the household members and the number of the household members	105

4.3. Households by economic activity of the household members and the age groups of the household members	106
4.4. Households by economic activity of the household members and the family relations	109
4.5. Households by economic activity of the household members and the occurrence of dependent persons aged up to 24 years.....	111
4.6. Households by economic activity of the household members and the level of education of the representative	112
5. Labour intensity.....	116
5.1. Employed persons by sex and working time	117
5.2. Intensity of female and male working time	118
5.3. The age of employed persons and working time	120
5.4. Other demographic and social characteristics of the employed – working time determinants	121
5.5. Regional differentiation	124
5.6. Kind of activity of the employer and working time	125
5.7. Performed occupation and working time	128
5.8. Commuting to work and working time	132
6. Persons commuting to work	137
6.1. State and structure of persons commuting to work.....	138
6.2. The distance between the place of residence and the main workplace for the commuters.....	143
6.3. Other selected aspects of commuting to work	146

NOTICE! Point 6 – persons commuting to work was supplemented with a tabular part on the CSO website (www.stat.gov.pl).

UWAGI OGÓLNE

1. Podstawa prawna, termin i zakres spisu ludności i mieszkań 2011

Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań w Polsce w 2011 roku był pierwszym spisem zrealizowanym od czasu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej i przeprowadzony został na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej **w okresie od 1 kwietnia do 30 czerwca 2011r. według stanu w dniu 31 marca 2011 roku, o godz. 24.00.**

Ramy tematyki spisu ludności i mieszkań w 2011 roku, zakres, formę, tryb, granice obowiązków statystycznych i dobrowolności udziału w badaniach określiła Ustawa z dnia 4 marca 2010 r. o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2011 r. (Dz.U. z 26 marca 2010 r. nr 47, poz. 277) wraz z aktami wykonawczymi do ustawy oraz Rozporządzenie (WE) Parlamentu Europejskiego i Rady Nr 763/2008 z dnia 9 lipca 2008 r. w sprawie spisów powszechnych ludności i mieszkań (Dz. U. UE. L. z dnia 13.08.2008 r. Nr 218).

Spis ludności 2011 obejmował osoby stale zamieszkałe (zameldowane) na obszarze Polski bez względu na fakt, czy te osoby przebywały w kraju w czasie spisu czy też były za granicą oraz osoby przebywające czasowo. Spis był przeprowadzony w budynkach, mieszkaniach, obiektach zbiorowego zakwaterowania i innych zamieszkanym pomieszczeniach niebędących mieszkaniami.

W Polsce dotychczasowa praktyka spisowa opierała się na tradycyjnym sposobie przeprowadzania spisów, który polegał na angażowaniu rachmistrzów spisowych, odwiedzających wszystkie zamieszkane jednostki i zapisujących uzyskane bezpośrednio od respondentów informacje na formularzach spisowych, dostępnych w formie papierowej. Następnie dane z formularzy były rejestrowane oraz już w formie elektronicznej podlegały dalszemu opracowaniu. Taka organizacja spisu okazała się jednak bardzo kosztowna i pracochłonna. Z tego względu – Polska zdecydowała się w spisie 2011 na odejście od tradycyjnej metody na rzecz metody mieszanej, polegającej na połączeniu danych z rejestrów i systemów informacyjnych z danymi pozyskiwanymi w badaniach statystycznych – bezpośrednio od respondentów, co jest zgodne z Rozporządzeniem PE i Rady Nr 763/2008.

Rozporządzenie nr 763/2008 jest pierwszym aktem prawnym na skalę międzynarodową, który traktuje równorzędnie różne podejścia do przeprowadzania spisów ludności i mieszkań w krajach członkowskich UE.

2. Podstawowe cele i zakres tematyczny spisu

Podstawowe cele Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w 2011 roku można sprecyzować następująco:

- 1) Zaspokojenie potrzeb informacyjnych kraju, zwłaszcza zebranie informacji, których nie można uzyskać z innych źródeł;
- 2) Dostarczenie informacji na poziomie jednostek podstawowego podziału administracyjnego kraju;

- 3) Możliwie szeroka charakterystyka zmian, jakie zaszły w okresie 2002-2011 w podstawowych strukturach demograficzno-społecznych ludności, gospodarstw domowych i rodzin oraz zmian w wielkości i standardzie zasobów mieszkaniowych;
- 4) Zebranie informacji niezbędnych do zabezpieczenia potrzeb międzynarodowych Unii Europejskiej oraz ONZ;
- 5) Aktualizacja bazy do budowy operatów losowania do badań reprezentacyjnych prowadzonych poprzez obserwacje gospodarstw domowych.

W spisie 2011 zbierano informacje w ramach następujących tematów badawczych:

- 1) Geograficzna charakterystyka ludności – miejsce przebywania, miejsce zamieszkania w okresie międzyspisowym i przyczyny jego zmiany; lokalizacja głównego miejsca pracy;
- 2) Demograficzna charakterystyka osób – płeć, wiek, stan cywilny (formalnoprawny i faktyczny), kraj urodzenia, w tym rodziców, obywatelstwo;
- 3) Gospodarstwa domowe i rodziny: wielkość i skład gospodarstwa domowego i rodziny, rodziny biologiczne i zrekonstruowane, rodziny niepełne, pozycja osób w gospodarstwie domowym i rodzinie;
- 4) Wykształcenie – poziom wykształcenia, kontynuacja nauki; rodzaj szkoły, dziedzina i kierunek kształcenia,
- 5) Migracje wewnętrzne i zagraniczne, w tym badanie emigracji Polaków, emigracji zarobkowej, reemigracji oraz imigracji cudzoziemców do Polski;
- 6) Dzietność kobiet;
- 7) Narodowość i język;
- 8) Wyznanie (przynależność do kościoła lub związku wyznaniowego);
- 9) Niepełnosprawność prawna i biologiczna;
- 10) Ekonomiczna charakterystyka osób, w tym:
 - ✓ Bieżąca aktywność ekonomiczna: pracujący w pracy głównej i dodatkowej, bezrobotni, bierni zawodowo, charakterystyka zawodowa pracujących;
 - ✓ Stała aktywność ekonomiczna dla pracujących w indywidualnych gospodarstwach rolnych;
 - ✓ Dojazdy do pracy;
- 11) Główne i dodatkowe źródło utrzymania osób;
- 12) Źródła utrzymania gospodarstwa domowego, samodzielność gospodarowania i zamieszkania.

Integralną częścią spisów ludności w polskiej praktyce są spisy mieszkań i budynków, w których są zlokalizowane mieszkania. Zebrane podczas spisu informacje umożliwiają wyszacowanie potrzeb mieszkaniowych, wynikających zarówno z fizycznego braku mieszkań, jak również z powodu konieczności wymiany istniejących zasobów lub zasobów nie nadających się do remontu.

Z zakresu tematyki mieszkaniowej ujęto w spisie następujące zagadnienia:

1. Rodzaj zamieszkaných pomieszczeń;
2. Charakterystyka mieszkań, w tym:
 - ✓ mieszkania zamieszkane według rodzaju zajmowania mieszkania, własności mieszkania, wielkości mieszkania, w tym: liczba izb z wyszczególnieniem

pokoju, pomieszczeń kuchennych i innych izb oraz powierzchnia użytkowa mieszkań, wyposażenia w instalacje sanitarno-techniczne, sposób ogrzewania mieszkania;

- ✓ mieszkania niezamieszkałe dodatkowo charakteryzowane według przeznaczenia oraz przyczyny niezamieszkania;
3. Charakterystyka budynków z zamieszkanymi lokalami mieszkalnymi, w tym: rodzaj budynku, forma własności budynku, liczba mieszkań w budynku, rok wybudowania;
 4. Informacje o tytule prawnym do zajmowanego mieszkania.

3. Źródła danych, badanie pełne i badanie reprezentacyjne

Powszechny spis ludności i mieszkań 2011 został przeprowadzony metodą mieszaną, tzn. dane dla spisu 2011 były pozyskiwane ze źródeł administracyjnych – rejestrów i systemów informacyjnych (przede wszystkim wykorzystane do przygotowania i aktualizacji wykazu adresowo-mieszkaniowego oraz do utworzenia operatu adresowo- mieszkaniowego¹) – oraz zbieranie bezpośrednio od ludności w ramach badania reprezentacyjnego oraz tzw. badania pełnego. Oprócz tego przeprowadzone zostały dwa pełne badania, obejmujące osoby przebywające w obiektach zbiorowego zakwaterowania oraz osoby bezdomne. Zastosowane rozwiązania miały przede wszystkim zmniejszyć koszty spisu oraz obciążenie osób objętych spisem, przy jednoczesnym zachowaniu dobrej jakości wyników spisu.

W ustawie o NSP 2011 przyjęte zostało założenie jak najszerszego wykorzystania systemów informacyjnych administracji publicznej, jako źródeł danych dla potrzeb spisu, co w konsekwencji oznaczało, że informacje przewidziane do zebrania w trakcie spisu pobrane zostały przede wszystkim z dostępnych źródeł administracyjnych, a następnie wykorzystane do przygotowania i aktualizacji wykazu adresowo-mieszkaniowego oraz do utworzenia operatu adresowo-mieszkaniowego do losowania próby do badania reprezentacyjnego, a także jako bezpośrednie źródło danych spisowych.

Badanie pełne

W badaniu pełnym realizowanym drogą internetową oraz poprzez wygenerowanie informacji dostępnych w źródłach administracyjnych pozyskano podstawowe dane demograficzno-społeczne i adresowe osób, które nie zostały objęte badaniem reprezentacyjnym lub spisem w obiektach zbiorowego zakwaterowania lub badaniem bezdomnych.

Badanie reprezentacyjne

Przeprowadzone w ramach spisu 2011 badanie reprezentacyjne dostarczyło danych, których nie można było pozyskać z rejestrów i systemów informacyjnych. Badanie zostało przeprowadzone na próbie losowej ok. 20% mieszkań w skali kraju. Jednostką losowania było mieszkanie, a dokładniej jego adres. Zbiór mieszkań, który stanowił podstawę do losowania próby został przygotowany w postaci odpowiedniego operatu losowania z „głębokim”

¹ Szersze informacje o źródłach danych wykorzystywanych dla potrzeb spisu zostały przedstawione w publikacji „Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011”, GUS, Warszawa 2013.

warstwowaniem. Z uwagi na fakt, że przyjęta została zasada jednostopniowego losowania mieszkań, zastosowany schemat losowania oraz alokację próby w poszczególnych powiatach (we wszystkich poprzednich spisach w badaniach reprezentacyjnych towarzyszących tym spisom stosowano losowanie dwustopniowe) – wspomniany operat wymagał szczególnego przygotowania.²

W efekcie do badania reprezentacyjnego wylosowano ponad 2 744 tys. mieszkań spośród prawie 13,5 mln mieszkań znajdujących się w operacie losowania. Mieszkania były losowane z każdej z prawie 70,5 tys. warstw, zaś wielkość próby w poszczególnych warstwach wahała się od niemal 6% do ponad 49%.

Zakres tematyczny badania reprezentacyjnego w NSP 2011 uwzględniał sześć dużych obszarów tematycznych:

- ludność i jej charakterystyka demograficzno-społeczna,
- aktywność ekonomiczna,
- migracje wewnętrzne i zagraniczne ludności,
- narodowość i wyznanie,
- gospodarstwa domowe i rodziny
- oraz budynki i mieszkania.

W ramach tych obszarów można wyróżnić 15 tematów badawczych. Formularz długi, o szerokim zakresie tematycznym zawierał ponad 120 pytań. Respondenci odpowiadali – przeciętnie na 70-80 pytań, w zależności od płci, wieku respondenta, jego mobilności i aktywności zawodowej.

Badanie reprezentacyjne w zdecydowanej większości zostało przeprowadzone metodą bezpośredniego wywiadu rachmistrzów z mieszkańcami wylosowanego mieszkania (metoda CAPI), ale respondenci mogli także spisać się sami przez Internet – z takiej możliwości skorzystało ok. 2% osób.

Do badania reprezentacyjnego stosowany był formularz, o szerokim zakresie tematycznym z dużą liczbą pytań (ponad 120 pytań), przygotowany w wersji aplikacji na urządzenia przenośne typu *handheld* oraz aplikacji internetowej w trybie *on-line*.

4. Sposoby i formy upowszechniania wyników spisu

W upowszechnianiu wyników spisu ludności i mieszkań 2011 będą wykorzystywane następujące sposoby:

- publikacje tabelaryczno-analityczne oraz analityczne,
- udostępnianie danych na nośnikach informatycznych
- udostępnianie danych przez Internet,
- Bank Danych Lokalnych (BDL),
- tematyczne (dziedzinowe) bazy danych, np. baza DEMOGRAFIA,

² Przygotowanie operatu losowania, schemat losowania oraz alokacja próby zostały szerzej opisane w Rozdziale „Uwagi metodyczne”. Ponadto wydana zostanie specjalna publikacja poświęcona w całości metodologii spisu ludności i mieszkań 2011.

- bezpośredni dostęp do wynikowych informacji statystycznych – w Analitycznej Bazie Mikrodanych (ABM).

Większość działań związanych z opracowaniem i udostępnianiem wyników spisu odbywa się w ramach systemu ABM. Dla użytkowników wewnętrznych będzie to pełny dostęp, także do danych jednostkowych (nieidentyfikowalnych) ze spisu 2011, natomiast dla użytkowników zewnętrznych dostęp będzie standaryzowała specjalna aplikacja.

Można wyróżnić trzy główne procesy obsługiwane przez system ABM, tj. przetwarzanie danych, analizę danych oraz udostępnianie danych. Zakłada się, że w ramach procesu udostępniania danych w systemie ABM będą realizowane:

- ✓ przygotowanie produktów do udostępniania
- ✓ zarządzanie udostępnianymi produktami
- ✓ monitorowanie i analiza zapytań użytkowników.

Narzędziem wykorzystywanym do obsługi systemu ABM jest SAS, aczkolwiek istnieje możliwość łączenia wyników przygotowanych poza ABM, np. w aplikacji SPSS czy w arkuszu kalkulacyjnym Excel. Ważną funkcję ABM w ramach udostępniania danych będzie pełnił moduł wspierający monitorowanie i analizę potrzeb informacyjnych użytkowników w zakresie danych spisowych. Informacje zwrotne uzyskane dzięki wprowadzeniu tego modułu mogą być wykorzystane do modyfikacji kierunków upowszechniania wyników spisu.

W zależności od sposobu upowszechniania wyników spisu stosowane będą różne formy ich prezentacji jako:

- ✓ dane zagregowane w tablicach predefiniowanych ogólnodostępnych
- ✓ dane tworzone przez użytkowników na bazie mikroagregatów
- ✓ dane opracowywane przez statystyków na zamówienie
- ✓ wyniki prac analitycznych prowadzonych na danych w kostkach OLAP lub na zbiorze danych jednostkowych nieidentyfikowalnych
- ✓ graficzna prezentacja danych (wykresy, kartogramy)
- ✓ wizualizacja wyników spisu z zastosowaniem narzędzi GIS przez portal geostatystyczny (PGS).

Różnorodne formy upowszechniania danych spisowych, a w szczególności bogaty zestaw tablic publikowanych oraz tablic predefiniowanych, dostępnych w systemie ABM oraz w innych bazach – powinny zabezpieczać podstawowe potrzeby na poziomie ogólnokrajowym i regionalnym szerokiego grona użytkowników wyników spisu. Obiekty predefiniowane, tzn. agregaty oraz kostki wielowymiarowe, będą stanowiły podstawowe źródło danych dla odbiorców zewnętrznych, ale także wewnętrznych. Zakłada się bowiem, że naliczenie ok. 90% tablic statystycznych powinno być możliwe w oparciu o przygotowane uprzednio agregaty w kostkach OLAP.

Bardziej „zaawansowani” od strony informatycznej użytkownicy wyników spisu będą mieli możliwość samodzielnego naliczania prostych tablic korelacyjnych poprzez dostęp do ABM oraz do Podsystemu Metadanych. Dostęp do baz danych będzie uwzględniał zasadę ochrony danych osobowych; prezentowane dane nie mogą być identyfikowalne. Natomiast

tablice wymagające przetwarzania danych (naliczania) według indywidualnych specjalnych zamówień odbiorców, obejmujące nietypowe przekroje terytorialne, szerszą korelację danych lub niestandardowe grupowania – będą opracowywane przez wyspecjalizowane jednostki statystyki.

Publikowanie wyników NSP 2011

Publikacje tabelaryczno-analityczne przewidziane do wydania można ująć w dwóch następujących grupach:

- ✓ ogólnokrajowe (z danymi dla kraju, regionów z wyróżnieniem obszarów miejskich i wiejskich – oraz województw);
- ✓ regionalne (z danymi dla województwa, podregionów, powiatów z wyróżnieniem obszarów miejskich i wiejskich, a także ważniejszymi informacjami dla gmin w każdym z województw).

Zarówno niniejsza publikacja, jak też wydana w grudniu 2013 r. publikacja pt. „Aktywność ekonomiczna ludności Polski” jest jedną z ogólnopolskich publikacji tematycznych, dotyczących rynku pracy. Pozostałe publikacje to:

1. Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna
2. Migracje zagraniczne ludności
3. Zamieszkane budynki
4. Mieszkania
5. Gospodarstwa domowe i rodziny. Charakterystyka demograficzna
6. Ludność i gospodarstwa domowe. Stan i struktura społeczno-ekonomiczna
7. Migracje wewnętrzne ludności
8. Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski
9. Warunki mieszkaniowe gospodarstw domowych i rodzin

Ponadto, zostały także wydane publikacje regionalne opracowane przez wszystkie urzędy statystyczne. Opracowania te dotyczą tematyki ludności, migracji, aktywności ekonomicznej i zasobów mieszkaniowych w każdym z województw.

Więcej szczegółowych uwag dotyczących założeń oraz samej realizacji spisu ludności i mieszkań 2011 umieszczono w uwagach ogólnych do publikacji „Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna”, pierwszej z cyklu publikacji spisowych NSP 2011 (dostępnej też na str. <http://www.stat.gov.pl/>).

GENERAL COMMENTS

1. Legal basis, deadline and the scope of the 2011 population and housing census

The 2011 Polish Census of Population and Housing (NSP 2011) was the first census performed since Poland's accession to the European Union; it took place on the territory of the Republic of Poland **in the period from 1 April to 30 June 2011 in accordance with the state on 31 March 2011, at 24.00 hours.**

The scope of the 2011 population and housing census subject matters, its range, form, mode, statistical obligations limits and freedom of participation in surveys were provided for in the Act of 4 March 2010 on Polish population and housing census in 2011 (Journal of Laws of 26 March 2010, No 47, item 277) together with implementing regulations to the act and Regulation (EC) No 763/2008 of the European Parliament and of the Council of 9 July 2008 on population and housing censuses (Journal of Laws EU of 13 August 2008, No 218).

The 2011 census covered persons living permanently (registered for permanent residency) in Poland, regardless of the fact whether these persons were staying in the country during the census or were abroad, as well as persons staying temporarily in the country. The census was taken in buildings, dwellings, collective accommodation places and other housing units.

In Poland, the census practice was hitherto based on traditional method of taking censuses, which consisted in census enumerators visiting all inhabited units and noting down information obtained directly from respondents on census forms, available in a paper form. Then the data from the forms were registered and already in an electronic form were subject to further analysis. However, such organization of the census turned out to be very expensive and laborious. For that reason, in the 2011 census, Poland decided to abandon the traditional census mode in favour of a mixed method which consists in combining the data from records and information systems with the data obtained through direct statistical surveys, in accordance with the Regulation (EC) No 763/2008 of the European Parliament and the Council.

Regulation (EC) No 763/2008 is the first legal act on the international scale, which treats equally various approaches to population and housing censuses in the European Community Member States.

2. Basic objectives and thematic range of the census

The main purposes of the 2011 Population and Housing Census might be specified as follows:

- 1) fulfilment of the country information needs, particularly obtaining information that cannot be obtained from other sources;
- 2) supplying the information at the level of the basic administrative division units of the country;
- 3) the broadest possible description of the changes that occurred in the years 2002-2011 in basic demographic and social structures of the population, households and families, as well as the changes in the size and standards of dwelling stock;
- 4) obtaining information necessary to fulfil international needs of the European Community and the United Nations (UN);

- 5) updating of the base for creating sampling frames for survey samplings conducted through households monitoring.

The information in the 2011 census was collected within the following research themes:

- 1) geographic characteristic of population: place of residence, place of residence in the period between censuses and the reasons for changing there of; location of the main place of work;
- 2) demographic characteristic of persons: sex, age, marital status (legal and *de facto*), country of birth, including the parents' country of birth, citizenship;
- 3) households and families: the size and composition of household and family, nuclei and reconstituted families, single-parent families, family status, household status;
- 4) educational characteristic: educational level, the continuation of education, the type of school (educational institution), the field and direction of study;
- 5) internal and international migration, including emigration of the Poles, labour-related emigration, re-emigration and immigration of foreigners to Poland;
- 6) fertility of women;
- 7) nationality and language;
- 8) religious denomination (a church or religious association);
- 9) legal and biological disability;
- 10) economic characteristics of persons, including:
 - ✓ current activity status – persons having the main and additional job, the unemployed, persons economically inactive, occupational characteristics of the employed;
 - ✓ usual activity status in respect to persons employed on individual agricultural holdings;
 - ✓ commuting to work
- 11) main and additional source of persons' maintenance;
- 12) the household's sources of maintenance, economic and living self-dependence.

Censuses of dwellings and buildings in which dwelling are located constitute an integral part of population census in the Polish practice. The information gathered during the census enables estimation of housing needs resulting from both actual lack of dwellings and due to the necessity to exchange the existing housing stock or stock not suitable for renovation.

The following housing-related issues were presented in the census:

- 1) the type of a living quarter;
- 2) the characteristics of dwellings including:
 - ✓ occupancy status of dwellings, type of ownership, size of dwellings including: the number of rooms (1), specifying rooms (2), kitchens and other facilities as well as usable area of dwellings, technical and sanitary system (fittings), method of heating a dwelling;
 - ✓ uninhabited dwellings, additionally described by their purpose and the reasons why such dwellings are uninhabited;

- 3) the characteristics of buildings with inhabited dwelling premises, including: the type of building, type of ownership, the number of dwellings in the building, and period of construction;
- 4) information on tenure status.

3. Source of data, the full survey and sample survey

The 2011 Population and Housing Census was carried out with the use of the so-called mixed method, i.e. allowing data acquisition from administrative sources (registers and information systems), as well as their collection directly from population as a part of sample survey and the so-called full survey. Additionally, two full surveys were conducted, covering persons staying in collective living quarters (institutional households), as well the homeless. The purpose of such solutions was mostly to reduce the census costs and the level of bias with respect to persons covered with the census, without affecting high quality of the census results.

The Act on the 2011 national population and housing census stipulates that the information systems of public administration shall be used as widely as possible as both the source of data for the census purposes (which as a consequence meant that information to be gathered during the census was mostly obtained from available administrative sources and then used to prepare and update the address and housing register followed by preparation of the address and housing frame for samples to be used in sample survey³), as well as a direct source of census data.

Full survey

In the full survey carried out via the Internet and through generating the information available from the administrative sources, the basic socio-demographic and address data were obtained of persons not included in the sample survey, the census in collective accommodation places (institutional households) or the survey on the homeless.

Sample survey

Sample survey conducted as a part of the 2011 Census provided data that are not collected in registers and information systems. The survey was conducted on random sample of approximately 20% of dwellings on the national scale. A dwelling, precisely its address, was a sampling unit. A collection of dwellings, that was the basis for the sampling was prepared as the sampling frame with the "deep" stratification.

The sample frame required a special preparation due to the fact that the one-step stratified sampling scheme was applied, sampling frame that was used and the sample allocation in various powiats (in all previous censuses in the accompanying census sample surveys used two-steps stratified sampling scheme.⁴

³ More information on the sources of the data used for the 2011 Census is presented in the "Population. The state and demographic-social structure. National Census of Population and Housing 2011 ", GUS, Warsaw 2013.

⁴ Preparation of the sampling frame, sampling scheme and sample allocation were presented in detail in "Methodological notes". Moreover, a special publication dedicated entirely to the methodology of Population and Housing Census 2011 will be issued.

In the end, these actions resulted in sampling over 2744 thous. dwellings from almost 13.5 million dwellings. Almost 70.5 thousand strata were created, whereas the sample size in particular strata fluctuated from almost 6% to over 49%.

The scope of sampling survey in the 2011 Census covered six big thematic areas:

- population and its demographic and social characteristics,
- economic activity,
- internal and international migrations of population,
- nationality and religious denomination
- households and families
- buildings and dwellings.

15 research topics might be distinguished within these areas. A long questionnaire, of broad range of topics with many questions (over 120 questions) was used in sampling survey. Respondents answered to about 70-80 questions, depending on their sex, age, mobility and economic activity.

The sample survey was mainly carried out by direct interviews with the residents of dwelling (CAPI method), but respondents could also decide on self-enumeration via the Internet (CAII method) – about 2% persons used this method.

The questionnaire applied to the sample survey had a wide thematic range and a large number of questions (over 120 questions), it was prepared in the version of application for handheld mobile devices as well as the internet on-line application.

4. Methods and forms of the census results dissemination

The following methods shall apply for dissemination of the 2011 population and housing census results:

- tabular and analytical publications as well as analytical publications,
- data dissemination on data carriers,
- data dissemination through the Internet,
- data dissemination through the Local Data Bank (BDL)
- data dissemination through thematic (field) databases, e.g. the DEMOGRAFIA database,
- dissemination through direct access to the final statistical information – in data Analytical Microdata Base (ABM)

Most of the operations connected with the analysis and dissemination of the census results take place within the ABM system. Internal users shall have full access thereto, also to individual data (non- identifiable) of the 2011 census, whereas external users' access shall be monitored by special application.

Three main processes supported by the ABM system may be specified, i.e. data processing, data analysis and data dissemination. It is assumed that as a part of data dissemination process, the following actions will take place in the ABM system:

- ✓ preparation of products for dissemination,

- ✓ management of disseminated products,
- ✓ monitoring and analysis of the users' inquiries.

The SAS system shall be used to support the ABM system, although it will be possible to combine results prepared outside the ABM, e.g. in the SPSS application or in Excel spreadsheet. A module supporting the process of monitoring and analysing the users' information needs with regard to census data shall play an important part in data dissemination. The feedback received thanks to this module might be used to modify the trends in dissemination of the 2011 population and housing census results.

Depending on the method of census results dissemination, various forms of their presentation will be used:

- ✓ data aggregated in public predefined tables
- ✓ data created by the users on the basis of micro aggregates
- ✓ data compiled by statisticians upon request
- ✓ results of analytical research conducted on data included in the OLAP cube or on the collection of individual non-identifiable data
- ✓ graphic presentation of data (graphs, cartograms)
- ✓ visualisation of the census results with the use of the GIS tools through the GSP (geostatistical portal).

Various forms of the census data dissemination, particularly an extensive set of published or predefined tables, available in the ABM system, as well as in other bases, should fulfil the basic needs of a wide circle of users of the census results at the national and regional level. Predefined objects, i.e. aggregates and multidimensional cubes, shall constitute the basic source of data for both external and internal users. It is assumed that calculating approx. 90% of statistical tables should be possible based on previously prepared aggregates in the OLAP cubes.

Those users of the census results who are literate in IT solutions will have an opportunity to calculate simple correlation tables independently, through the access to the ABM, as well as to the Meta Data Subsystem (PM). The access to databases shall be governed by the principle of personal data protection; the presented data cannot be identifiable. However, the tables requiring data to be processed (calculated) upon recipients' individual, special requests including atypical territorial sections, wider data correlation or unusual groupings shall be prepared by specialized statistical units.

Publishing of the 2011 census results

Tabular and analytical publications to be published might be presented in the following two groups:

- ✓ national (including data for the country and for regions, specifying urban and rural areas, and voivodships);
- ✓ regional (including data for voivodships, sub regions, powiats, specifying urban and rural areas, and also important information for gminas in each of voivodships);

Both the presented publication and the publication "Labour Force Survey in Poland" issued in December 2013, are one of the national Polish thematic publications concerning the labour market. The other publications are:

1. Population. Size and socio-demographic structure
2. International migration
3. Occupied buildings
4. Dwellings
5. Households and families. Demographic characteristics
6. Population and family households – socio-economic structure
7. Internal migration
8. Composition by national and ethnic identity, language and religion denomination of population
9. Housing arrangements of households and families

In addition, there have been also issued regional publications prepared by all statistical offices. These studies focus on the issues of population, migration, economic activity, and housing in each voivodship.

More detailed comments concerning both the assumptions and implementation the census of population and housing 2011 were included in general comments to publication "Population. size and socio-demographic structure", the first of the cycle of census 2011 publications (available also on <http://www.stat.gov.pl/>).

UWAGI METODYCZNE

1. Definicje i pojęcia spisowe

Podstawą definicji i pojęć zastosowanych w Narodowym Spisie Powszechnym Ludności i Mieszkań przeprowadzonym w 2011 r. są **Zalecenia międzynarodowe do spisów ludności i mieszkań około 2010 roku** przyjęte przez Konferencję Statystyków Europejskich w czerwcu 2006 r. (ONZ, Genewa 2006)¹. Definicje dotyczące aktywności ekonomicznej ludności opierają się na **Rezolucji dotyczącej statystyki pracujących, bezrobotnych i niepełnozatrudnionych**, przyjętej na XIII Międzynarodowej Konferencji Statystyków Pracy w październiku 1982 r. (z późniejszymi zmianami) i zalecane do stosowania przez Międzynarodową Organizację Pracy².

Wyodrębnienie pracujących, bezrobotnych i biernych zawodowo, czyli podstawowych kategorii ludności z punktu widzenia aktywności ekonomicznej (statusu osób na rynku pracy), jest możliwe dopiero po wcześniejszym określeniu całej zbiorowości, czyli precyzyjnym zdefiniowaniu pojęcia „ludność”. Ze względu na przepisy prawa obowiązujące w poszczególnych krajach – wyznaczające dolną granicę wieku umożliwiającą „wejście” na rynek pracy – w spisach ludności przyjęto określanie statusu na rynku pracy dla osób w wieku 15 lat i więcej.

1.1. Ludność, gospodarstwa domowe i rodziny

Na podstawie wyników NSP 2011 możliwe jest wyodrębnienie kilku kategorii ludności.³ W niniejszej publikacji dane z zakresu aktywności ekonomicznej dotyczą wyłącznie ludności faktycznie zamieszkałej – dalej określonej jako „ludność”.

Ludność faktycznie zamieszkała (ludność faktyczna) – kategoria ta, z punktu widzenia mieszkańców gminy, tj. najmniejszej jednostki podziału administracyjnego kraju – obejmuje następujące grupy:

1. Osoby mieszkające stale (stali mieszkańcy) – są to osoby, które w spisie zadeklarowały, że dana gmina jest ich stałym miejscem zamieszkania (bez względu czy są tam zameldowane na pobyt stały czy nie) oraz – w momencie spisu:
 - a) były obecne (mieszkały w gminie),
 - b) były nieobecne, ale ich nieobecność trwała krócej niż 3 miesiące,
 - c) były nieobecne dłużej niż 3 miesiące, ale ich nieobecność wynikała z powodu:
 - przebywania w zakładzie karnym lub śledczym
 - pobytu za granicą.
2. Osoby przebywające czasowo dłużej niż 3 miesiące – są to osoby, które w spisie zadeklarowały, że ich stałym miejscem zamieszkania jest inna gmina w kraju,

¹ Conference of European statisticians recommendations for the 2010 censuses of population and housing, prepared in cooperation with the Statistical Office of the European Communities (EUROSTAT), (ONZ, Genewa 2006); <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.41/2006/zip.1.e.pdf>

² Current international recommendations on labour statistics, 2000 edition (Geneva, 2000); <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/download/res/ecacpop.pdf>

³ Por.: publikacja *Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna. Wyniki NSP 2011 – rozdział I Metodologia spisu ludności i mieszkań 2011 – wybrane aspekty*; http://www.stat.gov.pl/gus/5840_14076_PLK_HTML.htm

natomiast w miejscu/gminie spisania przebywały czasowo (dłużej niż 3 miesiące) z następujących powodów: nauka, praca, warunki rodzinne lub mieszkaniowe, leczenie lub rehabilitacja, przebywanie w domu opieki.

Jako czas okresowej nieobecności lub przebywania przyjęty został czas zamierzony.

Do kategorii ludności faktycznej danej gminy nie były zaliczane osoby przybyłe z zagranicy na pobyt czasowy, tj. takie, które nie posiadały stałego pobytu w Polsce (pozwolenia na osiedlenie się). Kategoria nie ujmuje też stałych mieszkańców danej gminy, którzy w momencie spisu przebywali poza gminą dłużej niż 3 miesiące z przyczyn innych niż przebywanie w zakładzie karnym (śledczym) lub pobyt za granicą, tj. osób które przebywały czasowo w innej gminie kraju (zgodnie z przyjętą definicją zostali tam ujęci jako ludność faktyczna). Analogicznie wyodrębniana jest ludność faktyczna dla poszczególnych miejscowości.

Gospodarstwa domowe⁴

W NSP 2011 gospodarstwa domowe ustalane były w mieszkaniach wylosowanych do badania reprezentacyjnego.

Gospodarstwa domowe były wyodrębniane **według definicji ekonomicznej**, tzn. przy zastosowaniu kryterium wspólnego zamieszkiwania i utrzymywania się osób.

Gospodarstwo domowe definiowane jest jako zespół osób (spokrewnionych lub niespokrewnionych) wspólnie zamieszkujących i utrzymujących się. Wspólnota utrzymywania członków danego zespołu decydowała o tym, czy w danym mieszkaniu występowało jedno, czy też więcej gospodarstw domowych. Osoba mieszkająca samotnie lub mieszkająca z innymi osobami, ale utrzymująca się oddzielnie tworzy odrębne – jednoosobowe – gospodarstwo domowe.

W każdym gospodarstwie domowym wyodrębniano „**reprezentanta**” gospodarstwa domowego wobec którego ustalano relacje pokrewieństwa/powinowactwa wszystkich pozostałych członków gospodarstwa domowego.

Rodziny w spisach wyodrębnia się spośród osób wchodzących w skład gospodarstwa domowego.

Rodzina (biologiczna) w spisie definiowana jest jako dwie lub większa liczba osób, które są związane jako mąż i żona, wspólnie żyjący partnerzy (kohabitanci) – osoby płci przeciwnej lub jako rodzic i dziecko. Tak więc, rodzina obejmuje parę bez dzieci lub parę z jednym lub większą liczbą dzieci, albo też samotnego rodzica z jednym bądź większą liczbą dzieci.

Jako **dziecko** określa się osobę w każdym wieku, która pozostaje w gospodarstwie domowym (lub przebywa w gospodarstwie zbiorowym) wraz z obojgiem lub jednym z rodziców. Do dzieci zalicza się również pasierbów oraz dzieci przysposobione.

⁴ Por.: publikacja „Gospodarstwa domowe i rodziny. Charakterystyka demograficzna – NSP 2011”, Warszawa 2014

Dziecko do lat 24 pozostające na utrzymaniu jest to dziecko w wieku 0-24 lata, które nie posiada własnego źródła utrzymania i pozostaje na utrzymaniu innej osoby wchodzącej w skład gospodarstwa domowego.

Dane wynikowe dotyczące gospodarstw domowych i rodzin opracowane były tylko dla osób zamieszkałych w mieszkaniach, wylosowanych do badania reprezentacyjnego. Do ustalania struktury gospodarstw domowych i rodzin oraz ich typów nie były uwzględniane osoby bezdomne (bez dachu nad głową).

1.2. Charakterystyka ekonomiczna

W spisie zastosowano definicje **bieżącej aktywności ekonomicznej** ludności, zgodnie z którą podstawą podziału ludności na pracujących, bezrobotnych i biernych zawodowo jest praca, czyli fakt wykonywania, posiadania bądź poszukiwania pracy w określonym przedziale czasu. W przypadku NSP 2011 jako okres odniesienia przyjęto tydzień od 25 do 31 marca 2011 r. Zastosowana kolejność wyodrębniania poszczególnych zbiorowości gwarantuje zaklasyfikowanie każdej osoby tylko do jednej z trzech kategorii ludności wyróżnianych z punktu widzenia statusu na rynku pracy.

Pracujący – do kategorii tej zaliczono wszystkie osoby w wieku 15 lat i więcej, które w okresie badanego tygodnia (25 – 31 marca 2011 r.):

- wykonywały przez co najmniej 1 godzinę pracę przynoszącą zarobek lub dochód tzn. były zatrudnione w charakterze pracownika najemnego, pracowały we własnym (lub dzierżawionym) gospodarstwie rolnym lub prowadziły własną działalność gospodarczą poza rolnictwem, pomagały (bez wynagrodzenia) w prowadzeniu rodzinnego gospodarstwa rolnego lub rodzinnej działalności gospodarczej poza rolnictwem,
- nie wykonywały pracy (np. z powodu choroby, urlopu, przerwy w działalności zakładu, trudnych warunków atmosferycznych, strajku), ale formalnie miały pracę jako pracownicy najemni bądź pracujący na własny rachunek.

Zgodnie z „Zaleceniami międzynarodowymi do spisów ludności i mieszkań około 2010 roku” (ONZ, Genewa 2006) – pomagających członków rodziny, którzy nie wykonywali pracy w badanym tygodniu zaliczono do osób niepracujących.

Bezrobotni – są to osoby w wieku 15-74 lata, które spełniły jednocześnie trzy warunki:

- w okresie badanego tygodnia nie były osobami pracującymi,
- aktywnie poszukiwały pracy w okresie od 1 do 31 marca, tzn. podjęły przynajmniej jedno z następujących działań aby znaleźć pracę (niezależnie od uzyskanych efektów): odpowiadanie na ogłoszenia, poszukiwanie pracy przez krewnych i znajomych bądź bezpośrednio w zakładach pracy, podjęcie starań o zorganizowanie własnego miejsca pracy, zarejestrowanie się w biurze pośrednictwa pracy jako poszukujący pracy,
- były gotowe (zdolne) podjąć pracę w ciągu dwóch tygodni po tygodniu badanym, tj. w okresie od 1 do 14 kwietnia.

Do bezrobotnych zaliczono także osoby, które znalazły pracę i oczekiwały na jej rozpoczęcie w okresie 3 miesięcy oraz były gotowe tę pracę podjąć.

Bierni zawodowo – są to osoby w wieku 15 lat i więcej, które nie zostały zaklasyfikowane jako pracujące lub bezrobotne, tzn. osoby, które w badanym tygodniu:

- nie pracowały, nie miały pracy i jej nie poszukiwały,
- nie pracowały, poszukiwały pracy, ale nie były gotowe (zdolne) do jej podjęcia w ciągu dwóch tygodni po tygodniu badanym, tj. w okresie od 1 do 14 kwietnia,
- nie pracowały i nie poszukiwały pracy, ponieważ miały pracę załatwioną i oczekiwały na jej rozpoczęcie w okresie: dłuższym niż 3 miesiące lub do 3 miesięcy, ale nie były gotowe tej pracy podjąć.

Aktywni zawodowo – wszystkie osoby uznane za pracujące lub bezrobotne, zgodnie z definicjami podanymi powyżej.

***UWAGA.** W NSP 2011 charakterystyka ludności z punktu widzenia aktywności ekonomicznej jest możliwa jedynie w przypadku osób zamieszkujących w mieszkaniach. Osobom przebywającym w obiektach zbiorowego zakwaterowania oraz bezdomnym nie zadawano pytań dotyczących ich sytuacji na rynku pracy. W związku z tym w tablicach dotyczących aktywności ekonomicznej ludności osoby te uwzględniono w rubryce „nieustalony status na rynku pracy”. Rubryka ta uwzględnia również osoby, które brały udział w spisie, ale nie udało się dla nich uzyskać informacji o statusie na rynku pracy, a także osoby, które nie wzięły udziału w spisie (np. emigranci, osoby, które zrezygnowały z udziału w spisie) i nie udało się dla nich pozyskać podstawowych informacji o ich statusie na rynku pracy na podstawie rejestrów administracyjnych.*

Do podstawowych wskaźników opisujących sytuację na rynku pracy należą:

Współczynnik aktywności zawodowej – procentowy udział aktywnych zawodowo danego grupowania w ogólnej liczbie ludności danego grupowania.

Wskaźnik zatrudnienia – procentowy udział pracujących danego grupowania w ogólnej liczbie ludności danego grupowania.

Stopa bezrobocia – procentowy udział bezrobotnych danego grupowania w liczbie aktywnych zawodowo danego grupowania.

***Uwaga.** W tablicach powyższe wskaźniki zostały obliczone bez uwzględniania osób o nieustalonym statusie na rynku pracy.*

Moduł „Dojazdy do pracy” został opracowany i dostosowany do „Rozporządzenia Komisji (WE) nr 1201/2009 z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie wykonania rozporządzenia (WE) nr 763/2008 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie spisów powszechnych

ludności i mieszkań w zakresie specyfikacji technicznych tematów i dotyczących ich podziałów”.

W oparciu o wyniki badania reprezentacyjnego badano osoby pracujące w Polsce lub na terenach przygranicznych (mieszkające w Polsce i regularnie przekraczające granicę) bez względu na ich status zatrudnienia.

Lokalizacja miejsca pracy to dokładnie to miejsce, w którym osoba pracująca wykonuje swoją pracę główną. Jeżeli osoba pracuje w oddziale, filii lub innej składowej części przedsiębiorstwa (firmy), tj. w jednostce lokalnej, należało odnieść się do faktycznego miejsca pracy.

Dojeżdżający do pracy to osoby pracujące w Polsce lub na terenach przygranicznych (mieszkające w Polsce i regularnie przekraczające granicę) i przemieszczające się do pracy środkiem transportu, również w obrębie gminy czy miejscowości zamieszkania.

Osoby nieposiadające stałego miejsca pracy to te, dla których trudno jest ustalić stałe miejsce pracy, ze względu na jej specyficzny charakter, np. marynarze, geodeci, zawodowi kierowcy, akwizytorzy, itp.

Temat „Dojazdy do pracy” realizowany był w oparciu o dane z badania reprezentacyjnego (analizę tematu zamieszczono w niniejszej publikacji) jak i danych ze źródeł administracyjnych (publikacja „Dojazdy do pracy – NSP 2011” zamieszczona jest na stronie GUS – www.stat.gov.pl).

Należy zwrócić uwagę i podkreślić, że wyniki badania dojazdów do pracy na podstawie rejestrów administracyjnych nie są porównywalne z danymi uzyskanymi z badania reprezentacyjnego, głównie ze względu na odmienność źródeł danych i różnice metodologiczne.

Źródła utrzymania

W spisie powszechnym ustalano główne i dodatkowe źródło utrzymania dla poszczególnych osób oraz odrębnie dla gospodarstw domowych. Informacje o źródłach dochodów, z których pochodziły środki na finansowanie konsumpcyjnych i innych życiowych potrzeb osób dotyczyły całego roku (12 miesięcy) poprzedzającego moment spisu. Ustalano je niezależnie od stanu aktywności ekonomicznej osób.

Główne źródło utrzymania osoby jest to źródło przynoszące jej największy zarobek lub dochód. Jeżeli osoba miała w ciągu roku poprzedzającego spis tylko jedno źródło dochodów – było ono jednocześnie jej głównym, a zarazem wyłącznym źródłem utrzymania.

Za **dodatkowe źródło utrzymania** uważa się źródło najważniejsze spośród wszystkich pozostałych po wyodrębnieniu głównego źródła utrzymania, czyli przynoszące dochód drugi pod względem wysokości.

1.3. Klasyfikacje i grupowania

Wszystkie zastosowane klasyfikacje i grupowania wynikają z Rozporządzenia Komisji (WE) nr 1201/2009 z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie wykonania rozporządzenia (WE)

nr 763/2008 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie spisów powszechnych ludności i mieszkań w zakresie specyfikacji technicznych tematów i dotyczących ich podziałów.

Wiek

Wiek osób – określony liczbą lat ukończonych – ustalono poprzez porównanie pełnej daty urodzenia z datą przeprowadzenia spisu (tzw. dniem krytycznym, tj. 31 marca 2011 roku).

W tablicach informacje są podawane również wg ekonomicznych grup wieku:

- wiek przedprodukcyjny – mężczyźni i kobiety w wieku 15-17 lat,
- wiek produkcyjny – mężczyźni w wieku 18-64 lata, kobiety w wieku 18-59 lat,
 - wiek mobilny (18-44 lata mężczyźni i kobiety),
 - wiek niemobilny (45-64 lata – mężczyźni i 45-59 lat – kobiety),
- poprodukcyjny – mężczyźni w wieku 65 lat i więcej oraz kobiety w wieku 60 lat i więcej.

UWAGA. W tablicach dotyczących aktywności ekonomicznej ludności, o ile nie zaznaczono inaczej, informacje dotyczą ludności w wieku 15 lat i więcej (15-74 lata w przypadku tablic dla osób bezrobotnych).

Poziom wykształcenia

Zgodnie z międzynarodową klasyfikacją kształcenia (*International Standard Classification of Education*) prezentowane poziomy opisują najwyższy ukończony cykl kształcenia w szkole lub szkolenia w innym trybie lub formie, uznany zgodnie z obowiązującym systemem szkolnictwa. Podstawą zaliczenia wykształcenia do określonego poziomu jest uzyskanie świadectwo (dyplom) ukończenia odpowiedniej szkoły niezależnie od trybu jej ukończenia (dziennie, wieczorowo, zaocznie czy eksternistycznie).

W tablicach zastosowano następujące grupowania poziomu wykształcenia:

Wykształcenie wyższe

dotyczy osób:

- ze stopniem naukowym: doktora, doktora habilitowanego, profesora,
- z tytułem magistra, lekarza lub równorzędnym, uzyskanym po ukończeniu studiów drugiego stopnia (uzupełniających magisterskich) lub jednolitych studiów magisterskich,
- z tytułem zawodowym: inżyniera, licencjata, dyplomowanego ekonomisty, uzyskanym po ukończeniu studiów pierwszego stopnia (licencjackich, inżynierskich);

Wykształcenie policealne

dotyczy:

- absolwentów kolegiów nauczycielskich i nauczycielskich kolegiów języków obcych (z wyjątkiem organizowanych w ramach szkoły wyższej) oraz absolwentów kolegiów pracowników służb społecznych; do tej kategorii należy zaliczyć również osoby, które ukończyły studium nauczycielskie,

- osób, które posiadają dyplom (świadectwo) ukończenia szkoły pomaturalnej, do której przyjęcie było uwarunkowane posiadaniem świadectwa dojrzałości (z maturą, pomaturalne),
- osób, które posiadają dyplom/świadectwo ukończenia szkoły policealnej, do której przyjęcie było uwarunkowane posiadaniem świadectwa ukończenia szkoły średniej (bez matury).

Wykształcenie średnie zawodowe:

dotyczy osób, które:

- otrzymały świadectwo dojrzałości (maturę) w szkole średniej zawodowej – technikum, technikum uzupełniającym, liceum zawodowym, liceum technicznym, szkole artystycznej II stopnia (zawodowe z maturą),
- otrzymały świadectwo ukończenia szkoły średniej zawodowej – technikum, technikum uzupełniającego, liceum zawodowego, liceum technicznego, szkoły artystycznej II stopnia (zawodowe bez matury).

Wykształcenie średnie ogólnokształcące:

dotyczy osób, które:

- otrzymały świadectwo dojrzałości (maturę) uzyskane w liceum ogólnokształcącym lub w liceum profilowanym lub ukończyły gimnazjum przed 1932 rokiem (ogólnokształcące z maturą),
- otrzymały świadectwo ukończenia liceum ogólnokształcącego lub liceum profilowanego (ogólnokształcące bez matury).

Wykształcenie zasadnicze zawodowe:

dotyczy osób, które posiadają świadectwo ukończenia: szkoły zawodowej (zasadniczej szkoły zawodowej lub rolniczej, szkoły przemysłowej, gimnazjum zawodowego itp.), szkoły przysposobienia zawodowego lub rolniczego, korespondencyjnego kursu rolniczego wyłącznie o poziomie zasadniczej szkoły zawodowej oraz szkoły mistrzów.

Wykształcenie podstawowe ukończone i gimnazjalne:

dotyczy osób, które:

- uzyskały świadectwo ukończenia gimnazjum (gimnazja zaczęły funkcjonować w roku szkolnym 1999/2000); ponadto do tej kategorii zalicza się absolwentów specjalnych szkół przysposabiających do pracy (wykształcenie gimnazjalne),
- posiadających świadectwo ukończenia: szkoły podstawowej (przed wojną powszechną) niezależnie od tego, ile klas liczyła (sześć, osiem, czy dawniej cztery), kursów dla pracujących w zakresie szkoły podstawowej, szkoły artystycznej I stopnia, realizującej jednocześnie program szkoły podstawowej (wykształcenie podstawowe ukończone).

Wykształcenie podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego:

dotyczy osób, które uczą się w szkole podstawowej, uczyły się w szkole podstawowej, lecz jej nie ukończyły, bądź nigdy nie uczęszczały do szkoły.

Klasyfikacja statusu zatrudnienia

Zgodnie z Międzynarodową Klasyfikacją Statusu Zatrudnienia wyróżnia się następujące kategorie pracujących:

Pracownicy najemni – do tych osób zalicza się:

- osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy (umowa o pracę, umowa-zlecenie, umowa o dzieło, powołanie, wybór lub mianowanie) w jednostkach państwowych, spółdzielniach, jednostkach organizacji społecznych, politycznych i związków zawodowych, w jednostkach prywatnych, również u osób fizycznych i w indywidualnych gospodarstwach rolnych,
- osoby wykonujące pracę nakładczą,
- uczniów (oraz osoby przebywające na praktykach), z którymi zakłady pracy lub osoby fizyczne zawarły umowę o naukę zawodu lub przyuczenie do określonej pracy, jeżeli otrzymują wynagrodzenie,
- osoby zatrudnione w rodzinnym gospodarstwie rolnym bądź rodzinnej działalności gospodarczej i jednocześnie otrzymujące za wykonywaną pracę ustalony zarobek lub dochód (niekoniecznie w formie pieniężnej) – niezależnie od związku z gospodarstwem domowym użytkownika gospodarstwa rolnego czy właściciela rodzinnej działalności gospodarczej.

W kategorii pracowników najemnych wyróżniono osoby pracujące w pełnym i niepełnym wymiarze czasu pracy:

- **pracownicy najemni pełnozatrudnieni** – to osoby, które pracują w pełnym wymiarze godzin pracy obowiązującym w danej jednostce, na danym stanowisku pracy lub w danym zawodzie; do pracowników pełnozatrudnionych zalicza się również osoby, które zgodnie z obowiązującymi przepisami pracują w skróconym czasie pracy, osoby zatrudnione na podstawie umowy zlecenia, umowy o dzieło, wyboru lub wykonujących pracę nakładczą jeżeli przepracowali w badanym tygodniu co najmniej 36 godzin,
- **pracownicy najemni niepełnozatrudnieni** – to osoby, które zgodnie z zawartą umową pracują w niepełnym wymiarze godzin pracy obowiązującym w danym zakładzie pracy, na danym stanowisku lub w danym zawodzie.

Pracujący na własny rachunek – do tych osób zalicza się:

- właścicieli, współwłaścicieli i dzierżawców indywidualnych gospodarstw rolnych pracujących w tych gospodarstwach,
- członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych,
- agentów we wszystkich systemach agencji,
- osoby prowadzące własną działalność gospodarczą poza rolnictwem (zarejestrowaną lub niezarejestrowaną), osoby którym narzucono zarejestrowanie własnej działalności jako 1 – osobowy podmiot gospodarczy.

Wśród pracujących na własny rachunek wyróżnia się:

- **pracodawców** (czyli zatrudniających przynajmniej 1 pracownika najemnego)
- **pracujących na własny rachunek niezatrudniających pracowników najemnych.**

Pomagający członkowie rodzin – osoby, które bez umownego – ustalonego wcześniej – wynagrodzenia pomagają w prowadzeniu rodzinnej działalności gospodarczej, w tym również w prowadzeniu gospodarstwa rolnego.

Informacje o zawodach wykonywanych przez pracujących prezentowane są w układzie Klasyfikacji Zawodów i Specjalności obowiązującej od 2010 roku, opracowanej przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych na podstawie „Międzynarodowej Klasyfikacji Zawodów ISCO 08” („International Standard Classification of Occupations ISCO 08”) zalecanej do stosowania przez Międzynarodową Organizację Pracy.

Informacje o rodzaju działalności miejsca pracy prezentowane są w układzie **Polskiej Klasyfikacji Działalności 2007** wprowadzonej rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2007 roku (Dz. U. Nr 251, poz. 1885) w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności. PKD 2007 została opracowana na podstawie statystycznej klasyfikacji działalności gospodarczej NACE Rev 2.

Pracujący mogą należeć do jednego z trzech sektorów ekonomicznych, na które składają się określone sekcje PKD:

- rolniczy – Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo;
- przemysłowy - Górnictwo i wydobywanie; Przetwórstwo przemysłowe; Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz...; Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami...; Budownictwo;
- usługowy – pozostałe sekcje.

Źródła utrzymania

Ze względu na posiadane źródła utrzymania ludność dzieli się na dwie kategorie:

- posiadający własne źródła utrzymania, do których zaliczono osoby utrzymujące się z dochodów uzyskiwanych w ciągu całego roku poprzedzającego moment spisu:
 - z pracy osobiście wykonywanej, z niezarobkowych źródeł, a także z wynajmu lub z własności,
- utrzymywani, tj. osoby, dla których pozostawanie na utrzymaniu jest źródłem utrzymania.

Klasyfikacja źródeł utrzymania

Praca:

- **praca najemna w sektorze publicznym** – dla osób utrzymujących się z dochodów z pracy najemnej w jednostkach, stanowiących własność państwową (Skarbu Państwa lub państwowych osób prawnych) lub własność samorządu terytorialnego oraz

własność mieszaną z przewagą własności Skarbu Państwa, osób prawnych, własności państwowej lub samorządowej;

- **praca najemna w sektorze prywatnym** – dla osób utrzymujących się z dochodów z pracy najemnej w jednostkach prowadzących działalność gospodarczą i będących własnością krajową, zagraniczną lub mieszaną, osób fizycznych (w zakładach, przedsiębiorstwach, również w indywidualnych gospodarstwach rolnych lub inna) oraz własnością np. spółek, przedsiębiorstw zagranicznych, spółdzielni, partii politycznych, fundacji, organizacji wyznaniowych;
- **praca na rachunek własny poza rolnictwem** – dla osób utrzymujących się z prowadzenia własnej działalności gospodarczej (zarejestrowanej lub niezarejestrowanej), tj. prowadzących zakłady (przedsiębiorstwa) przemysłowe, budowlane, handlowe, hotelowe, lecznice medyczne, lecznice weterynaryjne, zakłady usługowe (różnych branż), szkoły, teatry, przedszkola, żłobki, itp. a także osób wykonujących wolne zawody, np. lekarzy, również lekarzy weterynarii, prawników, artystów, pisarzy, a także osób, którym narzucono zarejestrowanie własnej działalności jako 1-osobowy podmiot gospodarczy. Do pracujących na rachunek własny poza rolnictwem należy zaliczyć agentów we wszystkich systemach agencji. Do utrzymujących się z pracy na rachunek własny należy zaliczyć także: pomagających – systematycznie i bez umownego wynagrodzenia w prowadzeniu działalności gospodarczej poza rolnictwem – członków rodziny oraz osoby uzyskujące dochody z wynajmu mieszkania, pokoi, budynków mieszkalnych i niemieszkalnych, garażu itp. Dochód z wynajmu wyodrębniony może być jako oddzielna pozycja lub grupowany jest razem z pracą na rachunek własny poza rolnictwem.
- **praca na rachunek własny w rolnictwie** – dla osób utrzymujących się z pracy w swoim gospodarstwie rolnym związanej z produkcją roślinną i zwierzęcą, tj. użytkowników (niezależnie czy są właścicielami, dzierżawcami czy też użytkują grunty z innego tytułu), a także właścicieli zwierząt gospodarskich; również osób utrzymujących się z prowadzenia działalności usługowej związanej z rolnictwem, np. nawożenie pól, opryski upraw, obsługa systemów irygacyjnych, sztuczne unasienianie zwierząt, usługi pasterskie, usługi w zakresie leśnictwa lub łowiectwa. Do utrzymujących się z pracy na rachunek własny w rolnictwie (w tym w rodzinnym gospodarstwie rolnym) należy zaliczyć także pomagających systematycznie i bez umownego wynagrodzenia członków rodziny. Do grupy tej zaliczono również członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych, spółdzielni kółek rolniczych oraz członków spółek cywilnych w rolnictwie.

Niezarobkowe źródło:

- **emerytura (pracownicza, kombatancka, rolna)** – dla osób utrzymujących się ze wszystkich rodzajów emerytur przyznanych z tytułu pracy lub ubezpieczenia, w kraju lub za granicą;
- **renta strukturalna** – dla osób, które przekazały gospodarstwo rolne i zaprzestały prowadzenia działalności rolniczej. Renta strukturalna wypłacana jest nie dłużej niż do osiągnięcia 65 roku życia przez beneficjenta;

- **renta z tytułu niezdolności do pracy, renta inwalidzka** – dla osób otrzymujących świadczenia (stałe lub okresowe) uzyskane na podstawie orzeczenia komisji lekarskich (odpowiedniego organu orzekającego) o całkowitej lub częściowej utracie zdolności do wykonywania pracy, jak również dla osób utrzymujących się ze świadczenia rehabilitacyjnego, renty szkoleniowej, renty powypadkowej;
- **renta rodzinna (wdowia, sieroca)** – dla osób utrzymujących się z dochodów ze świadczenia przyznanego uprawnionym członkom rodziny po śmierci współmałżonka, rodzica lub innej osoby oraz zagranicznych rent rodzinnych. Rentę przyznaną na dzieci poniżej 15 lat należy uznać jako źródło utrzymania osoby wychowującej te dzieci;
- **renta socjalna** – dla osób utrzymujących się ze świadczenia przyznanego na skutek całkowitej niezdolności do pracy z powodu inwalidztwa powstałego przed ukończeniem 18 roku życia lub przed ukończeniem 25 roku życia, w trakcie nauki w szkole ponadpodstawowej lub wyższej;
- **zasiłek dla bezrobotnych** – dla osób utrzymujących się ze świadczenia przyznanego osobom zarejestrowanym w powiatowych urzędach pracy na określony czas trwania bezrobocia;
- **świadczenia i zasiłki przedemerytalne** – dla osób utrzymujących się z takich świadczeń. Występować mogą o nie osoby, które łącznie spełniają określone warunki: utrata pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy, wiek, staż dotychczasowej pracy, rejestracja w urzędzie pracy. Świadczenie przyznane jest na czas określony tzn. do osiągnięcia przez beneficjenta wieku emerytalnego;
- **świadczenia pomocy społecznej** – dla osób utrzymujących się ze świadczenia przyznanego ze względu na niskie dochody, często zły stan zdrowia, zaawansowany wiek, jak również trudną sytuację rodzinną oraz osobom, które nie są w stanie funkcjonować bez dodatkowej pomocy.

Dochody z własności: – dla osób utrzymujących się z dochodów z tytułu oddanych w dzierżawę gruntów rolnych, dochodów z lokat kapitałowych (z obrotu akcjami, obligacjami, zysków kapitałowych itp.), z odsetek z oszczędności i udziału w zyskach przedsiębiorstw (dywidend).

Pozostałe źródła dochodów osobno nie wymienione – dla osób utrzymujących się z dochodów ze źródeł innych niż wymienione w pozycjach powyżej np. alimenty od osób prywatnych, stypendium naukowe, sportowe.

Na utrzymaniu – dla osób pozostających na utrzymaniu innych osób posiadających własne źródła dochodów.

Gospodarstwa domowe

Ze względu na liczbę osób oraz ich stosunek pokrewieństwa wyróżniono następujące **typy gospodarstw domowych:**

- rodzinne
 - jednorodzinne,
 - dwurodzinne,

- trzy i więcej rodzinne,
- nierodzinne
 - jednoosobowe,
 - wieloosobowe.

Rodziny

Wyróżnia się następujące **typy rodzin biologicznych**:

- małżeństwo bez dzieci
- małżeństwo z dziećmi
- partnerzy bez dzieci
- partnerzy z dziećmi
- matka z dziećmi
- ojciec z dziećmi.

2. Jakość wyników w badaniu reprezentacyjnym

Badanie aktywności ekonomicznej w ramach NSP 2011 odbyło się metodą reprezentacyjną, stąd też poniższe punkty będą odnosiły się zasadniczo do tej części spisu.

UWAGA! Dane w tablicach mogą się nie sumować ze względu na uogólnienia wyników z próby.

Ważnym obszarem prac przygotowawczych do NSP 2011 były działania związane z tworzeniem elektronicznego wykazu adresowo-mieszkaniowego na potrzeby spisu. Ten etap prac miał istotne znaczenie dla spisu prowadzonego nowoczesnymi metodami. Wykaz adresowo-mieszkaniowy był źródłem danych do zasilania *Master Rekordu (MR)*, do zarządzania na wszystkich etapach prowadzenia spisu, do ustalenia kompletności spisu, a także był podstawą do utworzenia operatu losowania próby do badania reprezentacyjnego.

Wykaz adresowo-mieszkaniowy przygotowany został w oparciu o rejestr TERYT (Krajowy Rejestr Urzędowy Podziału Terytorialnego Kraju) z wykorzystaniem danych pochodzących z innych źródeł, m.in. z państwowego zasobu geodezyjnego i kartograficznego w zakresie lokalizacji przestrzennej budynków. W związku z podłączeniem tych dwóch źródeł do identyfikatorów adresowych budynków z rejestru TERYT dołączone zostały także współrzędne geograficzne x,y (punkty adresowe). W zakresie informacji o osobach na potrzeby wykazu adresowo-mieszkaniowego wykorzystane były gminne zbiory meldunkowe, które zostały połączone z systemem NOBC, tj. systemem identyfikacji adresowej ulic, nieruchomości, budynków i mieszkań, stanowiącym część rejestru TERYT. Przygotowane w tym trybie zestawienie budynków, mieszkań i osób było weryfikowane przez urzędy gmin podczas aktualizacji przedspisowej. Na tym etapie została ustalona zbiorowość budynków, mieszkań i obiektów zbiorowego zakwaterowania podlegających spisaniu, poprawność ich adresów oraz przyporządkowanie osób do poszczególnych mieszkań i obiektów.

W trakcie obchodu przedspisowego rachmistrzowie dokonali weryfikacji wszystkich punktów adresowych, które znalazły się w obszarze przydzielonych obwodów, porównując je z pozycjami ujętymi w wykazie adresowo-mieszkaniowym do obchodu. Przedmiotem obchodu było zatwierdzenie lub modyfikacja punktów adresowych wyszczególnionych w wykazie, a także usunięcie nieistniejących punktów adresowych lub ewentualne dodanie nowych nieodnotowanych w wykazie, na których znalazły się budynki mieszkalne, budynki niemieszkalne z mieszkaniami lub budynki obiektów zbiorowego zakwaterowania, np. dom studencki. W odróżnieniu do poprzednich spisów ludności i mieszkań rachmistrzowie w trakcie obchodu przedspisowego nie odwiedzali mieszkań. Zatem niemożliwa była weryfikacja informacji dotyczących głównego lokatora i liczby osób podlegających spisaniu.

Operat losowania mieszkań do badania reprezentacyjnego

Etapy tworzenia operatu losowania mieszkań obejmowały:

1. Utworzenie zintegrowanego wykazu adresowo-mieszkaniowego w oparciu o Zestawienie adresowo-mieszkaniowe;
2. Weryfikację wykazu w trakcie obchodu przedspisowego;
3. Uzupełnienie wykazu dodatkowymi zmiennymi pochodzącymi z rejestrów i systemów informacyjnych i utworzenie operatu losowania do badania reprezentacyjnego.

Dodatkowo do wykazu adresowo-mieszkaniowego (w Operacyjnej Bazie Mikrodanych) zostały wprowadzone informacje pochodzące z innych rejestrów i systemów informacyjnych lub baz statystycznych jak: zbiory Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (Centralny Rejestr Ubezpieczonych – CRU, Emerytów i Rencistów – EiR oraz Centralny Rejestr Płatników Składek – CRPS), Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS), Krajowej Ewidencji Podatników (KEP), rejestru PESEL, spisu ludności i mieszkań 2002, bazy budynkowej oraz uaktualnionego Wykazu bazowego do PSR 2010. Celem włączania do wykazu dodatkowych informacji była poprawa jakości danych zgromadzonych w tym wykazie oraz zapewnienie informacji na potrzeby warstwowania operatu losowania. W trakcie weryfikacji danych w wykazie zostały ustalone kryteria (zmienne oraz ich wartości), które zostały wykorzystane do tworzenia bardziej jednorodnych grup (warstwowania) jednostek badania.

Przy tworzeniu operatu losowania zostały pominięte:

- a) obiekty zbiorowego zamieszkania niezawierające mieszkań,
- b) obiekty zamknięte oraz mieszkania na terenie obwodów zamkniętych,
- c) mieszkania w obiektach zbiorowego zakwaterowania stanowiących obwody zamknięte,
- d) pomieszczenia prowizoryczne,
- e) mieszkania niezamieszkałe, zniszczone na skutek klęsk żywiołowych w szczególności powodzi.

W konsekwencji w operacie zostały ujęte mieszkania zamieszkałe, w których osoby były zameldowane lub przebywały bez meldunku oraz te mieszkania niezamieszkałe, które były w trakcie remontu, zmiany lokatora lub nowo wybudowane. Budynki, które występowały pod jednym adresem były brane do losowania, jeżeli ich liczba nie przekroczyła

dwóch. Operat losowania mieszkań został zaktualizowany w trakcie trwania obchodu przedspisowego, w wyniku którego do badania dołączono budynki, które nie znalazły się wcześniej w wykazie.

Zmienne uwzględnione w operacie losowania

Dla potrzeb badania reprezentacyjnego w wykazie dopisano do każdego mieszkania zestaw informacji, który został przeniesiony do operatu losowania, spośród których następnie ostatecznie wybierano kryteria warstwowania:

- a) symbol terytorialny,
- b) położenie budynku/mieszkania na terenie objętym klęską żywiołową,
- c) liczba mieszkań w budynku wielomieszkaniowym,
- d) położenie mieszkania w budynku wielomieszkaniowym,
- e) rok zakończenia budowy budynku,
- f) liczba osób w mieszkaniu (0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 i więcej),
- g) liczba osób zameldowanych na pobyt stały,
- h) występowanie cudzoziemca w mieszkaniu,
- i) występowanie osoby pracującej (posiadanie ubezpieczenia), emeryta lub rencisty w mieszkaniu oraz osoby bezrobotnej,
- j) występowanie osoby niepełnosprawnej,
- k) występowanie użytkownika gospodarstwa rolnego oraz powierzchni użytków rolnych,
- l) położenie mieszkania w gminie o udziale społeczności mniejszościowej (narodowej lub etnicznej) co najmniej 10%.

Wartości zmiennych, jako kryteria warstwowania zostały zróżnicowane dla obszarów miejskich i wiejskich. Wybór kryteriów warstwowania został ostatecznie ustalony w trakcie losowania próbnego.

Błędy nielosowe w spisie ludności i mieszkań 2011

Podstawowym źródłem danych dla potrzeb oceny występowania oraz skali błędów nielosowych są wyniki spisu kontrolnego do NSP 2011. Dane zebrane w spisie kontrolnym powinny pozwolić na dokonanie oceny przede wszystkim błędów pokrycia (in plus oraz in minus), popełnianych z powodu niespisania mieszkań i osób, które mogą wynikać z nieujęcia jednostek losowania w operacie losowania, opuszczenia osób, które powinny być spisane lub podwójnego spisywania osób, ewentualnego dopisywania fikcyjnych osób, a także do określenia błędów treści, wynikających z braków odpowiedzi lub błędów w odpowiedziach. Przyjęte założenia oraz dane pozyskane w spisie kontrolnym, powinny pozwolić na ocenę wpływu czynników zewnętrznych, tj. rachmistrzów, ankieterów czy samych respondentów, którzy dokonali samospisu – na jakość wyników spisu ludności i mieszkań 2011.

Także dane pozyskiwane z rejestrów i systemów informacyjnych mogły być źródłem błędów nielosowych z uwagi na brak integracji pomiędzy tymi bazami danych. Dane te wymagały szczególnej walidacji, która obejmowała procedury normalizacji, konwersji oraz synchronizacji podmiotowej, przedmiotowej i przestrzennej. Szczególnie ważne jest gruntowne rozpoznanie definicji pojęć stosowanych w różnych rejestrach i systemach

informacyjnych, które są konsekwencją zapisów w regulacjach prawnych, na bazie których te systemy funkcjonują.

Efekty pogłębionej analizy występowania ewentualnych błędów nielosowych tak w spisie pełnym jak i w badaniu reprezentacyjnym będą – w miarę możliwości – prezentowane w kolejnych ogólnopolskich publikacjach tematycznych. Należy jednak pamiętać, że błędy te są bardzo trudne do wykrycia, zaś oszacowanie ich wpływu na wyniki spisu jest jeszcze trudniejsze, jeśli nie niemożliwe. Szczegółowe zasady metodologiczne spisu kontrolnego oraz jego wyniki zostaną przedstawione w publikacji poświęconej metodologii spisu ludności i mieszkań 2011.

Błędy losowe

Błędy losowe występują wyłącznie w badaniach reprezentacyjnych i są one zawsze powiązane ze schematem losowania próby. Błędy losowe są łatwe do oszacowania, jeśli tylko przestrzegane są zasady metody reprezentacyjnej, a w szczególności dobre przygotowanie operatu losowania oraz właściwy dobór jednostek losowania do próby. Błąd losowy w badaniu reprezentacyjnym do spisu 2011 został wyznaczony poprzez wskaźniki precyzji estymacji.

2.1. Schemat losowania próby oraz alokacja jednostek w powiatach⁵

Podstawowym celem badania reprezentacyjnego realizowanego w ramach spisu 2011 było uzyskanie informacji o sytuacji społeczno-demograficznej na poziomie powiatów. Ustalono, że aby uzyskać reprezentatywne wyniki na poziomie ok. 400 jednostek wyodrębnionych w przekroju terytorialnym (w tym 380 powiatów) należy wylosować próbę mieszkań liczącą ok. 20% w skali kraju. W celu wylosowania próby o ustalonej liczebności zastosowany został schemat jednostopniowego losowania warstwowego. Jednostki losowania – mieszkania zostały przed losowaniem pogrupowane w warstwy w celu zwiększenia efektywności losowania. Zastosowano zróżnicowane podejście do warstwowania w zależności od typu powiatu i gminy.

W miastach – powiatach oraz w dzielnicach i delegaturach pięciu największych miast, a także w innych wyróżnionych większych miastach niebędących powiatami – w pierwszym etapie dokonany został podział mieszkań na dwie kategorie:

- a) mieszkania w „blokowiskach”,
- b) pozostałe mieszkania.

Kryterium podziału na powyższe kategorie był przypisany do każdego mieszkania wskaźnik, wyrażający liczbę mieszkań w budynku, w którym znajduje się dane mieszkanie. Do „blokowisk” zaliczone zostały mieszkania o wartości tego wskaźnika powyżej jego mediany. Następnie w każdej z tych kategorii mieszkania zostały powarstwowane ze względu na liczbę osób w mieszkaniu, po czym w ramach tak utworzonych kategorii nastąpił dalszy podział na 4 grupy ze względu na:

- a) występowanie osoby pracującej w mieszkaniu,

⁵ Materiał roboczy opracowany przez zespół matematyków pod kierunkiem Bronisława Lednickiego.

- b) występowanie emeryta lub rencisty w przypadku braku pracującego,
- c) występowanie bezrobotnego w mieszkaniu w przypadku braku w/w osób,
- d) mieszkania z innymi osobami.

Ponadto, w mieszkaniach poza „blokowiskami”, dodano kategorię: mieszkanie z użytkownikiem gospodarstwa rolnego.

Warstwowanie według liczby osób zamieszkałych w danym mieszkaniu było istotnym czynnikiem mającym wpływ na precyzję wyników, zniwelowało bowiem negatywne efekty zróżnicowanej liczby osób zamieszkałych w mieszkaniach. Efektywność tego etapu warstwowania zależała od korelacji liczby osób w mieszkaniu zapisanej w operacie losowania ze stanem rzeczywistym. Warstwowanie ze względu na pozostałe zmienne miało z kolei pozytywny wpływ m.in. na wyniki spisu związane z aktywnością ekonomiczną.

W pozostałych powiatach w pierwszym etapie założono warstwowanie według gmin, przy czym gminy miejsko – wiejskie traktowane były jako dwie oddzielne gminy. W mniejszych miastach pominięty został etap podziału na mieszkania w tzw. blokowiskach i pozostałe mieszkania, a warstwowanie odbywało się analogicznie jak w dużych miastach poza blokowiskami.

W gminach wiejskich w pierwszym etapie mieszkania podzielono na dwie kategorie:

- a) mieszkania z użytkownikiem gospodarstwa rolnego,
- b) pozostałe mieszkania.

W kategorii pierwszej wykonano warstwowanie według liczby osób zamieszkałych w mieszkaniu, a następnie, w miarę możliwości, dalsze warstwowanie według powierzchni gospodarstwa rolnego (dwie ewentualnie trzy grupy obszarowe w zależności od liczby mieszkań z użytkownikiem gospodarstwa w gminie). W przypadku drugiej kategorii mieszkań wykonano warstwowanie analogiczne jak w małych miastach.

Przedstawiona wyżej koncepcja warstwowania mogła prowadzić do utworzenia w niektórych powiatach bardzo rozdrobnionych warstw. W związku z tym program losujący przy tworzeniu warstw sprawdzał jednocześnie czy tworzone w powyższy sposób warstwy spełniały wymóg minimalnej liczby mieszkań. Warstwy zawierające zbyt mało mieszkań zostały łączone z sąsiednimi. Założono odwrotną niż przy tworzeniu, hierarchię kryteriów tzw. „sklejania” warstw.

Po utworzeniu warstw ustalone zostały liczebności prób do wylosowania w poszczególnych warstwach. Przyjęto proporcjonalną alokację próby pomiędzy warstwy. Oznacza to m.in., że ustalona w wyniku alokacji pierwiastkowej frakcja losowania w danym powiecie obowiązywała we wszystkich gminach tego powiatu i w warstwach utworzonych wewnątrz gmin.

Alokacja próby w powiatach

Podziału założonej 20% próby mieszkań dla Polski pomiędzy powiaty dokonano przy wykorzystaniu metody alokacji pierwiastkowej. Metoda ta stanowi kompromis pomiędzy alokacją proporcjonalną a alokacją zapewniającą jednakową precyzję dla subpopulacji. Przy założeniu, że zastosowanoby proporcjonalne losowanie próby, w każdym powiecie

próba stanowiłaby 20 % populacji. Ponieważ precyzja wyników, tj. wielkość błędu losowego zależy od liczebności próby, uzyskanoby w efekcie niedostateczną precyzję dla wielu małych powiatów. Z kolei, w metodzie alternatywnej uzyskujemy, w przybliżeniu, jednakową precyzję wyników dla wszystkich powiatów, ale za cenę istotnego „spłaszczenia” liczebności próby. W efekcie liczebność próby, a tym samym pracochłonność przy realizacji spisu byłaby mało zróżnicowana pomiędzy dużymi i małymi powiatami. Z tych powodów jako metodę rozdziału próby przyjęto alokację pierwiastkową, w której np. liczba mieszkań losowanych w konkretnym powiecie jest proporcjonalna do pierwiastka kwadratowego z populacyjnej liczby mieszkań i wyrażona wzorem:

$$n_p = n^* \frac{\sqrt{N_p}}{\sum_p \sqrt{N_p}},$$

gdzie:

n^* – założona liczebność próby dla Polski,

N_p – liczba mieszkań w p-tym powiecie,

Według powyższego wzoru obliczone zostały liczebności prób dla poszczególnych powiatów. Potraktowanie Warszawy, tak jak każdego innego powiatu, mogłoby w konsekwencji spowodować niemożność uzyskania w miarę precyzyjnych wyników dla poszczególnych dzielnic. Jako ostateczną próbę dla miasta Warszawy przyjęto wartość średnią 87,5 tys. mieszkań. Wartość ta została odjęta od założonej liczebności próby dla Polski tj. od 2 631 tys., po czym dokonano alokacji pierwiastkowej dla 378 powiatów. Próby w najmniejszych powiatach tj. beskidzkim i sejneńskim wynoszą po ok. 3200 mieszkań (49% populacji), zaś największa próba (poza Warszawą) jest w m. Łodzi – 23, tys. mieszkań, czyli 6,9% liczby mieszkań w tym mieście na prawach powiatu.

W Warszawie, Łodzi, Krakowie, Wrocławiu i w Poznaniu podział próby pomiędzy poszczególne dzielnice i delegatury dokonany został również metodą pierwiastkową. Poza Warszawą, w pozostałych miastach, ze względu na małą liczbę delegatur (4 lub 5) nie zachodziła potrzeba zwiększania liczebności próby, tak jak w przypadku Warszawy. Ustalone dla poszczególnych delegatur w tych miastach liczebności prób zapewniają uzyskanie precyzji nie gorszej niż w najmniejszych powiatach.

Efektem tych działań było wylosowanie, spośród prawie 13,7 mln mieszkań, próby liczącej ponad 2744 tys. mieszkań. Utworzono prawie 70,5 tys. warstw, zaś wielkość próby w poszczególnych warstwach wahała się od niemal 6% do ponad 49%.

2.2. Łączenie danych pozyskanych z różnych źródeł

Różnorodność metod badania i technik pozyskiwania informacji dla potrzeb spisu ludności i mieszkań 2011 spowodowała konieczność łączenia danych pochodzących z rejestrów i systemów informacyjnych z wynikami badania reprezentacyjnego oraz z wynikami spisu otrzymanymi poprzez Internet. W badaniu reprezentacyjnym zebrano szeroki zakres danych od ponad 8 mln osób, mieszkających lub przebywających w ok. 2 744 tys. wylosowanych mieszkaniach. Zdecydowana większość danych w tym badaniu została pozyskana poprzez bezpośrednie wywiady rachmistrzów z respondentami. Odsetek osób, które wypełniły formularz długi w samospisie internetowym wynosił niecałe 2%, natomiast udział osób, które dokonały samospisu na formularzu krótkim przekraczał 10%. Wywiady telefoniczne stosowano na ogół w sytuacji niekompletnie wypełnionych formularzy – do uzyskiwania odpowiedzi na pominięte pytania lub wyjaśniania nieścisłości i niekonsekwencji w zebranych danych.

Ze względu na przyjęte rozwiązania w badaniu reprezentacyjnym i badaniu pełnym osoba mogła zostać spisana więcej niż jeden raz. Na etapie opracowania wyników spisu zaistniała zatem konieczność wyboru źródła danych oraz wyboru „najlepszej” ankiety osobowej, w której pozyskano najszerzy zakres danych. Przyjęto przy tym założenie, że rozpatrywane ankiety są kompletne i zamknięte, co oznacza, że dla każdej ankiety osobowej uzyskano wszystkie informacje wynikające ze „ścieżek przejścia” w formularzu spisowym.

Procedury wyboru ankiety zostały przeprowadzone po etapie weryfikacji i ustaleniu kompletności osób w oparciu o informacje zawarte w wykazie adresowo-mieszkaniowym zaktualizowanym po przeprowadzeniu spisu oraz po deduplikacji mieszkań. Proces ten w przypadku badania reprezentacyjnego – polegał na wyborze zestawu „najlepszych” ankiet osobowych dla danego mieszkania tzw. „paczki osobowej” („paczka osobowa” rozumiana, jako zestaw ankiet osobowych powiązanych z danym mieszkaniem – spisanych w danym mieszkaniu). Natomiast formularze krótkie, wykorzystywane przy samospisie były poddawane deduplikacji indywidualnie na podstawie zdublowanego lub zwielokrotnionego numeru ewidencyjnego Pesel – w ramach tego samego mieszkania, jak również pomiędzy mieszkaniami. Procedura deduplikacji tych ankiet była bardziej skomplikowana w przypadku braku numeru Pesel jako unikalnego identyfikatora osoby.

Szczegółnej walidacji, która obejmowała procedury normalizacji, konwersji oraz synchronizacji podmiotowej, przedmiotowej i przestrzennej – zostały poddane informacje pozyskiwane z rejestrów i systemów informacyjnych. Dane pozyskiwane z rejestrów i systemów informacyjnych mogły być źródłem błędów nielosowych z uwagi na brak integracji pomiędzy tymi bazami danych oraz nierozpoznane różnice definicyjne. Specjalnego podejścia wymagały sytuacje, kiedy występowały błędy w numerze Pesel lub niezgodności pomiędzy numerem Pesel, a datą urodzenia osoby. Należy także pamiętać, że rejestry i systemy informacyjne, które były wykorzystywane dla potrzeb spisu 2011 – zostały utworzone na podstawie przepisów prawnych dla zupełnie innych celów niż potrzeby statystyki. Każdy podmiot ujęty w takim rejestrze czy systemie informacyjnym nie może być usunięty z takiej bazy danych, dopóki nie zaistnieją okoliczności określone przepisami

prawnymi i nie zostanie dostarczony stosowny dokument, potwierdzający zmianę statusu prawnego takiej jednostki.

Dane dla potrzeb spisu 2011 były pobierane ze źródeł administracyjnych po ich weryfikacji informacjami pozyskanymi od respondentów w samospisie internetowym (na formularzu krótkim) oraz w badaniu reprezentacyjnym (na formularzu długim). Łącznie dla potrzeb spisu pełnego zostały zaktualizowane informacje pobierane z rejestrów i systemów informacyjnych dla ok. 32% osób.

Utworzona baza danych spisowych wymagała zastosowania dwóch podejść przy opracowywaniu wyników spisu 2011.

Pierwsze podejście zostało zastosowane w odniesieniu do ustalenia stanów ludności oraz ich charakterystyki według cech demograficznych (płeć, wiek), a także miejsca zamieszkania. Kompletność tych danych dla całej populacji w kraju zapewniły zaktualizowane dane w zbiorach rejestrowych i systemach informacyjnych. Oznacza to, że stany ludności i struktury demograficzne takie jak płeć i wiek – mogą być opracowywane dla dowolnie małych jednostek podziału administracyjnego kraju, przekroju terytorialnego (miejscowości), geograficznego (określonego wymiarami x, y) oraz statystycznego (obwody spisowe, rejony statystyczne i miejscowości statystyczne).

Drugie podejście zastosowano w odniesieniu do większości tematów badanych w spisie w tym z zakresu aktywności ekonomicznej, dla których nie było odpowiadających danych w rejestrach i systemach informacyjnych. W obszarze tych tematów wyniki spisu zostały wyprowadzone poprzez uogólnienie na całą populację danych zebranych w 20% próbie (w skali kraju) osób mieszkających lub przebywających w wylosowanych mieszkaniach. Bezprecedensowa wielkość próby losowej mieszkań zastosowanej w spisie 2011, dobieranej z ponad 70 tys. warstw obejmujących wszystkie gminy w kraju, zagwarantowała reprezentatywne wyniki spisu począwszy od poziomu powiatu. Wyniki spisu 2011 wyprowadzone na podstawie badania reprezentacyjnego powinny być zawsze prezentowane wraz z błędami precyzji. Pozyskane dla 20% ludności informacje zawierają obszerny pod względem przedmiotowym zakres danych, które po uogólnieniu na całą populację pozwalają na szeroką charakterystykę demograficzną, społeczną i ekonomiczną ludności, gospodarstw domowych oraz rodzin.

2.3. Uogólnianie wyników badania reprezentacyjnego

Na etapie opracowania wyników badania reprezentacyjnego wyodrębnione zostały dwa etapy uogólniania (ważenia) wyników tego badania:

- etap I – ważenie przy zastosowaniu skorygowanych wag „z frakcji”, będących odwrotnością frakcji losowania, dla jednostek badania typu mieszkania,
- etap II – ważenie przy zastosowaniu skalibrowanych wag dla jednostek badania będących osobami.

Pierwotne wagi zostały wyznaczone jako odwrotność frakcji losowania dla prawie 70,5 tys. warstw. Należy przypomnieć, że celem warstwowania było wyodrębnienie możliwie

jednorodnych grup jednostek losowania. W ramach każdej z warstw – wagi były identyczne. Pierwotne wagi z frakcji musiały zostać skorygowane z uwagi na 13,7% braki wypełnionych ankiet mieszkaniowych w badaniu reprezentacyjnym.

Wagi skorygowane, wyznaczone w I etapie są stosowane do uogólniania wyników spisu w zakresie mieszkań. Natomiast dla budynków jednorodzinnych, w ramach których występują 1 lub 2 mieszkania, wyprowadzone zostały odrębne wagi. Także odrębne wagi wyprowadzono dla gospodarstw domowych i rodzin. Wagi te zostały naliczone wtórnie – na bazie skalibrowanych wag dla osób tworzących gospodarstwa domowe.

Z uwagi na konieczność zintegrowania wyników badania reprezentacyjnego ze spisem pełnym (w zakresie podstawowych zmiennych dotyczących: płci, wieku oraz miejsca zamieszkania – poziom powiatu z wyodrębnieniem części miejskiej i wiejskiej) zaistniała potrzeba wyprowadzenia skalibrowanych wag dla poszczególnych osób.

Kalibracja jest metodą polegającą na odpowiedniej korekcie wag, tak aby zostały zrekompensovane straty informacji związane z występującymi brakami odpowiedzi. W NSP 2011 kalibracja miała na celu dostosowanie struktur płci i wieku pozyskanych w badaniu reprezentacyjnym na poziomie powiatów (z uwzględnieniem obszarów miejskich i wiejskich), do struktur ludności według płci i wieku ustalonych w spisie pełnym, którego wyniki stanowiły populację referencyjną, tj. populację odniesienia.

Kalibracja wag została wykonana przy wykorzystaniu programu CALMAR (*Calibration on Margins*) przez przedstawicieli środowiska naukowego Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.⁶ **Wagi skalibrowane służą do uogólniania wyników badania reprezentacyjnego w zakresie stanów i struktur ludności.** Wagi kalibracyjne pozwalają odtwarzać struktury spisowe ludności na poziomie powiatów według płci, grup wieku (ostatnia grupa 85 lat i więcej). Ponadto wagi te pozwalają odtwarzać struktury według płci i pojedynczych roczników wieku dla 5 największych miast: Warszawa, Kraków, Łódź, Poznań i Wrocław. Dla Warszawy jest to możliwe w ramach płci i roczników wieku 0,1,...,99, 100 lat i więcej, a dla pozostałych 4 miast – tylko do wieku 85 lat i więcej.

Dla województw oraz dla całego kraju możliwe jest odtwarzanie struktur – oczywiście z uwzględnieniem płci i klasy miejscowości (w tym wyodrębnienie części miejskiej i wiejskiej) – w ramach roczników wieku, przy czym ostatnią grupę należy utworzyć jako 85 lat i więcej ze względu na brak reprezentacji w starszych rocznikach wieku dla niektórych województw w badaniu reprezentacyjnym, tj. powyżej 85 lat. Dzięki skalibrowaniu wag wyniki spisu wygenerowane z badania pełnego oraz uogólnione z badania reprezentacyjnego są tożsame – dla struktur ludności z uwzględnieniem płci, wieku (z pewnym ograniczeniem do grup wieku) oraz klasy miejscowości.

Algorytm wyznaczania wag dla mieszkań w badaniu reprezentacyjnym

W celu uzyskania poprawnych uogólnień konieczne było skorygowanie wag początkowych, wynikających z zastosowanego schematu losowania. Korekta uwzględniła zjawisko braku odpowiedzi oraz informacje o przyczynach nie uzyskania danych

⁶ Materiał roboczy: „Raport z opisem wyników z zakresu możliwości wykorzystania kalibracji na potrzeby korygowania wag w złotym rekordzie” pod kierunkiem prof. dr hab. Jana Paradysza.

od niektórych badanych jednostek. Ponieważ jednostką losowania było mieszkanie, procedura korygowania wykorzystywała informacje przypisane do zmiennej „przyczyny niewypełnienia formularza”, gdzie zakodowano różne przyczyny dla mieszkań wylosowanych do próby.

W ramach każdej warstwy zdefiniowanej na etapie losowania próby mieszkań wyznaczono korektę wagi wynikającej z ustalonej frakcji losowania w danej warstwie. Korekta polegała na wykorzystaniu wskaźnika korygującego, wyliczanego jako iloraz liczby mieszkań, które powinny być zbadane do liczby mieszkań dla których udało się zrealizować badanie (odwrotność tego ilorazu można interpretować jako wskaźnik kompletności). Dla wylosowanej próby 2 684,2 tys. mieszkań udało się zebrać wypełnione formularze od 2 317,7 tys. mieszkań. Przypadki zaliczone jako będące poza badaną populacją, tzn. stwierdzono brak mieszkania lub mieszkanie niezamieszkanе (pustostan), w trakcie postępowania spadkowego, przeznaczone do remontu, jeszcze nie zasiedlone itp. – stanowiły 140,4 tys., czyli około 5,2% wylosowanej próby. Występowanie takich jednostek w wylosowanej próbie zostało potraktowane jako błędy operatu losowania.

Waga skorygowana przypisana zbadanym mieszkaniom z danej warstwy była iloczynem tak wyznaczonej korekty oraz wagi z losowania (z frakcji). W przypadku warstw dla których obliczona korekta była zbyt duża i przekraczała umowny próg (przyjęty na poziomie 3) stosowano procedurę „sklejania” sąsiednich warstw i powtarzano obliczenia korekty aż do spełnienia założonego ograniczenia. Taka procedura stanowiła zabezpieczenie przed nadmiernym zróżnicowaniem wag, które zwiększa wariancję estymatorów i jest niekorzystne dla precyzji estymacji.

Oddzielnie traktowano część próby mieszkań dopisanych już po etapie losowania, w trakcie obchodu przedspisowego. W ramach badanych dodatkowo 105,4 tys. mieszkań zrealizowano badanie w 45,3 tys. mieszkaniach, poza badaną populacją okazało się być 43,1 tys. mieszkań. W tej części próby założono, że wagi z losowania są równe 1 i zastosowano opisany algorytm korekty na poziomie umownych warstw zdefiniowanych jako powiaty.

Skorygowane w opisany sposób wagi mogą być wykorzystywane do wyprowadzania wartości globalnych (np. ogólnej liczby mieszkań, mieszkań zamieszkaných, mieszkań substandardowych oraz używane do estymacji dla cech mieszkaniowych (np. mieszkań według ich wielkości).

Imputacja brakujących danych

W spisie 2011 stosowano także imputację brakujących danych w odpowiedziach respondentów, tzw. imputację dedukcyjną – na podstawie zależności pomiędzy zmiennymi. W większości przypadków była to imputacja pozycyjna, przeprowadzana z wykorzystaniem podejścia deterministycznego. Imputacja pozycyjna była stosowana także w przypadku brakujących odpowiedzi w formularzu do badania reprezentacyjnego – na podstawie wartości zmiennych dostępnych w rejestrach lub systemach informacyjnych. Procedury takie były możliwe do wykonania wyłącznie pod warunkiem pełnej zgodności definicyjnej zmiennych występujących w obu źródłach danych. W nielicznych przypadkach – z wykorzystaniem podejścia stochastycznego – została wprowadzona imputacja całych badanych jednostek.

W celu przedstawienia w niniejszej publikacji ostatecznych wyników z obszaru aktywności ekonomicznej ludności dokonano imputacji na podstawie rejestrów w zakresie podstawowych informacji o statusie na rynku pracy (osoba pracująca, bezrobotna czy bierna zawodowo) oraz pracy w indywidualnych gospodarstwach rolnych.

2.4. Precyzja estymacji wartości globalnych

Podstawowymi parametrami obliczanymi na podstawie danych zebranych w badaniu reprezentacyjnym w ramach NSP 2011 są wartości globalne dla poszczególnych zmiennych. Większość badanych zmiennych charakteryzuje populację osób, mniejsza część dotyczy mieszkań i budynków. Poniżej opisano sposób estymacji oraz oceny jakości estymacji dla cech dotyczących ludności.⁷

Estymator wartości globalnej ustalonej cechy dla osób na poziomie agregacji typu: kraj ogółem, województwa, powiaty – jest sumą ważoną postaci:

$$\hat{Y} = \sum_{h,i,j} w_{hij} y_{hij}$$

gdzie h oznacza warstwy wynikające ze schematu losowania próby mieszkań, definiowane za pomocą kombinacji zmiennych: kod gminy przed obchodem spisowym i numer warstwy oraz

i – oznacza kod mieszkania, czyli jednostkę losowania próby,

j – oznacza osobę zaliczoną do składu danego mieszkania,

w_{hij} – oznacza wagę przypisaną do konkretnej osoby z danego mieszkania; jest to wartość zapisana w zmiennej *waga_na_lud_pierwsza_osoba*, tj. po procesie kalibracji,

y_{hij} – oznacza wartości analizowanej cechy dla osób np. 1 – jeżeli osoba posiada wykształcenie wyższe, 0 – w przeciwnym przypadku; dla konkretnych tablic wynikowych konieczne może być przygotowanie specjalnego zestawu nowych cech w oparciu o istniejące już w danych wynikowych np. do analizowania ludności w grupach wiekowych należy zdefiniować odpowiednie zmienne zero-jedynkowe dla ustalonych przedziałów wieku; jeżeli są potrzebne dodatkowo głębsze poziomy grupowania należy zdefiniować odpowiednio dodatkowe zmienne (np. uwzględniając podziały na miasta i wieś lub płeć).

Do oceny jakości estymatora wartości globalnej wyznacza się tzw. wskaźniki precyzji estymacji.

Umożliwiają one użytkownikom tablic wynikowych właściwą ocenę danych. Przyjęto, że prezentowane wskaźniki precyzji będą zdefiniowane jako względne błędy standardowe

⁷ Materiał roboczy opracowany przez dra Roberta Wieczorkowskiego.

(inaczej współczynniki zmienności – oznaczane jako CV i wyrażone w procentach) za pomocą wzoru:

$$CV = 100 * \frac{\sqrt{Var(\hat{Y})}}{\hat{Y}}$$

gdzie Var oznacza oszacowanie wariancji estymatora, obliczane według formuły:

$$Var(\hat{Y}) = \sum_h \frac{n_h \left(1 - \frac{n_h}{N_h}\right)}{n_h - 1} \sum_i \left(\sum_j w_{hij} y_{hij} - \frac{\sum_i \sum_j w_{hij} y_{hij}}{n_h} \right)^2$$

Wielkość n_h oznacza liczbę mieszkań w danej warstwie zrealizowanej próby, natomiast N_h jest liczbą mieszkań z danej warstwy w populacji; wielkości N_h można odtworzyć odpowiednio sumując skorygowane wagi wynikające z losowania próby do badania reprezentacyjnego.

Wskaźniki precyzji estymacji wartości globalnych dla podstawowych zmiennych zostały przedstawione w tablicach precyzji.

Wskaźnik CV można wykorzystywać do wyznaczania przedziału ufności, który z określonym prawdopodobieństwem (tzw. poziomem ufności, np. 95%) pokrywa prawdziwą wartość estymowanego parametru. Na przykład dla poziomu ufności 95% granice takiego przedziału mają postać: $\hat{Y} \pm 1,96 * \hat{Y} * CV/100$. Jeżeli oszacowana liczba osób bezrobotnych w wieku 15-24 – lata wynosiła 489,2 tys., a wskaźnik precyzji dla tej cechy wynosił $CV=0,32\%$, to wyznaczając granice przedziału ufności można stwierdzić, że z prawdopodobieństwem 0,95 przedział wartości pomiędzy 486,2 tys. a 492,3 tys. obejmuje prawdziwą liczbę takich osób.

Kolejny przykład. Wskaźnik precyzji dla tej samej zmiennej, tj. liczby osób bezrobotnych w wieku 15-24 lata w woj. podlaskim wynosił 1,65%. Jeżeli oszacowana liczba osób bezrobotnych w wieku 15-24 lata wynosiła 15546 osób, a wskaźnik precyzji dla tej cechy wynosił $CV=1,65\%$, to wyznaczając granice przedziału ufności można stwierdzić,

że z prawdopodobieństwem 0,95 przedział wartości pomiędzy 15043 a 16049 pokrywa prawdziwą liczbę takich osób.

Z podanych przykładów widać, że uogólnienia dla województw są obciążone większym błędem losowym. Wynika to z tego, że liczebności prób w województwach były wielokrotnie mniejsze od liczebności próby ogólnopolskiej.

Interpretując wyniki badania reprezentacyjnego zwykle przyjmuje się umowne progi precyzji, powyżej których jakość uogólnień nie jest zadowalająca. Praktycznie wartość takiego progu można ustalić na poziomie np. $CV=10\%$. Wtedy oszacowania z błędem względnym powyżej 10% powinny być traktowane jako mało precyzyjne; wskazuje to na konieczność prezentacji wyników na wyższych stopniach agregacji.

WYBRANE ASPEKTY AKTYWNOŚCI EKONOMICZNEJ LUDNOŚCI

1. LUDZIE MŁODZI NA RYNKU PRACY

Sytuacja osób w wieku 15-24 lata na rynku pracy jest znacznie trudniejsza od sytuacji pozostałej części społeczeństwa. Wśród potencjalnych przyczyn takiego stanu rzeczy wymienić można brak lub znikome doświadczenie zawodowe oraz niedopasowanie zdobytej wiedzy tych osób do potrzeb rynkowych. W rezultacie młodzi ludzie mają większe problemy ze znalezieniem pracy w celu zdobycia jakiegokolwiek doświadczenia zawodowego. Istnieje także grupa młodych ludzi, którzy nie są zainteresowani podejmowaniem pracy. Kapitał ludzki i umiejętności młodych osób biernych zawodowo lub bezrobotnych podlegają procesowi deprecjacji, co w przyszłości może skutkować jeszcze większymi problemami ze znalezieniem przez nich pracy, niż w chwili obecnej.

W niniejszym rozdziale przeprowadzono analizę sytuacji osób młodych, definiowanych jako osoby w wieku 15-24 lata, na rynku pracy poprzez scharakteryzowanie ich według aktywności ekonomicznej z określeniem statusu na rynku pracy, poziomu wykształcenia, statusu zatrudnienia, wykonywanego zawodu, czasu poszukiwania pracy czy przyczyn bierności zawodowej w porównaniu z populacją osób w wieku 15 lat i więcej. Celem przeprowadzonej analizy było znalezienie odpowiedzi na pytanie w jakim stopniu sytuacja ludzi w wieku 15-24 lata na polskim rynku pracy jest gorsza od sytuacji całej populacji w wieku 15 lat i więcej. W rozdziale zbadano także, jaka część osób w wieku 15-24 lata jest aktywna na rynku pracy, a jaka zalicza się do osób, które nie są zainteresowane ani pracą, ani nauką.

1.1. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15-24 lata

Ludność aktywna zawodowo, określana też jako zasoby pracy, podaż pracy lub siła robocza, obejmuje wszystkie osoby w wieku 15 lat i więcej uznane za pracujące lub bezrobotne.

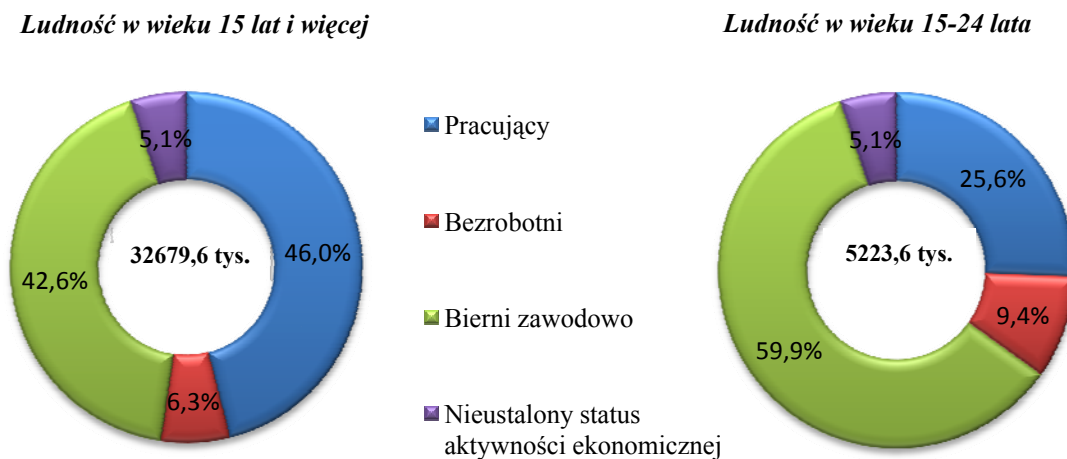
Tabela 1.1. Ludzie młodzi oraz ludność w wieku 15 lat i więcej na rynku pracy

Ludność w wieku 15 lat i więcej	Wyszczególnienie	Ludność w wieku 15-24 lata
w tys.		w tys.
32679,6	OGÓŁEM	5223,6
17100,7	AKTYWNI ZAWODOWO	1826,6
15050,6	PRACUJĄCY	1337,3
2050,1	BEZROBOTNI	489,2
13907,5	BIERNI ZAWODOWO	3131,4
1671,5	NIEUSTALONY STATUS NA RYNKU PRACY	265,6
w %		w %
55,1	WSPÓŁCZYNNIK AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ	36,8
48,5	WSKAŹNIK ZATRUDNIENIA	27,0
12,0	STOPA BEZROBOCIA	26,8

Spośród 32679,6 tys. osób w wieku 15 lat i więcej, osoby w wieku 15-24 lata stanowiły 16,0%. Charakterystyka porównawcza ludności w wieku 15 lat i więcej i osób w wieku 15-24 lata przedstawiona została w tabeli 1. W Polsce w dniu 31 marca 2011 r. było 5223,6 tys. osób w wieku 15-24 lata, z czego najliczniejszą grupę stanowiły osoby biernie zawodowo (59,9%).

Wśród aktywnych zawodowo było 1051,1 tys. młodych mężczyzn i 775,5 tys. młodych kobiet. Współczynnik aktywności zawodowej wśród osób w wieku 15-24 lata z ustalonym statusem na rynku pracy wyniósł 36,8%. Dla kobiet w wieku 15-24 lata współczynnik aktywności zawodowej wyniósł 32,1% i był znacznie niższy od współczynnika aktywności zawodowej młodych mężczyzn wynoszącego 41,4%. Najwięcej aktywnych zawodowo wśród młodych to osoby w wieku 24 lata – 411,5 tys. osób, z czego w tym wieku przeważali mężczyźni – 55,3%. Spośród ogólnej dla ludzi młodych liczby osób pracujących (1337,3 tys.) aż 58,9% stanowili mężczyźni. Przeważali oni także wśród osób bezrobotnych – 53,9% spośród 489,2 tys. bezrobotnych. Młode kobiety stanowiły natomiast większość 52,5% wśród młodych osób biernych zawodowo.

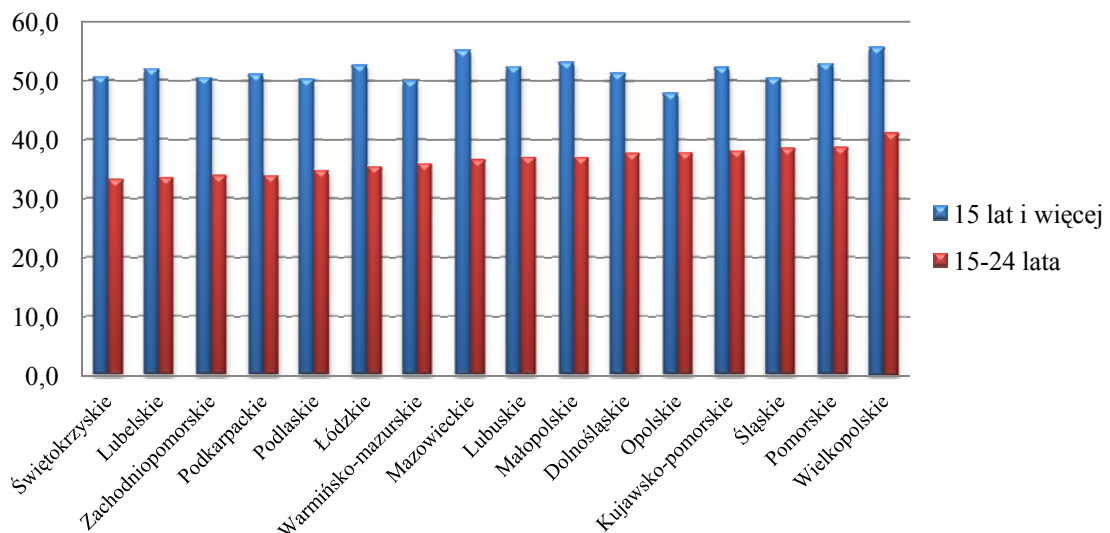
Wykres 1.1. Porównanie aktywności ekonomicznej ludzi młodych i całej populacji w wieku 15 lat i więcej

Ludzie młodzi byli mniej aktywni na rynku pracy niż ogół populacji, czyli osoby w wieku 15 lat i więcej. Zaledwie 25,6% osób w tej grupie wiekowej stanowili pracujący wobec 46,0% dla całej populacji w wieku 15 lat i więcej.

Wyższy o 3,1 p. proc. udział liczby osób bezrobotnych wśród osób w wieku 15-24 lata od udziału liczby osób bezrobotnych w populacji osób w wieku 15 lat i więcej może świadczyć o większych problemach ludzi młodych ze znalezieniem pracy.

Wykres 1.2. Współczynnik aktywności zawodowej według województw (w %)

Współczynnik aktywności zawodowej ludzi młodych wykazywał relatywnie duże zróżnicowanie przestrzenne zarówno w podziale wg województw, co przedstawia powyższy wykres, jaki i w zależności od zamieszkiwania danej osoby młodej na terenach miejskich lub wiejskich.

Najwyższy współczynnik aktywności zawodowej wśród ludzi młodych wystąpił w województwie wielkopolskim – 41,2% oraz w pomorskim i śląskim – po 38,6%, najniższy zaś w województwie świętokrzyskim – 33,1% i lubelskim – 33,4%. Współczynnik aktywności zawodowej ludzi młodych w województwie mazowieckim wyniósł 36,6% i pod względem tego współczynnika województwo to znalazło się na 9 miejscu w Polsce. Należy zauważyć, że w każdym województwie wartość współczynnika aktywności zawodowej ludzi młodych była znacznie niższa od wartości współczynnika aktywności zawodowej całej populacji w wieku 15 lat i więcej. Różnica pomiędzy obydwojema współczynnikami wahała się od 10,1 p. proc. w województwie opolskim do 18,6 p. proc. w województwie mazowieckim.

Większość aktywnych zawodowo ludzi młodych stanowili mieszkańcy miast – 2957,9 tys. osób wobec 2265,7 tys. mieszkańców wsi. Jednakże to mieszkańcy wsi odznaczali się wyższym współczynnikiem aktywności zawodowej, który w tej grupie wyniósł 39,3% wobec 34,9% w miastach.

Wśród aktywnych zawodowo osób w wieku 15-24 lata (według stanu na koniec marca 2011 r.) w liczbach bezwzględnych przeważały osoby z wykształceniem ogólnokształcącym – 540,3 tys. oraz policealnym i średnim zawodowym – 465,9 tys.; najmniej było zaś osób z wykształceniem wyższym – 249,9 tys., co jest rzeczą naturalną ze względu na to, że osiągnięcie danego poziomu wykształcenia wiąże się z określonym wiekiem. Część osób w młodym wieku nie miała nawet szansy rozpocząć nauki na kolejnych szczeblach edukacji (przed datą przeprowadzenia spisu ludności).

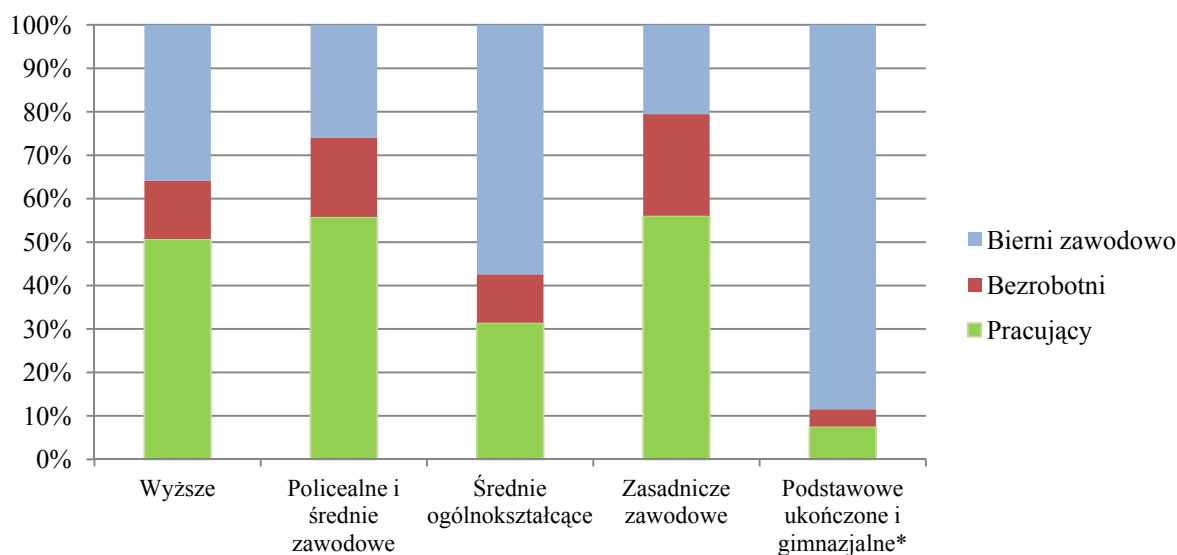
Tabela 1.2. Ludność aktywna zawodowo w wieku 15-24 lata według poziomu wykształcenia, płci i miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	Ogółem	Poziom wykształcenia					
		Wyższe	Policealne i średnie zawodowe	Średnie ogólnokształcące	Zasadnicze zawodowe	Gimnazjalne i niższe*	Nieustalony poziom wykształcenia
w tys.							
Ogółem	5223,6	389,4	629,5	1269,2	384,0	2281,5	269,9
Mężczyźni	2664,0	132,2	365,7	541,0	262,4	1235,7	127,0
Kobiety	2559,6	257,2	263,9	728,3	121,5	1045,8	143,0
Miasto	2957,9	262,2	307,9	835,4	156,3	1207,8	188,2
Wieś	2265,7	127,2	321,7	433,8	227,6	1073,8	81,7

*łącznie z wykształceniem podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego

Współczynnik aktywności zawodowej był najwyższy wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym – 79,5%. Wynika to prawdopodobnie z faktu, że dla części młodych mógł być to docelowy poziom wykształcenia, który dając im zawód, pozwolił im zaktywizować się na rynku pracy. Najniższy zaś współczynnik aktywności zawodowej wśród osób młodych wystąpił u osób z wykształceniem gimnazjalnym i niższym – 11,5%. Wynikało to z faktu, że znaczna część młodych osób z tym wykształceniem kontynuowała naukę i w związku z tym nie aktywizowała się na rynku pracy. Współczynnik aktywności zawodowej osób młodych z wyższym wykształceniem wyniósł natomiast 64,2% i był niższy od współczynnika aktywności zawodowej osób młodych z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym oraz od współczynnika aktywności zawodowej osób młodych z wykształceniem zasadniczym zawodowym.

Wykres 1.3. Ludność w wieku 15-24 lata według statusu na rynku pracy i poziomu wykształcenia

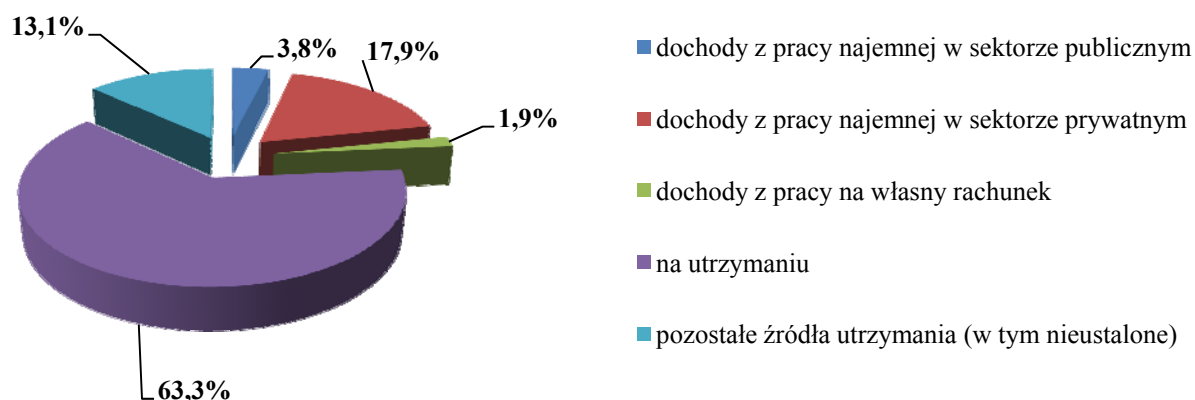

*łącznie z wykształceniem podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego

Młodzi mieszkańcy wsi charakteryzowali się wyższym poziomem współczynnika aktywności zawodowej bez względu na poziom wykształcenia. Najwyższy współczynnik aktywności zawodowej wśród mieszkańców wsi będących w wieku 15-24 lata zaobserwowano u osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym – 80,9% (o 3,5 p. proc. wyższy niż w miastach). Największą różnicę między młodymi mieszkańcami wsi i miast odnotowano w grupie osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym – odsetek aktywnych zawodowo był wyższy na wsi o 7,4 p. proc. niż w miastach.

Należy zwrócić uwagę, że struktura ludzi młodych ze względu na źródło utrzymania jest dość charakterystyczna (wykres 1.4).

Wykres 1.4. Ludzie młodzi według wybranych źródeł utrzymania

Najliczniejszą grupę wśród ludzi młodych stanowiły osoby pozostające na utrzymaniu. Ich liczba wynosiła 3306,3 tys. osób. Stanowiło to aż 63,3% populacji ludzi młodych. Jednakże aż 82,6% (2730,5 tys.) będących na utrzymaniu młodych ludzi kontynuowało edukację.

Tabela 1.3. Ludność w wieku 15-24 lata według wybranych źródeł utrzymania

Wyszczególnienie		Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Miasto	Wieś
		w tys.				
Ogółem		5223,6	2663,9	2559,7	2957,9	2265,7
w tym						
	dochody z pracy najemnej w sektorze publicznym	196,5	96,3	100,2	114,9	81,6
	dochody z pracy najemnej w sektorze prywatnym	935,6	563,4	372,2	522,9	412,7
	dochody z pracy na rachunek własny poza rolnictwem	54,4	38,5	15,9	32,3	22,1
	dochody z pracy na rachunek własny w rolnictwie	43,6	30,9	12,7	2,5	41,1
Główne źródło utrzymania	renta rodzinna	100,8	48,5	60,3	68,6	40,2
	renta socjalna	28,3	16,5	11,8	15,5	12,8
	zasiłek dla bezrobotnych	23,9	13,3	10,6	11,5	12,4
	świadczenia pomocy społecznej	38,1	10,4	27,7	22,7	15,4
	pozostałe źródła dochodów osobno nie wymienione	200,3	84,5	115,8	160,9	39,4
	na utrzymaniu	3306,3	1623,6	1682,7	1808,2	1498,1

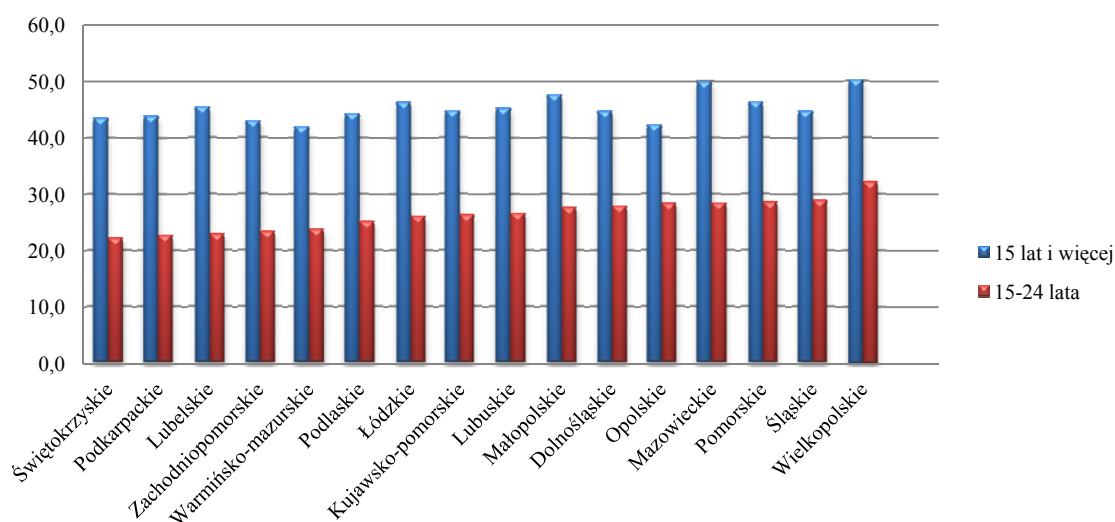
Drugą co do liczebności grupą, jednakże ponad trzykrotnie mniej liczną niż osoby pozostające na utrzymaniu, stanowiły osoby młode uzyskujące dochody z pracy najemnej w sektorze prywatnym. Było ich 935,6 tys., co stanowiło 17,9% populacji ludzi młodych. Zdecydowaną większość osób w wieku 15-24 lata otrzymujących dochody w sektorze prywatnym stanowili mężczyźni. Było ich 563,4 tys. wobec 372,2 tys. kobiet.

Dla porównania, osób uzyskujących dochody w sektorze publicznym było 196,5 tys., co stanowiło jedynie 3,8% populacji ludzi młodych. W sektorze publicznym, w przeciwieństwie do sytuacji w sektorze prywatnym, pracowało więcej młodych kobiet: 100,2 tys. w stosunku do 96,3 tys. młodych mężczyzn.

1.2. Pracujący w wieku 15-24 lata

Według Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 liczba pracujących w wieku 15-24 lata wyniosła 1337,3 tys. osób. Wśród pracujących w tej grupie wiekowej przeważali mężczyźni. Stanowili oni 58,9%. Wskaźnik zatrudnienia wśród osób w wieku 15-24 lata wyniósł 27,0%, przy czym w przypadku mężczyzn wynosił 31,0%, a w przypadku kobiet 22,7%.

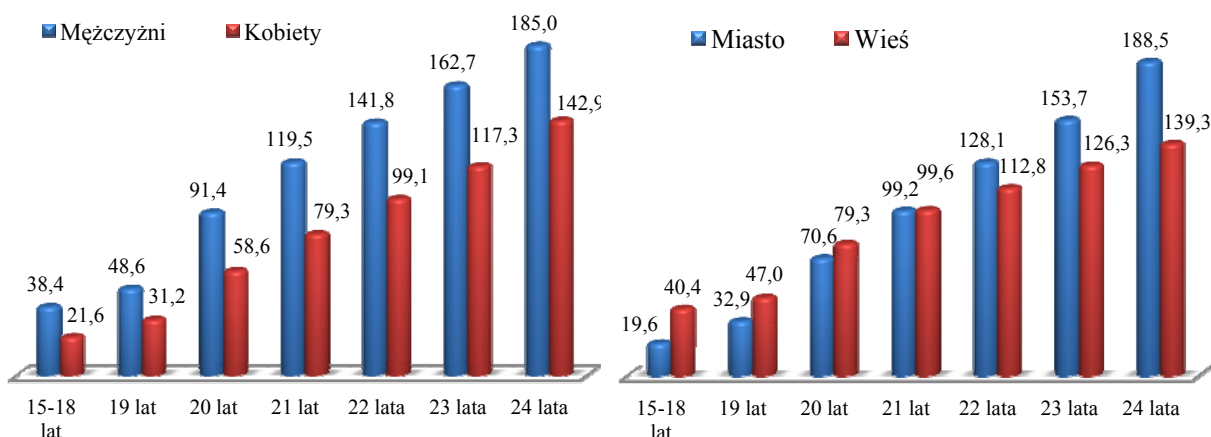
Wykres 1.5. Wskaźnik zatrudnienia według województw (w %)

Wskaźnik zatrudnienia ludzi młodych, podobnie jak wskaźnik aktywności zawodowej, wykazywał zróżnicowanie w poszczególnych województwach. Najwyższy wskaźnik odnotowano w województwie wielkopolskim – 32,1% i śląskim – 28,9%, a najniższy w świętokrzyskim – 22,1% i podkarpackim – 22,7%. W województwie mazowieckim wyniósł 28,4% i pod względem wysokości tego wskaźnika województwo to znalazło się na 4 miejscu w Polsce. W każdym województwie wskaźnik zatrudnienia ludzi młodych był znacznie niższy od wskaźnika zatrudnienia pozostałej pracującej części populacji. Różnica wynosiła od 13,9 p. proc. w województwie opolskim do 22,6 p. proc. w województwie lubelskim.

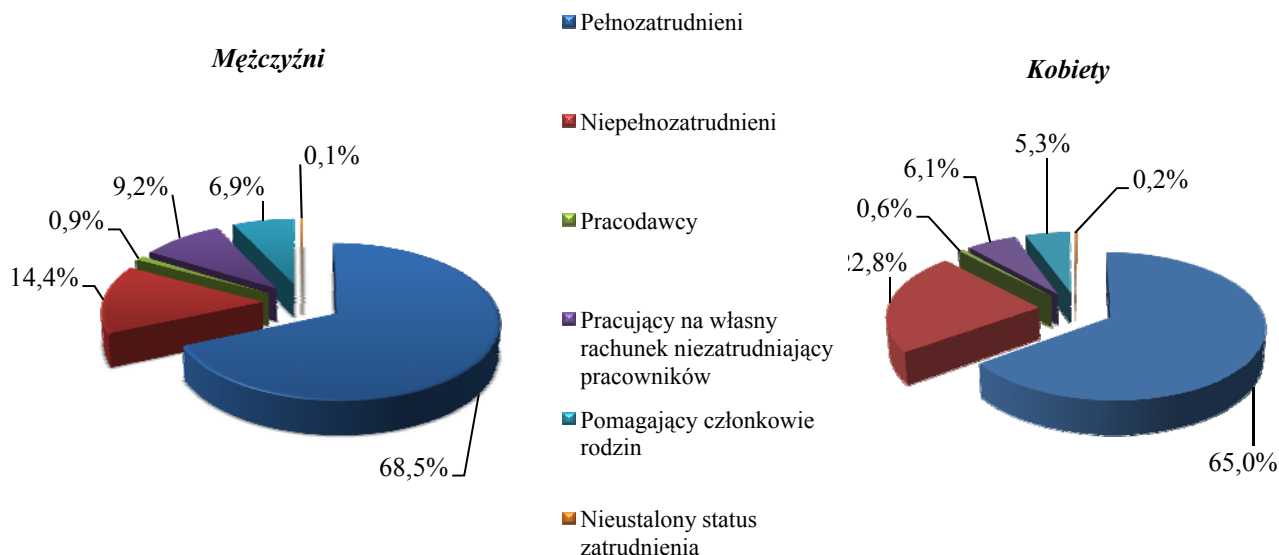
W populacji ludzi młodych można zaobserwować, że liczba pracujących rośnie wraz z wiekiem zarówno według płci, jak i według miejsca zamieszkania.

Wykres 1.6. Pracujący według wieku płci i miejsca zamieszkania w tys. osób

Ze względu na status zatrudnienia osób w wieku 15-24 lata najliczniejszą grupą byli pracownicy najemni (1135,5 tys.), mężczyźni stanowili wśród nich 57,5%. Do grupy młodych pracujących na własny rachunek należało 116,6 tys. osób (68,5% to mężczyźni), w tym jako pracodawcy 10,8 tys. (68,4% to mężczyźni). Liczba młodych pomagających członków rodzin wyniosła 83,4 tys., z czego 64,8% stanowili mężczyźni. 1,9 tys. osób miało nieustalony status zatrudnienia.

Wykres 1.7. Pracujący w wieku 15-24 lata według statusu zatrudnienia i płci

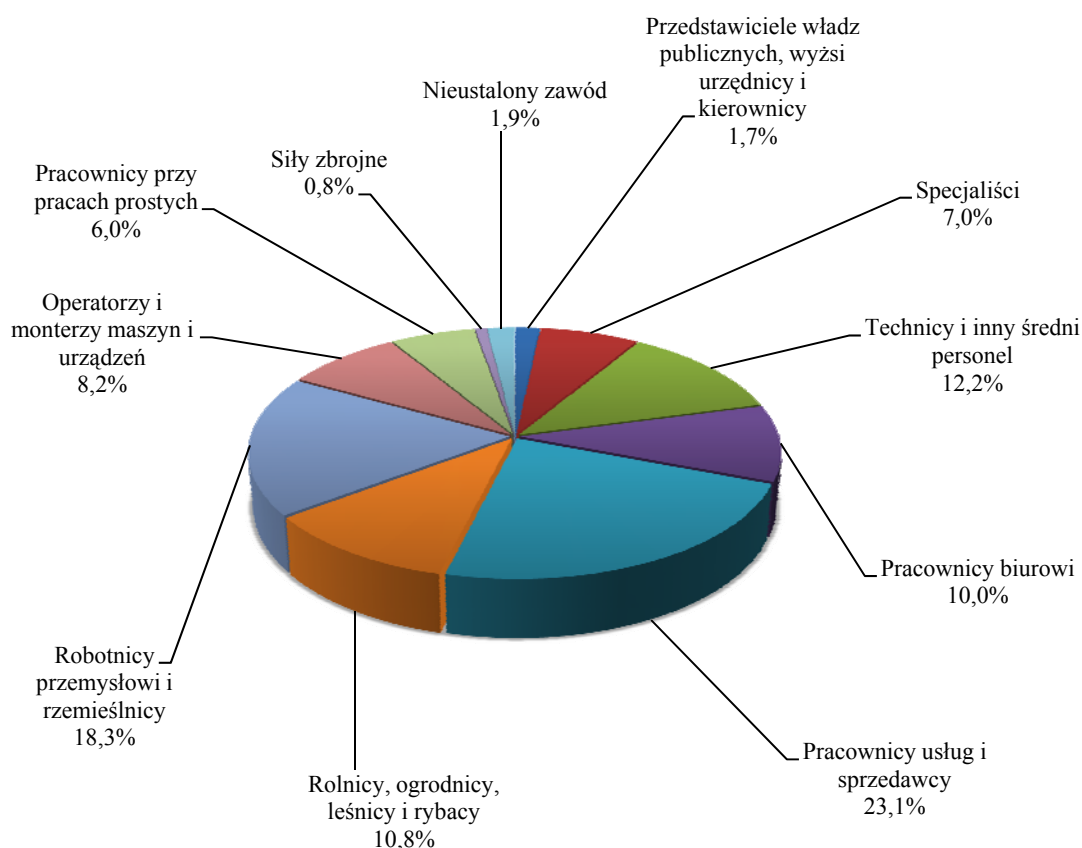

Młodzi pracujący mężczyźni nieznacznie częściej niż kobiety podejmowali pracę na cały etat. Różnica nie była jednak znacząca i wyniosła zaledwie 3,5 p. proc. Stosunkowo zdecydowanie częściej młodzi mężczyźni byli pracodawcami lub pracowali na własny rachunek nie zatrudniając pracowników. Udział młodych mężczyzn będących pracodawcami lub pracujących na własny rachunek w ogóle pracujących mężczyzn był aż o 50,7% wyższy od analogicznej wartości dla kobiet. Zdecydowanie większy udział procentowy kobiet

odnotowano natomiast wśród niepełnozatrudnionych. Spośród pracujących kobiet aż 22,8% pracowało w niepełnym wymiarze czasu pracy, podczas gdy dla mężczyzn udział ten wyniósł 14,4%.

Szczegółowa struktura pracujących w wieku 15-24 lata według grup zawodów przedstawiona jest na wykresie 1.8.

Wykres 1.8. Struktura pracujących w wieku 15-24 lata według grup zawodów

Najliczniejszą grupę zawodów wśród pracujących ludzi młodych stanowili pracownicy usług i sprzedawcy – 308,8 tys., robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy – 245,3 tys., technicy i inny średni personel – 162,6 tys. oraz rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy – 145,0 tys.

Ze względu na rodzaj prowadzonej działalności (sekcje PKD 2007) najwięcej ludzi młodych pracowało w handlu hurtowym i detalicznym; naprawie pojazdów samochodowych, włączając motocykle – 279,6 tys. osób (20,9%), w przetwórstwie przemysłowym – 273,2 tys. osób (20,4%), w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie – 162,4 tys. (12,4%) oraz w budownictwie – 128,7 tys. (9,6%).

Tabela 1.4. Pracujący w wieku 15-24 lata według wybranych sekcji PKD, płci i miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Miasto	Wieś
	w tys.				
Ogółem	1337,3	787,4	549,9	692,6	644,7
w tym					
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	162,4	107,4	55,0	12,0	150,4
Górnictwo i wydobywanie	14,4	13,8	0,6	9,2	5,2
Przetwórstwo przemysłowe	273,2	199,1	74,1	138,0	135,2
Budownictwo	128,7	122,7	6,0	54,3	74,4
Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	279,6	130,5	149,1	166,4	113,2
Transport i gospodarka magazynowa	53,2	41,5	11,7	31,6	21,6
Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	76,8	29,4	47,4	50,4	26,4
Informacja i komunikacja	34,4	19,4	15,0	27,7	6,7
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	31,0	10,1	20,9	22,4	8,6
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	37,1	14,7	22,4	27,5	9,6
Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	33,2	17,9	15,3	23,8	9,4
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	52,8	26,9	25,9	28,5	24,3
Edukacja	35,9	6,8	29,1	23,0	12,9
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	33,3	6,9	26,4	21,2	12,1
Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	20,0	9,9	10,1	15,1	4,9
Pozostała działalność usługowa	36,0	7,6	28,4	21,3	14,7

Analizując pracujących w wieku 15-24 lata według tygodniowego czasu pracy można stwierdzić, że zdecydowana większość z nich pracowała 40 godzin i więcej – 1074,2 tys. osób (80,3% wszystkich pracujących w wieku 15-24 lata). Dotyczyło to zarówno mężczyzn (84,9% wszystkich pracujących mężczyzn w wieku 15-24 lata), jak i kobiet (73,7% wszystkich pracujących kobiet w wieku 15-24 lata).

Tabela 1.5. Pracujący w wieku 15-24 lata według tygodniowego czasu pracy, płci i miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	Ogółem	Pracujący, którzy w ciągu tygodnia przepracowali:				
		0-19 godzin	20-29	30-39	40 godzin i więcej	nieustalona liczba godzin
w tys.						
Ogółem	1337,3	90,9	96,2	74,0	1074,2	2,0
Mężczyźni	787,4	44,5	40,2	32,8	668,8	1,1
Kobiety	549,9	46,4	56,0	41,2	405,4	0,9
Miasto	692,5	55,2	60,7	47,2	527,9	1,5
Wieś	644,8	35,7	35,5	26,8	546,3	0,5

Biorąc pod uwagę jedynie pracowników najemnych w wieku 15-24 lata, również można zauważyć, że zdecydowana większość z nich – 920,7 tys. (81,1%) pracowała

40 godzin i więcej. W przedziale od 20 do 29 godzin pracowało znacznie mniej młodych pracowników najemnych, gdyż ich liczba wyniosła jedynie 83,2 tys., co stanowiło 7,3% liczby wszystkich młodych pracowników najemnych. Do 19 godzin pracowało najemnie tylko 67,7 tys. osób młodych, czyli zaledwie 6,0% liczby młodych pracowników najemnych.

1.3. Bezrobotni w wieku 15-24 lata

Wśród 1826,6 tys. aktywnych zawodowo w grupie osób w wieku 15-24 lata w Polsce w końcu marca 2011 r. było 489,2 tys. bezrobotnych młodych ludzi. W grupie tej liczebnie przeważali mężczyźni – 263,7 tys. Stopa bezrobocia wśród ludzi młodych wyniosła 26,8%, dla mężczyzn była ona równa 25,1%, a dla kobiet 29,1%.

Tabela 1.6. Stopa bezrobocia według poziomu wykształcenia, płci i miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	Ogółem	Poziom wykształcenia					
		Wyższe	Policealne i średnie zawodowe	Średnie ogólnokształcące	Zasadnicze zawodowe	Gimnazjalne i niższe*	Nieustalony poziom wykształcenia
		w %					
Ogółem	26,8	21,0	24,6	26,1	29,5	34,6	17,5
Mężczyźni	25,1	19,5	21,2	23,5	26,8	33,5	16,6
Kobiety	29,1	21,8	30,0	28,5	37,0	37,7	18,5
Miasto	28,4	20,9	26,0	26,2	33,4	43,1	17,1
Wieś	25,0	21,2	23,3	25,9	26,9	26,5	18,5

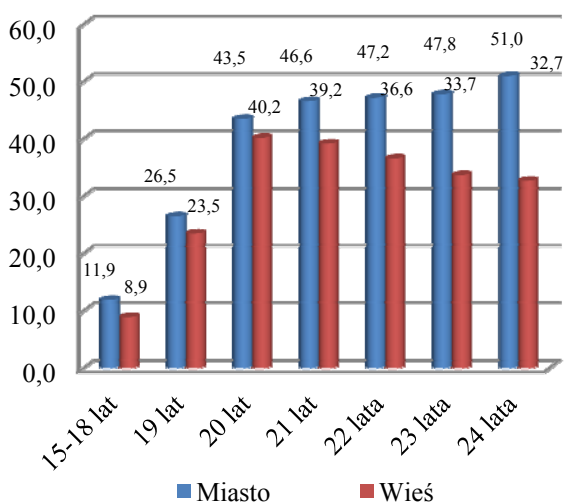
*łącznie z wykształceniem podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego

Wśród ludzi młodych z wykształceniem wyższym odnotowano najniższą stopę bezrobocia, która wyniosła 21,0%, a najwyższą u młodych osób z wykształceniem gimnazjalnym i niższym – 34,6%. Warto odnotować fakt, że stopa bezrobocia młodych kobiet była wyższa od stopy bezrobocia młodych mężczyzn dla każdego poziomu wykształcenia.

Ważnym czynnikiem silnie oddziałującym na poziom bezrobocia wśród ludzi młodych jest miejsce zamieszkania. Udział bezrobotnych w badanej grupie wieku z wykształceniem co najmniej średnim wśród bezrobotnych mieszkańców miast wyniósł 65,1%, podczas gdy wśród bezrobotnych mieszkańców wsi – 60,2%. Bezrobotnych obojga płci w wieku 15-24 lata mieszkających w miastach było 274,5 tys. Stanowili oni 56,1% ogółu bezrobotnych w analizowanej grupie wiekowej. Bezrobotnych młodych mężczyzn mieszkających w miastach było 150,9 tys., a ich udział w ogólnej liczbie młodych mężczyzn

mieszkańcych w miastach wyniósł 55,0%. Natomiast na wsi bezrobotnych młodych mężczyzn było 112,8 tys. a ich udział w ogólnej liczbie młodych mężczyzn mieszkających na wsi był nieznacznie niższy niż w miastach i wyniósł 52,5%. Stopa bezrobocia wśród osób w wieku 15-24 lata mieszkających w miastach wyniosła 28,4%, natomiast wśród młodych mieszkających na wsi wyniosła 25,0 %.

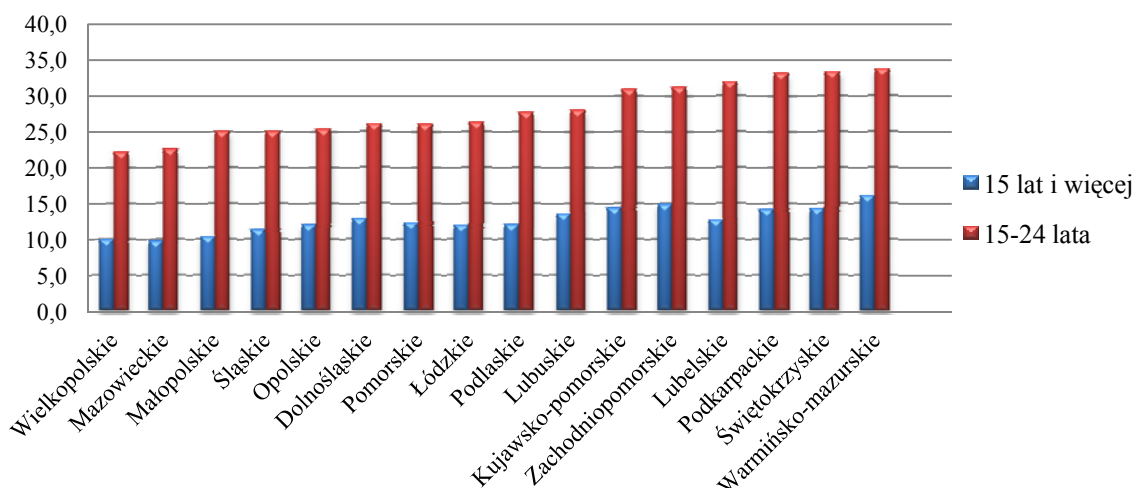
Wykres 1.9. Młodzi bezrobotni w Polsce według wieku i miejsca zamieszkania (w tys. osób)

Znaczne różnice dotyczące wysokości stopy bezrobocia ludzi młodych można zaobserwować pomiędzy województwami. Najniższą stopę bezrobocia odnotowano w województwach: wielkopolskim (22,2%) i mazowieckim (22,5%), natomiast najwyższą w województwach: warmińsko-mazurskim (33,7%) oraz podkarpackim i świętokrzyskim (po 33,3%). W każdym województwie stopa bezrobocia ludzi młodych jest ponad dwukrotnie wyższa od stopy bezrobocia całej populacji w wieku 15 lat i więcej. Wskazuje to na wyjątkowo trudną sytuację ludzi młodych na rynku pracy.

Różnica w wysokości stopy bezrobocia pomiędzy subpopulacją ludzi młodych a populacją osób w wieku 15 lat i więcej wynosiła od 12,2 p. proc. dla województwa wielkopolskiego do 19,2 p. proc. dla województwa lubelskiego.

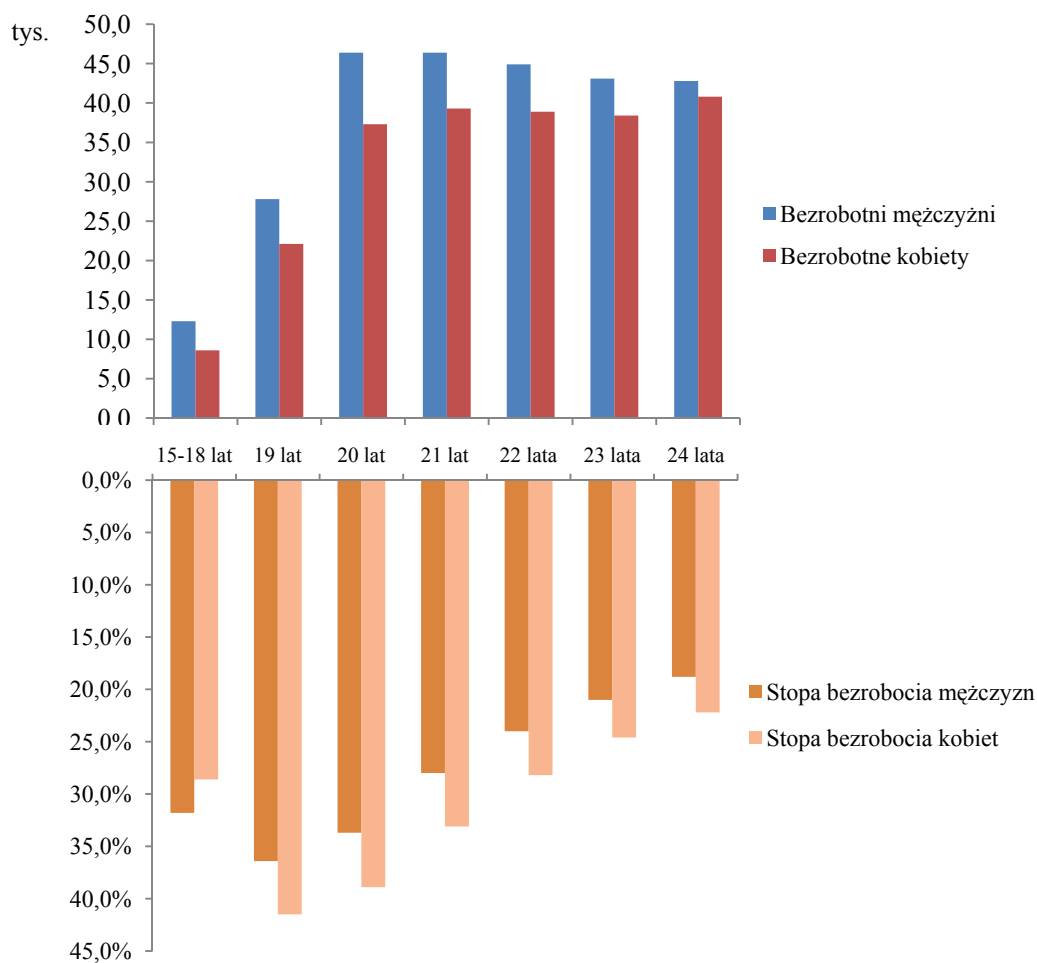
Wykres 1.10. Stopa bezrobocia według województw w %

Stopa bezrobocia ludzi młodych zależała także od wieku i płci. Najwięcej osób bezrobotnych ogółem spośród ludzi młodych było w wieku 21 lat – 85,7 tys. osób (17,5%).

Wśród mężczyzn w analizowanej grupie wiekowej najwięcej osób bezrobotnych było w wieku 21 lat – 46,4 tys., natomiast wśród kobiet najwięcej osób bezrobotnych było w wieku 24 lat – 40,8 tys. osób.

Wykres 1.11. Porównanie stopy bezrobocia (%) i liczby młodych bezrobotnych (tys.) według wieku i płci

Najwyższą stopę bezrobocia wśród osób młodych odnotowano w wieku 19 lat. Wyniosła ona 36,4% dla mężczyzn i aż 41,5% dla kobiet. Dla osób powyżej 19 roku życia stopa bezrobocia wśród ludzi młodych systematycznie malała. Zarówno dla mężczyzn, jak i dla kobiet najniższe wartości stopy bezrobocia wśród młodych osób w wieku 15-24 lata zostały osiągnięte w wieku 24 lat. Jednakże nawet wśród osób w wieku 24 lat stopa bezrobocia nadal utrzymuje się na znacznie wyższym poziomie niż poziom ogólnokrajowy. Potwierdza to trudniejszą sytuację ludzi młodych na rynku pracy. Wyniki wskazują także, że młodym kobietom nieznacznie trudniej uzyskać pracę niż młodym mężczyznom.

Wśród młodych bezrobotnych poszukujących pracy najwięcej było osób, których okres poszukiwania pracy wynosił od 7 do 12 miesięcy – 150,0 tys. osób (30,7% bezrobotnych w wieku 15-24 lata). Kolejną grupę ze względu na liczebność stanowiły osoby poszukujące pracy od 4 do 6 miesięcy – 136,1 tys. (27,8% bezrobotnych w wieku 15-24 lata).

Tabela 1.7. Bezrobotni według okresu poszukiwania pracy, płci i miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	Ogółem	Według okresu poszukiwania pracy						
		do 1 miesiąca włącznie	2 - 3 miesiące	4 - 6	7 - 12	13- 24	powyżej 24 miesięcy	nieustalony okres poszukiwania pracy
w tys.								
Ogółem	489,2	36,0	103,8	136,1	150,0	48,3	14,7	0,4
Mężczyźni	263,7	18,6	54,9	73,2	81,8	27,0	8,0	0,2
Kobiety	225,5	17,4	48,9	62,9	68,1	21,2	6,8	0,2
Miasto	274,5	24,0	63,7	75,7	77,5	25,4	7,9	0,3
Wieś	214,8	12,0	40,1	60,4	72,5	22,8	6,9	0,1

Generalnie można podsumować, że najczęściej młode osoby poszukiwały pracy od 2 do 12 miesięcy. Natomiast krótszy okres poszukiwania pracy zadeklarowało jedynie 7,4% bezrobotnych w wieku 15-24 lata. Jedynie 3,0% młodych bezrobotnych poszukiwało pracy powyżej 24 miesięcy, chociaż ze względu na analizowany przedział wiekowy nie jest to zaskoczeniem. Część młodych bezrobotnych nie zdołało bowiem osiągnąć dwuletniego okresu bezrobocia ze względu na zbyt krótki okres swojej aktywności zawodowej.

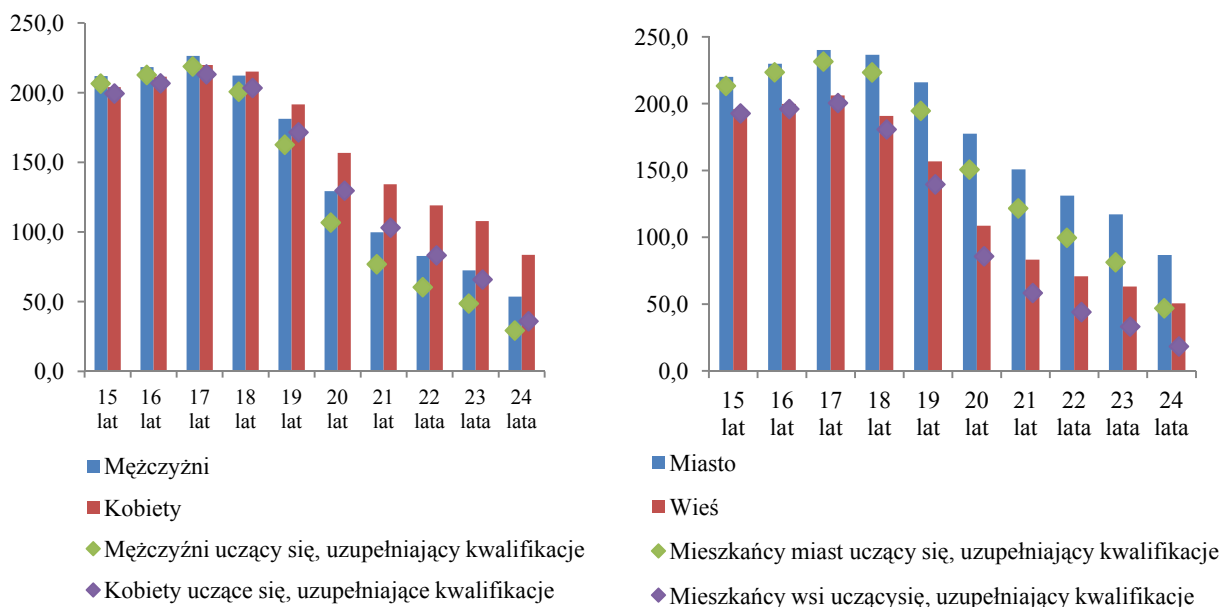
1.4. Bierni zawodowo w wieku 15-24 lata

Według stanu na koniec marca 2011 r. populacja osób biernych zawodowo w wieku 15-24 lata liczyła 3131,4 tys. osób. W tej grupie większość stanowiły kobiety (1643,2 tys.). Wśród kobiet w wieku 15-24 lata 64,2% to osoby bierne zawodowo. Natomiast wśród mężczyzn w wieku 15-24 lata 55,9% to osoby bierne zawodowo. Analizując miejsce zamieszkania, należy zauważyć, że większość biernych zawodowo stanowili mieszkańcy miast (1805,9 tys.). Wśród mieszkańców miast w wieku 15-24 lata 61,1% to osoby bierne zawodowo. Natomiast wśród mieszkańców wsi w analogicznej grupie wieku odsetek osób biernych zawodowo stanowił 58,5%.

Najbardziej liczna wśród ludzi młodych była grupa osób w wieku 15-18 lat – 1719,4 tys. osób. Przedstawiciele tej grupy stanowili ponad połowę (54,9%) wszystkich osób biernych zawodowo w wieku 15-24 lata. Spośród 1719,4 tys. osób biernych zawodowo w wieku 15-18 lat zdecydowaną większość – 1661,5 tys. (96,6%) stanowiły osoby uczące się,

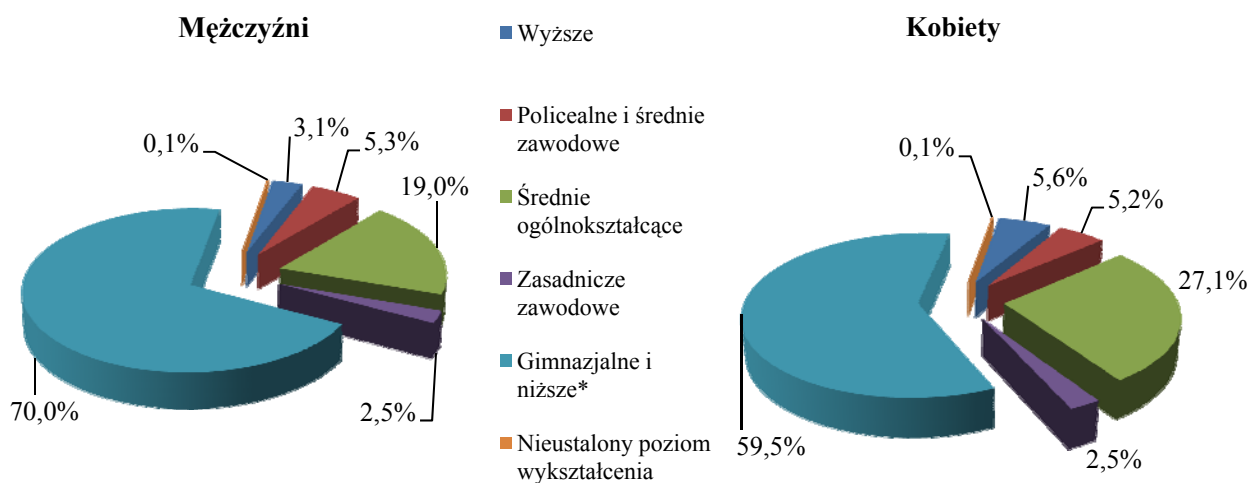
uzupełniające kwalifikacje. Wraz z rosnącym wiekiem udział osób uczących się i uzupełniających kwalifikacje w biernych zawodowo spadał niezależnie od płci i miejsca zamieszkania.

Wykres 1.12. Bierni zawodowo według wieku, płci i miejsca zamieszkania i wybranej przyczyny bierności (w tys. osób)

Młodzi bierni zawodowo charakteryzowali się w znacznej mierze niskim poziomem wykształcenia. 64,5% ogółu biernych w analizowanej grupie wiekowej posiadało wykształcenie gimnazjalne bądź niższe. W zdecydowanej większości ludzie młodzi byli bierni zawodowo, gdyż kontynuowali naukę bądź uzupełniali kwalifikacje. Przyczynę tę zadeklarowało 2735,5 tys. osób, co stanowi 87,4% ogółu biernych zawodowo w omawianej grupie wiekowej.

Wykres 1.13. Bierni zawodowo w wieku 15-24 lata według poziomu wykształcenia

*łącznie z wykształceniem podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego

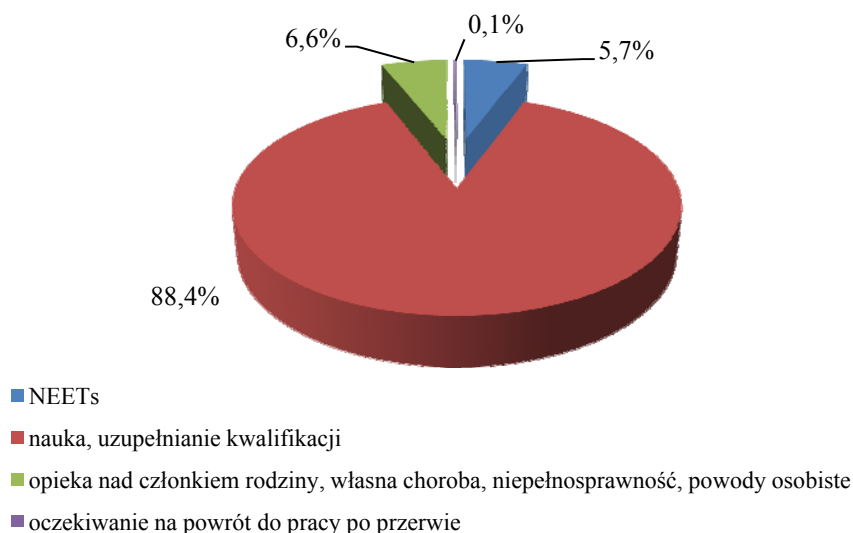
Wśród przyczyn bierności zawodowej oprócz kontynuowania nauki bądź uzupełniania kwalifikacji wyróżnić można: otrzymywanie zasiłku dla bezrobotnych i nieposzukiwanie pracy z obawy przed jego utratą oraz zwyczajnie brak chęci do pracy (tzw. inne przyczyny). Wspomniane inne przyczyny bierności zawodowej zadeklarowało jednak jedynie 5,0% ogółu biernych zawodowo w wieku 15-24 lata a ponad 20 krotnie więcej było młodych osób biernych zawodowo z tytułu kontynuowania nauki bądź uzupełniania kwalifikacji.

Tabela 1.8. Bierni zawodowo w wieku 15-24 lata według przyczyn bierności, płci i miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie		Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Miasto	Wieś
		w tys.				
Ogółem		3131,4	1488,2	1643,2	1805,9	1325,5
Przyczyny bierności zawodowej	zniechęceni bezskutecznym poszukiwaniem pracy	19,5	12,9	6,6	10,0	9,5
	uczę się, uzupełniam kwalifikacje	2735,5	1323,5	1412	1586,4	1149,1
	opiekuję się dziećmi lub innymi osobami wymagającymi opieki	98,2	1,4	96,8	47,0	51,2
	z powodu własnej choroby, niepełnosprawności	47,6	29,2	18,4	25,1	22,5
	z innych powodów osobistych lub rodzinnych	34,2	12,8	21,4	18,4	15,8
	oczekuję na powrót do pracy po przerwie	4,4	2,3	2,1	2,5	1,9
	z innych przyczyn	156,5	89,3	67,2	93,0	63,5
	nieustalona	35,6	16,7	18,9	23,5	12,1

Główną przyczyną bierności osób w wieku 15-24 lata, czyli nauka lub uzupełnianie kwalifikacji w układzie geograficznym kształtowała się podobnie we wszystkich województwach – w każdym z województw udział takich osób wynosił ponad 80%.

Wykres 1.14. Główne grupy przyczyn bierności zawodowej wśród ludzi młodych

Ze społecznego punktu widzenia bardzo ważnym zagadnieniem jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, ile w Polsce jest osób młodych, które nie uczą się, nie uzupełniają kwalifikacji ani nie pracują (*Not in Education, Employment, or Training, tzw. NEETS*). Za osoby należące do tej grupy uznano młodych, którzy nie pracują i nie poszukują pracy, ponieważ są przekonani, że nie znajdą odpowiedniej pracy, uważają, że wyczerpali wszystkie znane im możliwości znalezienia pracy, otrzymują zasiłek dla bezrobotnych i nie poszukują pracy z obawy przed jego utratą lub po prostu nie chcą pracować. Osoby takie stanowią 5,7% ogółu biernych zawodowo w wieku 15-24 lata o ustalonej przyczynie bierności zawodowej.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza sytuacji ludzi młodych na rynku pracy wskazuje, że jest ona trudniejsza od sytuacji pozostałej części społeczeństwa. Osoby młode są mniej aktywne zawodowo, co częściowo wynika z kontynuowania nauki. Współczynnik aktywności zawodowej osób młodych jest niższy o 18,3 p. proc. od współczynnika aktywności zawodowej populacji w wieku 15 lat i więcej. Wpływ na to ma niekorzystna struktura osób aktywnych zawodowo, co również jest związane z pozostałymi wskaźnikami – wskaźnik zatrudnienia ludzi młodych jest niższy o 21,5 p. proc., natomiast stopa bezrobocia jest wyższa o 14,8 p. proc. od analogicznych wskaźników pozostałej części społeczeństwa.

Niski wskaźnik aktywności zawodowej ludzi młodych wynika nie tylko z trudniejszej sytuacji ludzi młodych na rynku pracy, ale także może wynikać z faktu, że zdecydowana większość ludzi młodych to osoby pozostające na utrzymaniu – 3306,3 tys. osób (63,3% populacji ludzi młodych). Przyczyną wysokiego odsetka osób młodych będących na utrzymaniu może być chęć nauki lub uzupełniania kwalifikacji zawodowych. Zdecydowana większość młodych biernych zawodowo to osoby uczące się i uzupełniające kwalifikacje (88,4% osób o ustalonej przyczynie bierności). Wśród młodych osób biernych zawodowo odsetek osób, które nie uczą się, nie uzupełniają kwalifikacji ani nie pracują, okazał się niewielki. Osoby młode w wieku 15-24 lata, które nie były zainteresowane ani pracą, ani nauką, stanowiły 5,7% całej populacji biernych zawodowo młodych ludzi.

Na trudną sytuację ludzi młodych na rynku pracy oprócz wymienionych powyżej niekorzystnych wskaźników dotyczących aktywności zawodowej wskazuje także struktura zatrudnienia według sekcji PKD oraz zawodów. Najczęściej pracujący ludzie młodzi to osoby wykonujące prace proste, pracujące w handlu hurtowym i detalicznym oraz w naprawie pojazdów samochodowych, włączając motocykle, podczas gdy najczęściej wykonywanym zawodem był pracownik usług i sprzedawca.

Do pozytywnych zjawisk można zaliczyć korzystny wpływ wykształcenia na sytuację młodych osób na rynku pracy. Osoby młode z wykształceniem wyższym charakteryzowały się najniższą stopą bezrobocia (21,0%), chociaż i tak dużo wyższą od stopy bezrobocia dla całej populacji osób z wykształceniem wyższym (6,1%). W najgorszej sytuacji pod względem stopy bezrobocia były natomiast osoby młode najmniej wykształcone. Stopa bezrobocia wśród osób młodych z wykształceniem gimnazjalnym bądź niższym wyniosła aż 34,6% i była dużo wyższa od stopy bezrobocia dla całej populacji osób z wykształceniem gimnazjalnym bądź niższym (22,8%).

2. OSOBY W WIEKU 50-69 LAT NA RYNKU PRACY

Jednym z procesów demograficznych obserwowanych we współczesnych, rozwiniętych i rozwijających się krajach cywilizacji zachodnioeuropejskiej jest starzenie się ludności. Zjawisko to związane jest ze wzrastającą przeciętną długością życia i niskim wskaźnikiem urodzeń, co w konsekwencji powoduje zmianę struktury demograficznej. Udział osób młodych w populacji zmniejsza się na rzecz osób starszych. Takie zmiany zachodzą również w Polsce. Prognozy na rok 2035 przewidują wzrost udziału osób powyżej 50 roku życia w populacji do przeszło 46%¹. Wzrastający odsetek osób starszych w społeczeństwie niesie ze sobą szereg konsekwencji gospodarczych, społecznych, socjalnych i kulturowych. Malejąca podaż pracy, rosnące obciążenie systemu emerytalnego i opieki zdrowotnej, dostosowywanie technologii do potrzeb i możliwości osób starszych to przykłady zachodzących zmian. W celu eliminacji możliwych problemów, stymulowania osób starszych do pozostania na rynku pracy, dostosowywania systemu socjalnego do zaistniałych i nadchodzących zmian konieczne jest monitorowanie i analizowanie sytuacji osób starszych.

Ze względu na marginalną obecność osób w wieku 70 lat i więcej na rynku pracy² w niniejszym opracowaniu zaprezentowano sytuację osób w wieku od 50 do 69 lat.

2.1. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 50-69 lat

Według wyników spisu powszechnego przeprowadzonego w 2011 roku ludność w wieku 50-69 lat liczyła 9 592,0 tys. osób tj. 29,4% ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej. Najlicniejszą grupę w tym przedziale wiekowym stanowili bierni zawodowo – 5 085,1 tys. osób. Mniejsza liczebnie – o ponad milion dwieście tysięcy osób – była subpopulacja pracujących. Natomiast najmniej liczną grupą w tym przedziale wiekowym były osoby bezrobotne – 411,8 tys. osób. Dla 285,2 tys. osób nie uzyskano informacji o statusie na rynku pracy.

Wśród mężczyzn w wieku 50-69 lat większość to osoby pracujące, natomiast wśród kobiet bierni zawodowo. Mieszkańcy miast i wsi nie różnili się w sposób znaczący pod względem struktury według typu aktywności ekonomicznej, przy czym wśród mieszkańców wsi nieznacznie więcej było osób pracujących, a wśród mieszkańców miast – biernych zawodowo.

¹ Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

² Według NSP 2011 aktywni zawodowo stanowili 2,8% osób w wieku 70 lat i więcej

Wykres 2.1. Struktura ludności według statusu na rynku pracy

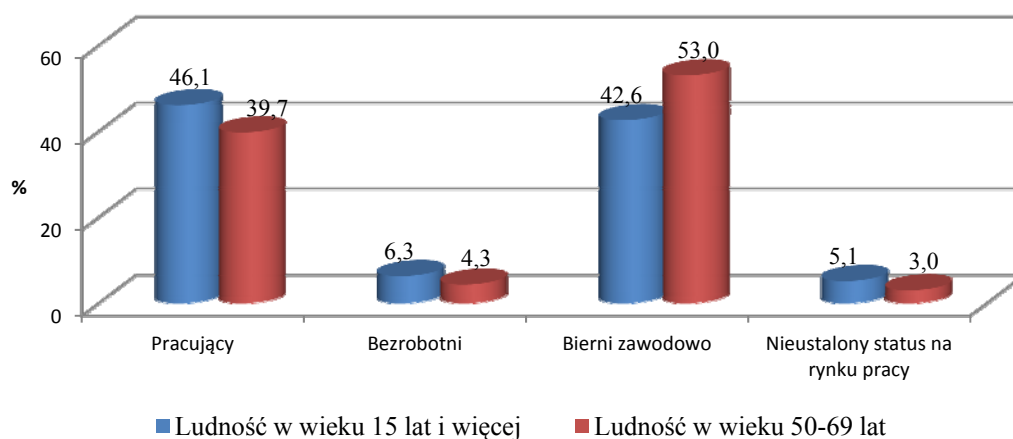

Tabela 2.1. Struktura ludności w wieku 50-69 lat według płci i miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	Ogółem		Status na rynku pracy			
			Pracujący	Bezrobotni	Bierni zawodowo	Nieustalony status na rynku pracy
	w tys.	w %	w %			
Mężczyźni	4529,3	100,0	47,3	5,4	44,1	3,3
Kobiety	5062,6	100,0	33,0	3,3	61,0	2,7
Miasta	6267,1	100,0	38,4	4,6	53,7	3,2
Wieś	3324,8	100,0	42,1	3,6	51,8	2,5

Dalsza analiza dotyczy zbiorowości osób w wieku 50-69 lat, dla której uzyskano informacje o aktywności ekonomicznej tj. 9 306,7 tys. osób.

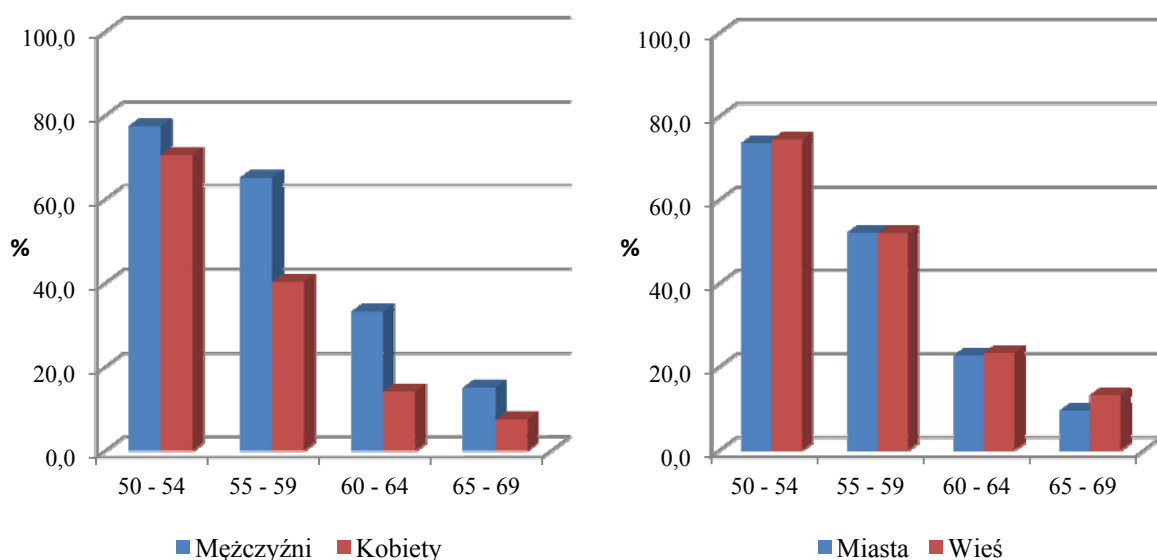
Wśród ludności z określonym statusem aktywności ekonomicznej większość stanowiły kobiety – 4 925,7 tys. osób (52,9% w omawianej grupie wiekowej), natomiast mężczyzn było 4 380,9 tys. tj. 47,1%. Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania należy podkreślić, że zdecydowana większość to mieszkańcy miast – 6 063,9 tys. tj. 65,2%; mieszkańcy wsi liczyli 3 242,8 tys. osób, tj. 34,8%.

Miernikiem charakteryzującym aktywność ekonomiczną ludności jest współczynnik aktywności zawodowej odzwierciedlający udział osób pracujących i bezrobotnych łącznie w ludności ogółem w danej grupie (wyróżnianej np. ze względu na płeć, miejsce zamieszkania, wiek lub poziom wykształcenia). Według wyników Narodowego Spisu Powszechnego współczynnik aktywności zawodowej w grupie wiekowej 50-69 lat w marcu 2011 roku wyniósł 45,4%. Współczynnik ten był zdecydowanie wyższy wśród mężczyzn, dla których wyniósł 54,4% niż wśród kobiet, gdzie wyniósł 37,3%. Mieszkańcy wsi wykazywali

się wyższą aktywnością zawodową niż mieszkańcy miast. Dla ludności wiejskiej wskaźnik ten wyniósł 46,9%, natomiast dla ludności miejskiej 44,5%.

Ważną kategorią opisującą aktywnych zawodowo, oprócz płci i miejsca zamieszkania, jest wiek. Wraz z wiekiem aktywność zawodowa osób starszych maleje. W omawianej grupie wiekowej najwyższy współczynnik aktywności zawodowej wystąpił wśród osób w wieku 50-54 lata – 73,9%, przy czym był wyższy u mężczyzn niż u kobiet – odpowiednio 77,4% i 70,6%. Wyraźnie widać, że wśród osób w wieku 55-59 lat wzrasta różnica we wskaźniku aktywności zawodowej pomiędzy mężczyznami i kobietami. W grupie wiekowej 60-64 lata aktywnych zawodowo kobiet jest o połowę mniej niż mężczyzn, co ma ścisły związek z granicą wieku emerytalnego, innego dla kobiet i mężczyzn. Aktywność zawodowa w kolejnej grupie wieku 65-69 lat wynosiła zaledwie 10,8%, u mężczyzn wyniosła 15,1%, zaś u kobiet tylko 7,5%.

Wykres 2.2. Współczynnik aktywności zawodowej według wieku, płci i miejsca zamieszkania

Inną istotną cechą opisującą, jak i pokazującą zróżnicowanie ludności aktywnej zawodowo jest poziom wykształcenia. Wśród aktywnej zawodowo populacji osób w wieku 50-69 lat przeważały osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz policealnym i średnim zawodowym. Większość mężczyzn posiadała wykształcenie zasadnicze zawodowe i niższe, natomiast kobiety w większości posiadały wykształcenie co najmniej średnie. W omawianej grupie wiekowej lepiej wykształceni byli mieszkańcy miast – ponad połowa osób zamieszkałych w mieście posiadała wykształcenie co najmniej średnie. Mieszkańcy wsi w większości – ponad 2/3 – posiadali wykształcenie zasadnicze zawodowe i niższe.

Tabela 2.2. Ludność w wieku 50-69 lat według poziomu wykształcenia, płci i miejsca zamieszkania*

Wyszczególnienie	Ogółem	Poziom wykształcenia				
		Wyższe	Policealne i średnie zawodowe	Średnie ogólnokształcące	Zasadnicze zawodowe	Gimnazjalne i niższe
	w tys.	w %				
Ogółem	9306,7	13,1	25,2	9,6	30,8	21,3
Mężczyźni	4380,9	12,7	23,5	5,1	39,6	19,1
Kobiety	4925,7	13,3	26,8	13,7	22,9	23,3
Miasta	6063,9	16,7	29,4	11,6	28,2	14,1
Wieś	3242,8	6,2	17,5	6,0	35,4	34,9

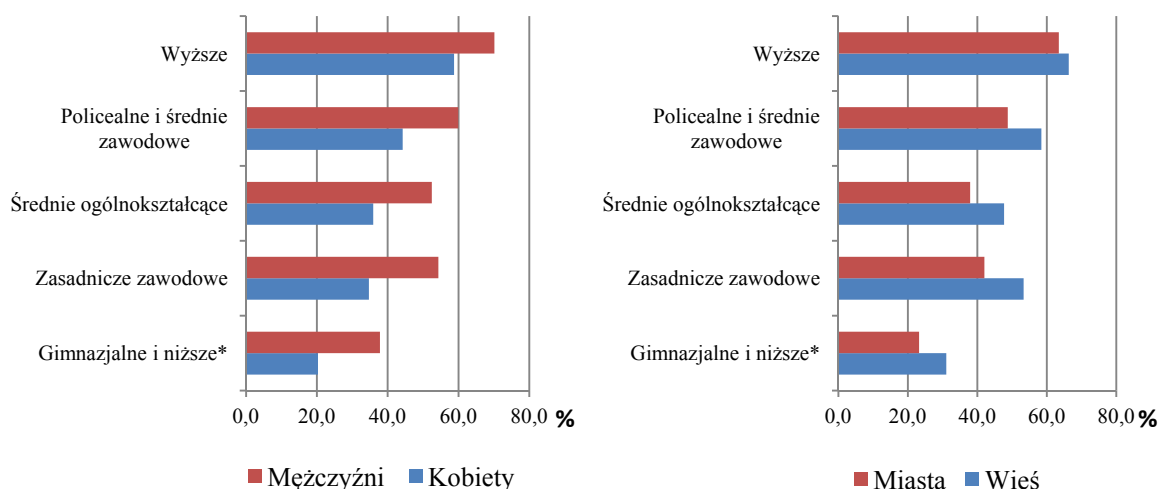
* w tabeli nie uwzględniono nieustalonego poziomu wykształcenia

** łącznie z wykształceniem podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego

Najwyższym współczynnikiem aktywności zawodowej wśród populacji w wieku 50-69 lat charakteryzowały się osoby z wykształceniem wyższym (64,0%). Taka sama sytuacja występowała zarówno wśród mężczyzn i kobiet jak i mieszkańców miast i wsi. Najniższy wskaźnik aktywności zawodowej odnotowano wśród osób z wykształceniem gimnazjalnym i niższym – 27,7% oraz średnim ogólnokształcącym – 40,0%.

Współczynnik aktywności zawodowej mężczyzn z każdym poziomem wykształcenia był wyższy niż u kobiet, największe różnice w wartości współczynnika aktywności zawodowej wystąpiły u kobiet i mężczyzn z wykształceniem zasadniczym zawodowym i niższym.

Wykres 2.3. Współczynnik aktywności zawodowej osób w wieku 50-69 lat według poziomu wykształcenia, płci i miejsca zamieszkania

* łącznie z wykształceniem podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego

Aktywność zawodowa mieszkańców miast i wsi kształtuje się na zbliżonym poziomie, przy czym mieszkańcy wsi w omawianej grupie wiekowej wyróżniali się wyższym poziomem aktywności zawodowej.

Tabela 2.3. Aktywność zawodowa ludności w wieku 50-69 lat według województw

Wyszczególnienie	Aktywni zawodowo			Współczynnik aktywności zawodowej	
	Razem	Pracujący	Bezrobotni		
	w tys.			w %	
Ogółem	4221,6	3809,8	411,8	100,0	45,4
Dolnośląskie	337,8	297,5	40,3	8,0	45,0
Kujawsko-pomorskie	222,6	197,4	25,2	5,3	43,4
Lubelskie	234,3	215,3	19,0	5,6	45,7
Lubuskie	114,2	100,4	13,8	2,7	44,8
Łódzkie	301,6	270,3	31,3	7,1	44,9
Małopolskie	346,1	320,3	25,7	8,2	47,1
Mazowieckie	636,1	582,2	53,9	15,1	50,2
Opolskie	106,9	95,7	11,2	2,5	45,2
Podkarpackie	217,7	199,2	18,6	5,2	47,7
Podlaskie	126,9	114,5	12,4	3,0	48,0
Pomorskie	245,1	219,8	25,3	5,8	46,0
Śląskie	467,8	420,9	46,9	11,1	39,4
Świętokrzyskie	144,3	129,9	14,5	3,4	45,3
Warmińsko-mazurskie	148,5	129,3	19,3	3,5	44,0
Wielkopolskie	372,6	344,1	28,5	8,8	45,3
Zachodniopomorskie	199,0	173,1	25,9	4,7	44,9

Populacja ludności aktywnej zawodowo była zróżnicowana terytorialnie, co wynika z liczby ludności w województwach. Największe zasoby aktywnych zawodowo w grupie osób w wieku 50-69 lat wystąpiły w województwach mazowieckim i śląskim, najmniejsze zaś w województwach lubuskim i podlaskim. Różna była także wewnętrzna struktura tej populacji ze względu na odsetek pracujących i bezrobotnych. Województwami, w których wśród ludności aktywnej zawodowo wystąpił najwyższy odsetek pracujących i równocześnie najniższy odsetek bezrobotnych, były województwa małopolskie (92,6% i 7,4%) i wielkopolskie (92,4% i 7,6%). Natomiast województwami, w których wystąpił najniższy udział pracujących i jednocześnie najwyższy udział bezrobotnych były województwa warmińsko-mazurskie oraz zachodniopomorskie (w obu 87,0% i 13,0%).

Współczynnik aktywności zawodowej w omawianej grupie wiekowej wyniósł 45,4%, w 10 województwach był on niższy. Najniższa wartość współczynnika aktywności zawodowej w populacji osób 50-69 lat była w województwie śląskim. Województwami, w których wskaźnik ten był na najwyższym poziomie były województwa: mazowieckie i podlaskie.

2.2. Pracujący w wieku 50-69 lat

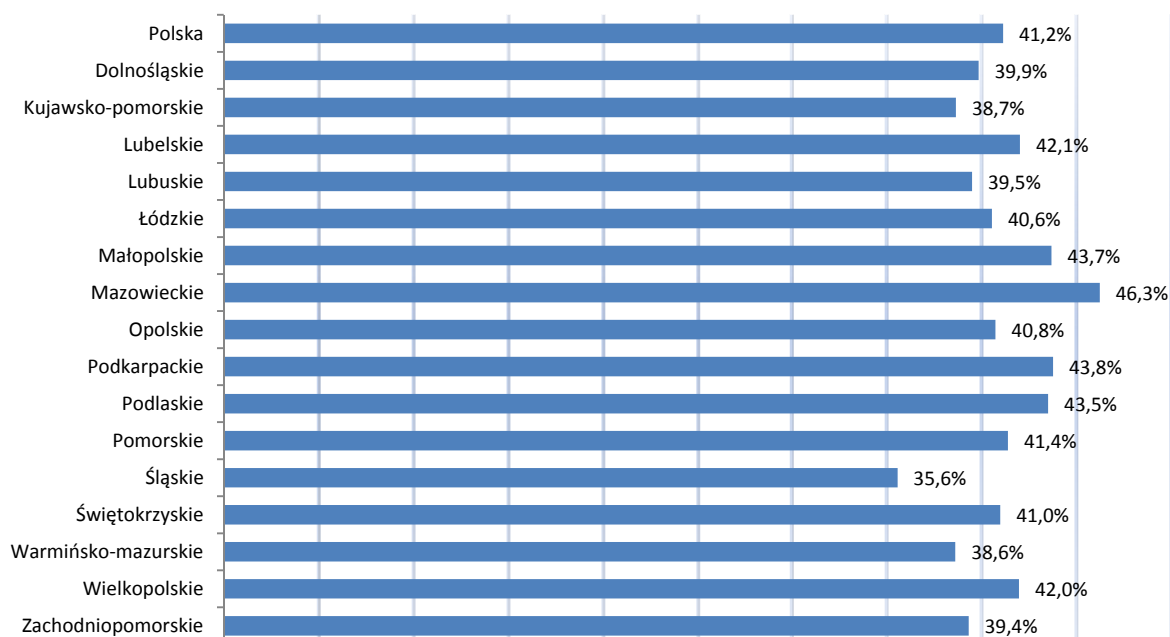
Spośród osób w wieku 50-69 lat było 3 809,8 tys. pracujących (25,3% ogółu pracujących w wieku 15 lat i więcej). Pod względem płci przeważali mężczyźni, których było 56,2%. W przeważającej większości pracujący byli mieszkańcami miast (63,2%).

Tabela 2.4. Pracujący w wieku 50-69 lat według płci, miejsca zamieszkania i grup wieku

Wyszczególnienie: O – ogółem M – mężczyźni K – kobiety		Ogółem	Wiek (w latach)			
			50 - 54	55 - 59	60 - 64	65 - 69
		w tys.				
Ogółem	O	3809,8	1853,8	1315,5	496,9	143,6
	M	2141,3	948,9	780,3	324,8	87,3
	K	1668,5	904,9	535,2	172,1	56,3
Miasta	O	2409,1	1142,1	859,1	325,6	82,4
	M	1309,9	552,9	490,3	214,6	52,1
	K	1099,2	589,2	368,7	111,0	30,4
Wieś	O	1400,7	711,8	456,4	171,3	61,2
	M	831,4	396,0	290,0	110,2	35,2
	K	569,3	315,7	166,4	61,1	26,0

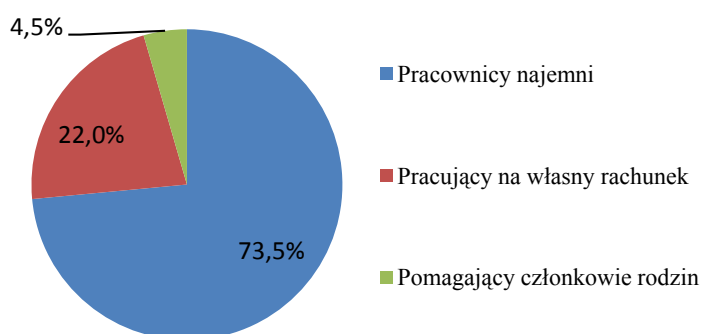
W podziale na 5-letnie grupy wiekowe liczba pracujących była największa w najmłodszej grupie i malała wraz z wiekiem, co oczywiście wiąże się z przechodzeniem ludzi na emeryturę, a niższe progi emerytalne dla kobiet sprawiają, że ten spadek jest już bardzo duży między przedziałami wiekowymi 50-54 i 55-59 lat.

Wykres 2.4. Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 50-69 lat wg województw

Wskaźnik zatrudnienia dla osób w wieku 50-69 lat wynosił w Polsce 41,2% i był o 7,3 p. proc. niższy niż wskaźnik dla wszystkich osób w wieku 15 lat i więcej, z czego najwyższą wartość przyjął w województwie mazowieckim, a najniższą w województwie śląskim. Wskaźnik zatrudnienia ze względu na inny próg emerytalny mężczyzn i kobiet był znacznie zróżnicowany względem płci. Wynosił odpowiednio 34,0% dla kobiet i 49,2% dla mężczyzn. Na obszarach wiejskich był wyższy o 3,4 p. proc. niż w miastach i wynosił 43,4%.

Wykres 2.5. Pracujący w wieku 50-69 lat według statusu zatrudnienia

Pod względem statusu zatrudnienia 2 664,2 tys. osób pracowało najemnie (w tym 2 343,7 tys. na pełen etat). Pracujących na własny rachunek było 1 021,1 tys. (w tym 204,3 tys.

pracodawców), a 118,0 tys. osób pracowało jako pomagający członkowie rodziny. W podziale na płeć wśród mężczyzn większy był udział pracujących na własny rachunek (30,6% wobec 22,0% dla kobiet), natomiast wśród kobiet większe były udziały pracowników najemnych (73,5% wobec 67,4% dla mężczyzn) oraz pomagających członków rodzin tj. 4,5% wobec 2,0% dla mężczyzn (w strukturze procentowej nie uwzględniono nieustalonego statusu zatrudnienia).

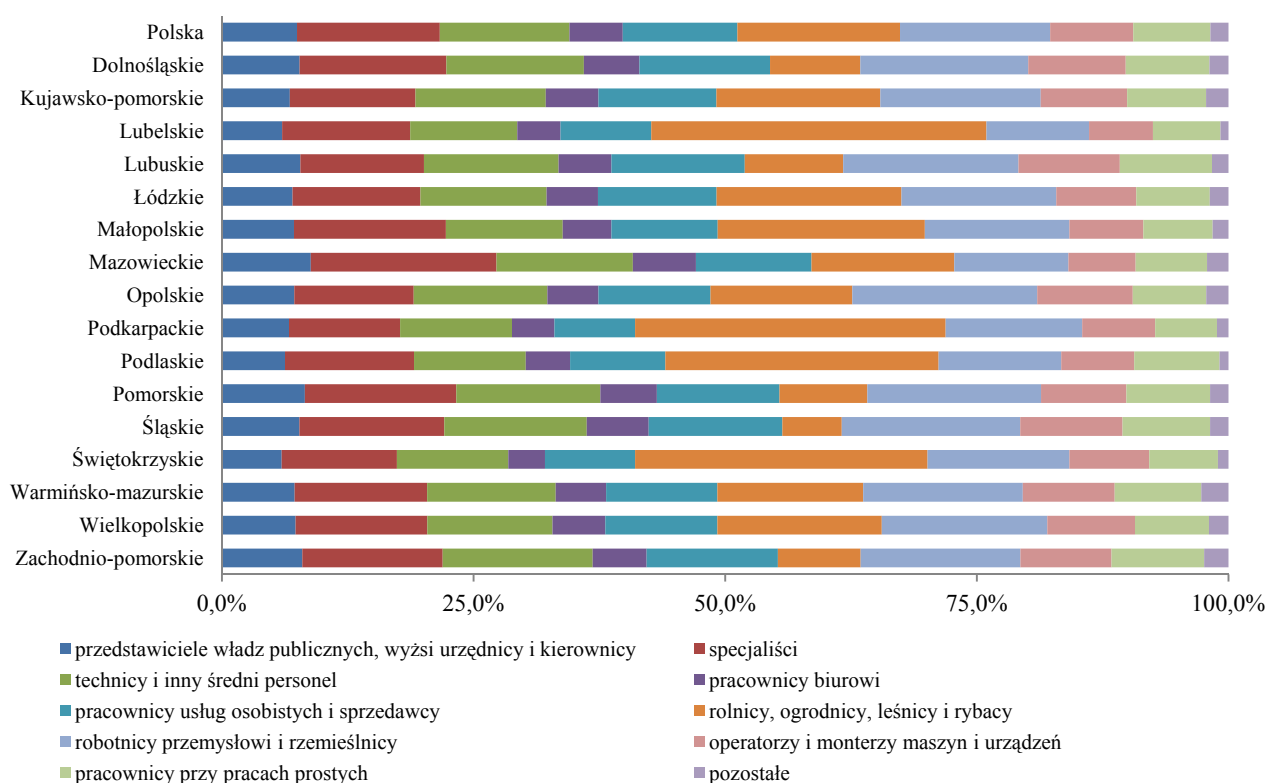
Tabela 2.5. Pracujący w wieku 50-69 lat wg płci, miejsca zamieszkania i wybranych sekcji PKD 2007

Wyszczególnienie O – ogółem M – mężczyźni K – kobiety	Ogółem			Miasto			Wieś		
	O	M	K	O	M	K	O	M	K
	w tys.								
Ogółem	3809,8	2141,3	1668,5	2409,1	1309,9	1099,2	1400,7	831,4	569,3
W tym:									
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	680,9	397,8	283,1	60,7	38,7	21,9	620,2	359,1	261,2
przetwórstwo przemysłowe	627,4	430,4	197,0	441,2	299,6	141,5	186,3	130,8	55,5
budownictwo	291,3	266,5	24,8	200,2	179,5	20,7	91,1	87,0	4,0
handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	381,3	182,0	199,3	289,4	135,6	153,8	91,9	46,4	45,5
transport i gospodarka magazynowa	237,7	193,7	44,0	172,2	139,6	32,6	65,5	54,0	11,5
administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	212,9	88,4	124,5	162,7	64,6	98,1	50,2	23,8	26,4
edukacja	324,7	91,1	233,6	247,8	70,4	177,4	76,9	20,7	56,2
opieka zdrowotna i pomoc społeczna	280,2	53,4	226,7	221,6	42,1	179,4	58,6	11,3	47,3

Najwięcej osób w wieku 50-69 lat pracowało w sekcjach: rolnictwo, leśnictwo i rybactwo (17,9%), przetwórstwo przemysłowe (16,5%) oraz handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych włączając motocykle (10,0%). Struktura pracujących wskazuje, że mężczyźni częściej niż kobiety pracowali w przetwórstwie przemysłowym i budownictwie, odpowiednio o 8,3 i 11,0 p. proc., natomiast kobiet było więcej w edukacji oraz opiece zdrowotnej i pomocy społecznej, odpowiednio o 9,7 i 11,1 p. proc.

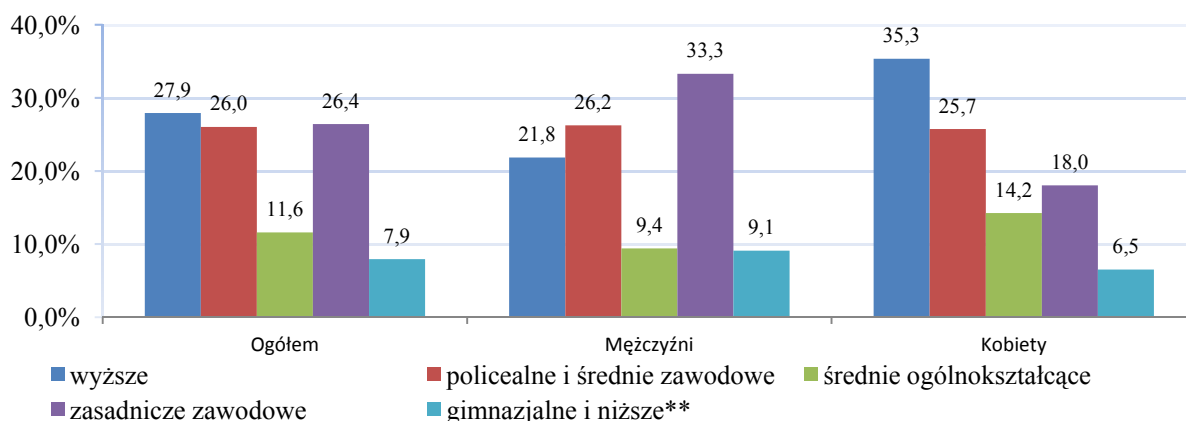
Struktura pracujących ze względu na grupy zawodów była zróżnicowana w poszczególnych województwach. Największe dysproporcje wystąpiły w grupie rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy. Największy udział pracujących w tej grupie był w województwach lubelskim (33,3%), podkarpackim (30,9%), świętokrzyskim (29,1%) oraz podlaskim (27,1%), natomiast najmniejszy w województwach śląskim (5,9%), zachodnio-pomorskim (8,2%) i pomorskim (8,7%).

Wykres 2.6. Struktura pracujących w wieku 50-69 lat według wielkich grup zawodów i województw

Analizując osoby pracujące w wieku 50-69 lat pod względem wykształcenia można zauważyć, że kobiety charakteryzowały się wyższym poziomem wykształcenia niż mężczyźni. Wśród kobiet najwięcej było osób z wykształceniem wyższym, a wśród mężczyzn z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Osoby z wykształceniem co najmniej średnim stanowiły 75,0% ogółu kobiet i 57,0% ogółu mężczyzn.

Wykres 2.7. Pracujący w wieku 50-69 lat wg płci i poziomu wykształcenia

* bez osób o nieustalonym wykształceniu

** łącznie z wykształceniem podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego

Pracujący w większości pracowali w wymiarze 40 godzin i więcej w ciągu tygodnia. Wraz z wiekiem odsetek pracujących 40 godzin i więcej w ciągu tygodnia malał na rzecz pracujących poniżej 40 godzin tygodniowo. Wśród kobiet w grupie wiekowej 65-69 lat można było także zauważyć malejący udział osób, które przepracowały 20-29 i 30-39 godzin w tygodniu.

Tabela 2.6. Pracujący w wieku 50-69 lat wg liczby przepracowanych godzin w tygodniu, płci oraz grup wieku *

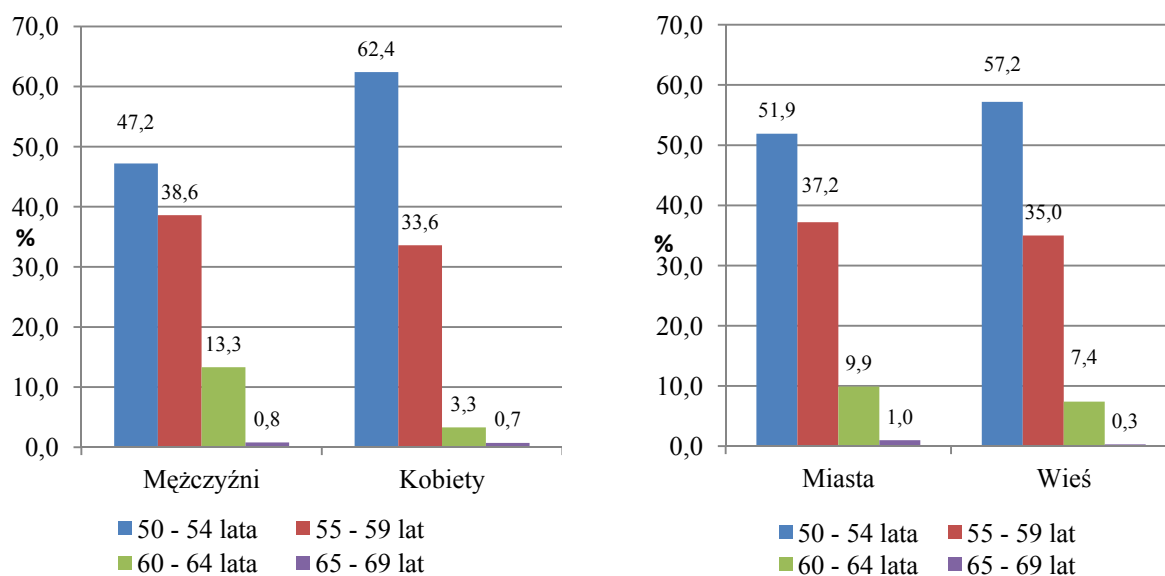
Wyszczególnienie	Ogółem	Pracujący, którzy w ciągu tygodnia przepracowali:			
		0-19 godzin	20-29	30-39	40 godzin i więcej
	w tys.	w %			
Ogółem	3809,8	5,6	6,4	6,0	82,0
W tym: 50 - 54 lata	1853,8	3,7	5,0	5,3	86,0
55 - 59	1315,5	5,3	5,8	5,8	83,1
60 - 64	496,9	10,3	10,7	8,2	70,9
65 - 69 lat	143,6	16,1	14,2	9,8	60,0
Mężczyźni	2141,3	4,2	4,4	4,5	86,9
W tym: 50 - 54 lata	948,9	3,0	2,9	3,4	90,7
55 - 59	780,3	3,6	3,6	4,1	88,7
60 - 64	324,8	7,0	8,0	7,0	78,0
65 - 69 lat	87,3	13,4	13,6	10,2	62,9
Kobiety	1668,5	7,3	9,0	7,9	75,8
W tym: 50 - 54 lata	904,9	4,5	7,3	7,2	81,0
55 - 59	535,2	7,7	9,0	8,2	75,0
60 - 64	172,1	16,5	15,8	10,4	57,3
65 - 69 lat	56,3	20,2	15,2	9,3	55,4

* bez osób o nieustalonej liczbie godzin

2.3. Bezrobotni w wieku 50-69 lat

Wyniki NSP wykazały, że w końcu marca 2011 r. liczba bezrobotnych w wieku 50-69 lat wyniosła 411,8 tys. osób, co stanowiło 20,1% ogółu bezrobotnych (2 050,1 tys. osób). Większość populacji bezrobotnych w wieku 50-69 lat stanowili mężczyźni – 242,7 tys., tj. 58,9%, natomiast kobiet było 169,1 tys., tj. 41,1%. Zdecydowaną większość bezrobotnych w wieku 50-69 lat stanowili mieszkańcy miast – 291,1 tys., tj. 70,7%, natomiast mieszkańców wsi było 120,7 tys., tj. 29,3%. Udział bezrobotnych mężczyzn w miastach był mniejszy niż udział bezrobotnych mężczyzn na wsi – odpowiednio 57,2% i 63,2%. Ze względu na wiek najliczniejszą grupę wśród bezrobotnych w wieku 50-69 lat stanowiły osoby w wieku 50-54 lata – 220,1 tys., tj. 53,5%. Kolejną co do wielkości grupą były osoby w wieku 55-59 lat – 150,7 tys., tj. 36,6%. Pozostałe grupy wiekowe, tj. 60-64 lata i 65-69 lat stanowiły odpowiednio 9,2% i 0,8% ogółu bezrobotnych w wieku 50-69 lat. Podobna prawidłowość charakteryzowała również subpopulacje bezrobotnych wydzielone ze względu na płeć i miejsce zamieszkania.

Wykres 2.8. Struktura bezrobotnych w wieku 50-69 lat według grup wieku, płci i miejsca zamieszkania

Biorąc pod uwagę udział grupy wiekowej 50-69 lat w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwie, największy udział tej grupy odnotowano w województwie dolnośląskim – 24,4% oraz zachodniopomorskim – 23,6%, natomiast najmniejszy w województwie podkarpackim – 14,4% i lubelskim 15,7%. We wszystkich województwach struktura bezrobotnych według grup wieku kształtowała się podobnie – najliczniejszą grupą była grupa osób w wieku 50-54 lata, a najmniej liczną grupą osób w wieku 65-69 lat.

Tabela 2.7. Bezrobocie osób w wieku 56-69 lat według województw

Wyszczególnienie	Bezrobotni		Stopa bezrobocia
	w tys.	w %	
Ogółem	411,8	100,0	9,8
Dolnośląskie	40,3	9,8	11,9
Kujawsko-pomorskie	25,2	6,1	11,3
Lubelskie	19,0	4,6	8,1
Lubuskie	13,8	3,4	12,1
Łódzkie	31,3	7,6	10,4
Małopolskie	25,7	6,2	7,4
Mazowieckie	53,9	13,1	8,5
Opolskie	11,2	2,7	10,5
Podkarpackie	18,6	4,5	8,5
Podlaskie	12,4	3,0	9,8
Pomorskie	25,3	6,1	10,3
Śląskie	46,9	11,4	10,0
Świętokrzyskie	14,5	3,5	10,0
Warmińsko-mazurskie	19,3	4,7	13,0
Wielkopolskie	28,5	6,9	7,6
Zachodniopomorskie	25,9	6,3	13,0

Stopa bezrobocia w grupie osób w wieku 50-69 lat była o 2,2 p. proc. niższa niż stopa bezrobocia dla ogółu ludności – 12,0%. Wśród osób w wieku 50-69 lat stopa bezrobocia była wyższa dla mężczyzn niż dla kobiet niezależnie od miejsca zamieszkania.

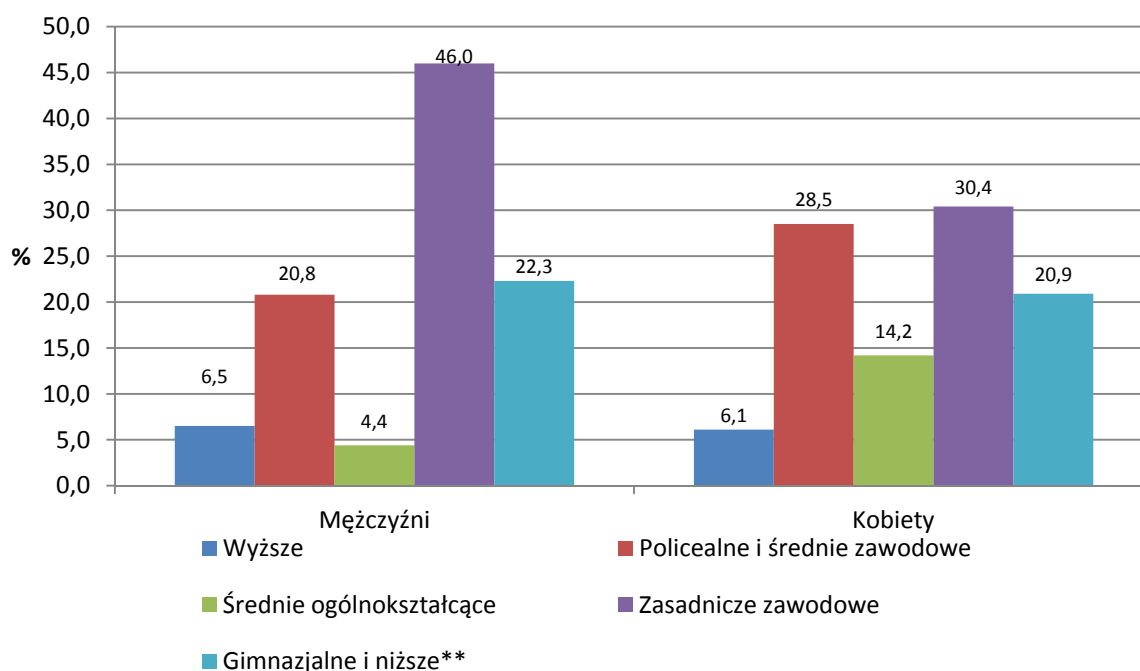
Tabela 2.8. Stopa bezrobocia osób w wieku 56-69 lat według grup wieku oraz płci i miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	Ogółem	Wiek (w latach)			
		50-54	55-59	60-64	65-69
	w %				
Ogółem	9,8	10,6	10,3	7,1	2,2
Mężczyźni	10,2	10,8	10,7	9,0	2,3
Kobiety	9,2	10,4	9,6	3,1	2,1
Miasta	10,8	11,7	11,2	8,1	3,4
Wieś	7,9	8,8	8,5	5,0	0,6

Analizując wykształcenie osób bezrobotnych w wieku 50-69 lat można zauważyć, że osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym stanowiły najliczniejszą grupę – 162,8 tys., tj. 39,5%, a najmniej liczną grupą były osoby z wykształceniem wyższym – 25,9 tys., tj. 6,3%. Drugą co do wielkości grupą były osoby z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym – 98,5 tys. tj. 23,9%, a grupy osób z wykształceniem średnim

ogólnokształcącym oraz gimnazjalnym i niższym liczyły odpowiednio – 34,7 tys. (8,4%) i 89,5 tys. (21,7%).

Wykres 2.9. Struktura bezrobotnych w wieku 50-69 lat według wykształcenia i płci*

* na wykresie nie uwzględniono nieustalonego poziomu wykształcenia

** łącznie z wykształceniem podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego

Zarówno w miastach jak i na wsi najczęściej bezrobotnych było w grupie osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym, odpowiednio – 37,4% i 44,8%, a najmniej w grupie osób z wykształceniem wyższym, odpowiednio – 7,9% i 2,3%.

W grupach wiekowych 50-54 lata i 55-59 lat najczęściej bezrobotnych miało wykształcenie zasadnicze zawodowe – odpowiednio 42,4% i 36,9%, a najmniej wykształcenie wyższe – odpowiednio 5,0% i 6,8%. W grupie wiekowej 60-64 lata najliczniejsza była także grupa osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym – 34,9%, a najmniej liczna była grupa osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym – 7,6%. Nieco inaczej wyglądała sytuacja w grupie wiekowej 65-69 lat – najczęściej bezrobotnych miało wykształcenie policealne i średnie zawodowe – 29,0%, a najmniej wykształcenie średnie ogólnokształcące – 10,6%.

Biorąc pod uwagę stopę bezrobocia według poziomu wykształcenia można zauważyć, że najtrudniejszą sytuację na rynku pracy miały osoby z wykształceniem gimnazjalnym i niższym niezależnie od płci i miejsca zamieszkania. Natomiast w najlepszej sytuacji na rynku pracy były osoby z wykształceniem wyższym.

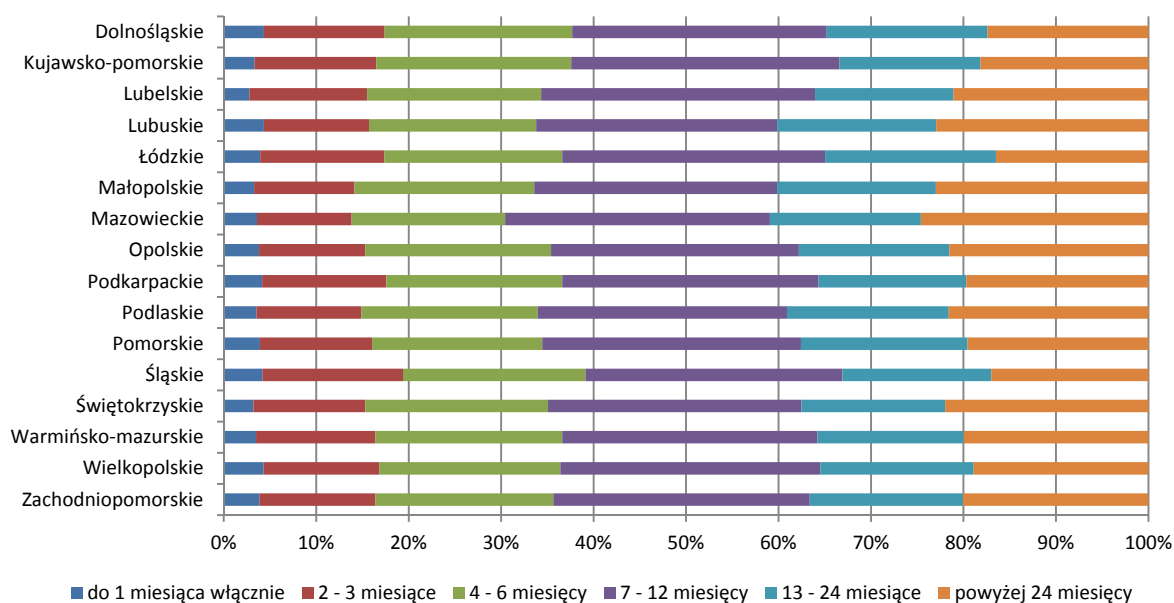
Tabela 2.9. Stopa bezrobocia osób w wieku 50-69 lat według poziomu wykształcenia, płci i miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	Ogółem	Poziom wykształcenia				
		Wyższe	Policealne i średnie zawodowe	Średnie ogólnokształcące	Zasadnicze zawodowe	Gimnazjalne i niższe*
		w %				
Ogółem	9,8	3,3	8,2	9,7	12,2	16,3
Mężczyźni	10,2	4,0	8,2	9,2	11,8	17,1
Kobiety	9,2	2,6	8,2	9,9	13,1	15,2
Miasta	10,8	3,6	9,2	10,8	15,1	25,2
Wieś	7,9	2,1	5,5	6,3	8,8	11,3

* Łącznie z wykształceniem podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego

Ważną informacją dotyczącą bezrobotnych jest okres poszukiwania pracy przez osoby bezrobotne. Osoby, które poszukują pracy dłużej niż 12 miesięcy to osoby długotrwale bezrobotne. Wśród populacji w wieku 50-69 lat najwięcej było osób długotrwale bezrobotnych – 150,7 tys., tj. 36,6%. Osób poszukujących pracy od 7 do 12 miesięcy było 114,1 tys., tj. 27,7%, poszukujących pracy od 4 do 6 miesięcy było 79,1 tys., tj. 19,2%, a poszukujących pracy od 2 do 3 miesięcy było 51,6 tys., tj. 12,5%. Najmniej liczną grupę stanowiły osoby poszukujące pracy do 1 miesiąca włącznie – 15,9 tys., tj. 3,9%. W analizowanej grupie wiekowej sytuacja kobiet była nieco gorsza niż mężczyzn, odsetek długotrwale bezrobotnych dla kobiet wynosił 38,1%, a dla mężczyzn 35,5%. Sytuacja mieszkańców miast była gorsza niż mieszkańców wsi – dla mieszkańców miast odsetek długotrwale bezrobotnych wyniósł 38,1%, dla mieszkańców wsi – 33,0%.

Wykres 2.10. Struktura bezrobotnych w wieku 50-69 lat według okresu poszukiwania pracy i województw

* na wykresie nie uwzględniono nieustalonego okresu poszukiwania pracy

Najwięcej długotrwale bezrobotnych (38,7%) było w grupie osób z wykształceniem gimnazjalnym i niższym. Z kolei w najliczniejszej pod względem wykształcenia grupie osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym długotrwale bezrobotni stanowili 35,4%.

Tabela 2.10. Bezrobotni w wieku 50-69 lat według okresu poszukiwania pracy oraz poziomu wykształcenia*

Wyszczególnienie	Ogółem	Według okresu poszukiwania pracy					
		do 1 miesiąca włącznie	2 - 3 miesiące	4 - 6	7 - 12	13 - 24	powyżej 24 miesięcy
w %							
Ogółem	100,0	3,9	12,5	19,2	27,7	16,6	20,1
Wyższe	100,0	5,7	14,2	16,7	25,6	17,7	20,0
Policealne i średnie zawodowe	100,0	4,6	12,9	18,9	27,1	16,6	19,8
Średnie ogólnokształcące	100,0	3,8	12,1	19,3	27,9	17,5	19,4
Zasadnicze zawodowe	100,0	3,6	12,8	19,7	28,4	16,4	19,0
Gimnazjalne i niższe**	100,0	2,9	11,4	19,3	27,7	16,2	22,5

* w tabeli nie uwzględniono nieustalonego poziomu wykształcenia oraz nieustalonego okresu poszukiwania pracy

** łącznie z wykształceniem podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego

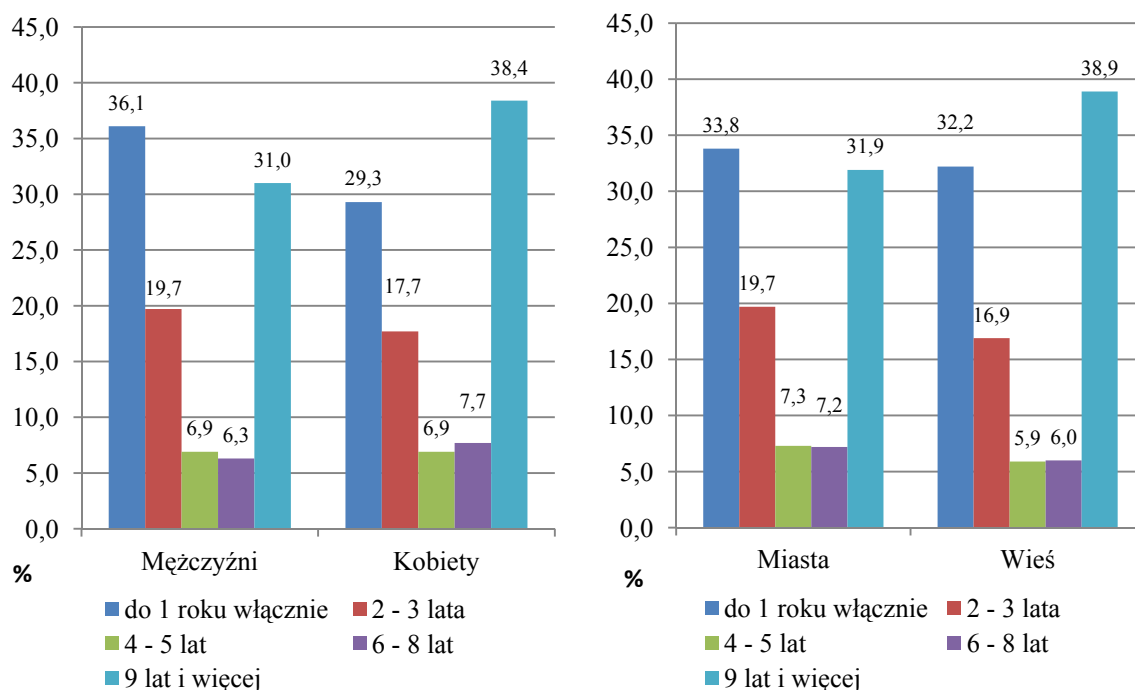
Wśród osób bezrobotnych w wieku 50-69 lat było 359,6 tys., tj. 87,3% osób poprzednio pracujących, z tego 237,3 tys. osób pracowało w okresie 8 lat poprzedzających badanie. Wśród mężczyzn uprzednio pracowało 87,7%, a wśród kobiet 86,8%. W miastach i na wsi sytuacja kształtowała się podobnie, uprzednio pracujących było 87,3% i 87,5%.

Największy udział osób uprzednio pracujących wystąpił w grupie osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym – 88,7%, jednak udział osób, które pracowały w ciągu 8 lat poprzedzających badanie wśród wszystkich osób bezrobotnych w wieku 50-69 lat był największy w grupie osób z wykształceniem wyższym – 67,8%. Największy udział osób dotychczas niepracujących wystąpił w grupie osób z wykształceniem wyższym – 15,1%.

Rozpatrując podział bezrobotnych w omawianej grupie wiekowej na województwa największy udział uprzednio pracujących wystąpił w województwie lubelskim – 93,4%, a największy udział osób dotychczas niepracujących wystąpił w województwie opolskim – 18,2%.

Największy udział w zbiorowości osób bezrobotnych uprzednio pracujących w wieku 50-69 lat miała grupa osób pozostających bez pracy 9 lat i więcej – 122,3 tys., tj. 34,0%. Kolejną co do wielkości była grupa osób pozostających bez pracy do 1 roku włącznie – 119,9 tys., tj. 33,3%. Najmniej było osób pozostających bez pracy od 6 do 8 lat – 34,7 tys., tj. 6,9%.

Wykres 2.11. Bezrobotni uprzednio pracujący w wieku 50-69 lat według okresu pozostawania bez pracy, płci i miejsca zamieszkania*

* na wykresie nie uwzględniono nieustalonego okresu pozostawania bez pracy

W grupie wiekowej 50-54 lata udział osób pozostających bez pracy 9 lat i więcej wynosił 32,2% i rósł w kolejnych grupach wiekowych. Dla grupy wiekowej 55-59 lat wyniósł 35,3%, dla grupy 60-64 lata – 38,8%, a dla grupy 65-69 lat było to 42,4%. Z kolei udział osób pozostających bez pracy do 1 roku włącznie malał w kolejnych grupach wiekowych i wyniósł odpowiednio: 35,2%, 32,1%, 28,1% i 24,4% dla grup wiekowych: 50-54 lata, 55-59 lat, 60-64 lata i 65-69 lat.

Wśród osób z wykształceniem wyższym najwięcej osób pozostawało bez pracy do 1 roku włącznie – 8,3 tys., tj. 37,7%. Podobnie było dla osób z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym – 30,5 tys., tj. 35,3% oraz z wykształceniem zasadniczym zawodowym – 49,6 tys., tj. 34,4%. Z kolei wśród osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym oraz gimnazjalnym i niższym (łącznie z wykształceniem podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego) najwięcej osób pozostawało bez pracy 9 lat i więcej – odpowiednio 10,3 tys., tj. 34,7% i 33,9 tys., tj. 44,0%. Prawie połowa osób długotrwale bezrobotnych (48,5%) pozostawała bez pracy 9 lat i więcej, a 28,0% długotrwale bezrobotnych pozostawało bez pracy 2 – 3 lata.

2.4. Bierni zawodowo w wieku 50-69 lat

Według wyników spisu powszechnego w końcu marca 2011 r. populacja osób biernych zawodowo liczyła 13 907,5 tys., z tego 36,6% to osoby w wieku 50-69 lat (5 085,1 tys.). Zdecydowaną większość w grupie osób biernych zawodowo w wieku 50-69 lat stanowiły kobiety (60,7%). Biorąc pod uwagę pięcioletnie grupy wiekowe najliczniejszą była grupa osób w wieku 60-64 lata, a najmniej liczna była grupa wiekowa 50-54 lata. Porównując występowanie bierności zawodowej według miejsca zamieszkania w grupie wiekowej 50-69 lat odnotowano, że biernych zawodowo było więcej wśród mieszkańców miast (66,1%) niż wśród mieszkańców wsi (33,9%).

Tabela 2.11. Bierni zawodowo w wieku 50-69 lat według wieku, płci i miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	Ogółem		Wiek (w latach)			
			50-54	55-59	60-64	65-69
	w tys.		w %			
Ogółem	5085,1	100,0	14,4	26,4	35,3	23,9
Mężczyźni	1996,9	100,0	15,5	23,4	35,9	25,2
Kobiety	3088,1	100,0	13,7	28,4	34,9	23,0
Miasta	3363,7	100,0	13,8	26,3	35,8	24,1
Wieś	1721,4	100,0	15,6	26,7	34,4	23,4

Bierni zawodowo w wieku 50-69 lat charakteryzowali się w znacznej mierze wykształceniem zasadniczym zawodowym i niższym. Wykształcenie co najmniej średnie posiadało 46,6% biernych zawodowo kobiet i 34,2% mężczyzn. Lepiej wykształceni byli mieszkańcy miast niż wsi – wykształcenie co najmniej średnie posiadało odpowiednio 51,1% i 23,5%.

Tabela 2.12. Bierni zawodowo w wieku 50-69 lat według poziomu wykształcenia, płci i miejsca zamieszkania*

Wyszczególnienie	Ogółem	Poziom wykształcenia				
		Wyższe	Policealne i średnie zawodowe	Średnie ogólnokształcące	Zasadnicze zawodowe	Gimnazjalne i niższe**
	w %					
Ogółem	100,0	8,6	22,6	10,6	30,0	28,2
Mężczyźni	100,0	8,3	20,6	5,3	39,6	26,1
Kobiety	100,0	8,8	23,8	14,0	23,8	29,6
Miasta	100,0	11,0	27,1	13,0	29,5	19,4
Wieś	100,0	3,9	13,7	5,9	31,2	45,4

* w tabeli uwzględniono nieustalonego poziomu wykształcenia

** łącznie z wykształceniem podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego

Prawie 80% biernych zawodowo w omawianej grupie wiekowej pracowało zanim weszło w stan bierności zawodowej, a 30,5% biernych zawodowo pracowało w okresie 8 lat przed badaniem.

Tabela 2.13. Bierni zawodowo w wieku 50-69 lat według doświadczenia zawodowego, płci i miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	Uprzednio pracujący		Dotychczas niepracujący
	razem	w tym w okresie 2003-2011	
	bierni zawodowo=100%		
Ogółem	79,6	30,5	20,4
Mężczyźni	80,6	33,7	19,3
Kobiety	78,9	28,4	21,0
Miasta	79,9	32,2	20,0
Wieś	78,9	27,0	21,1

Najczęstszą przyczyną bierności zawodowej w omawianej populacji było korzystanie ze świadczeń emerytalnych, przy czym korzystało z nich więcej kobiet niż mężczyzn, jak również więcej mieszkańców miast niż wsi. Z kolei co piąta osoba była bierna zawodowo z powodu własnej choroby, niepełnosprawności – w podziale na płeć problem ten dotyczył w większym stopniu mężczyzn, a w podziale na miejsce zamieszkania występował on częściej wśród mieszkańców wsi.

Tabela 2.14. Bierni zawodowo w wieku 50-69 lat według wybranych przyczyn bierności, płci i miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Miasta	Wieś
	w %				
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:					
z powodu własnej choroby, niepełnosprawności	20,3	28,4	15,1	18,4	24,2
z innych powodów osobistych lub rodzinnych	3,2	1,9	4,0	2,9	3,7
jestem na emeryturze	59,9	53,5	64,1	62,5	55,0
z innych przyczyn	11,7	13,1	10,7	11,5	12,0

Rozpatrując przyczyny bierności według województw warto wskazać, że województwem, w którym przyczyna bierności zawodowej z powodu przejścia na emeryturę miała największy udział było województwo opolskie, gdzie prawie

2/3 populacji biernych zawodowo w wieku 50-69 lat to emeryci. Najmniejszy udział tej przyczyny bierności zawodowej wystąpił w województwie warmińsko-mazurskim – o 9,9 p. proc. mniej niż w województwie opolskim.

Tabela 2.15. Przyczyny bierności zawodowej w grupie osób 50 -69 lat według województw

Wyszczególnienie	Ogółem	Przyczyny bierności zawodowej			
		w tym			
		z powodu własnej choroby, niepełnosprawności	z innych powodów osobistych lub rodzinnych	jestem na emeryturze	z innych przyczyn
	w tys.	w %			
Ogółem	5085,1	20,3	3,2	59,9	11,7
Dolnośląskie	412,2	19,3	3,2	59,8	12,7
Kujawsko-pomorskie	290,8	22,4	3,0	58,1	11,5
Lubelskie	278,8	27,8	2,6	58,2	7,2
Lubuskie	140,6	26,1	2,8	56,3	10,0
Łódzkie	370,1	17,4	2,1	65,0	11,7
Małopolskie	389,2	22,5	3,4	59,0	10,4
Mazowieckie	631,6	17,8	2,8	61,9	12,7
Opolskie	129,9	12,8	2,9	65,4	14,0
Podkarpackie	239,0	22,6	3,2	58,1	11,3
Podlaskie	137,3	18,1	2,7	64,8	9,9
Pomorskie	287,9	20,8	3,6	57,2	12,1
Śląskie	719,9	16,1	4,4	62,0	11,9
Świętokrzyskie	174,5	17,9	3,0	61,7	12,7
Warmińsko-mazurskie	189,2	23,4	2,9	55,5	13,2
Wielkopolskie	449,7	24,6	3,4	56,5	10,6
Zachodniopomorskie	244,4	21,6	3,0	56,0	14,2

Własna choroba lub niepełnosprawność przyczyniały się do bierności zawodowej w największym stopniu w województwach lubelskim i lubuskim, a w najmniejszym stopniu w województwie opolskim.

Podsumowanie

Populacja osób w wieku 50-69 lat charakteryzowała się wysokim udziałem biernych zawodowo w stosunku do pracujących. W rozdziale przedstawiono dane wskazujące, że w tym przedziale wiekowym następuje relatywnie szybka dezaktywizacja zawodowa.

W analizowanej grupie wiekowej osoby pracujące są lepiej wykształcone od osób biernych zawodowo. Niski poziom wykształcenia ma zatem relatywnie silny wpływ

na szybszą dezaktywizację zawodową. Wśród ludności aktywnej zawodowo w wieku 50-69 lat 9 na 10 osób było osobami pracującymi, natomiast co dziesiąta była osobą bezrobotną. Stopa bezrobocia w tej grupie wiekowej była o 2,2 p. proc. niższa od stopy bezrobocia dla ludności ogółem w wieku 15 lat i więcej, a wśród osób z wykształceniem wyższym w omawianej grupie wiekowej stopa bezrobocia wynosiła tylko 3,3%. W populacji biernych zawodowo zdecydowana większość uprzednio pracowała, natomiast co 5 osoba nie posiadała doświadczenia zawodowego. Wśród biernych zawodowo przeważały osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym i niższym.

Mając na uwadze proces starzenia się społeczeństwa oraz niski wskaźnik urodzeń i w związku z tym, mniejszą ilość osób młodych wchodzących na rynek pracy w przyszłości, należy podejmować działania w celu tworzenia bodźców i zachęt dla osób starszych do pozostania aktywnymi na rynku pracy. Grupa osób w wieku 50-69 lat stanowi bowiem znaczny zasób siły roboczej o długim doświadczeniu zawodowym. Oferty szkoleniowe i kursy wspomagające przekwalifikowanie mogą wpłynąć na podniesienie kompetencji i zwiększenie atrakcyjności tej populacji na rynku pracy.

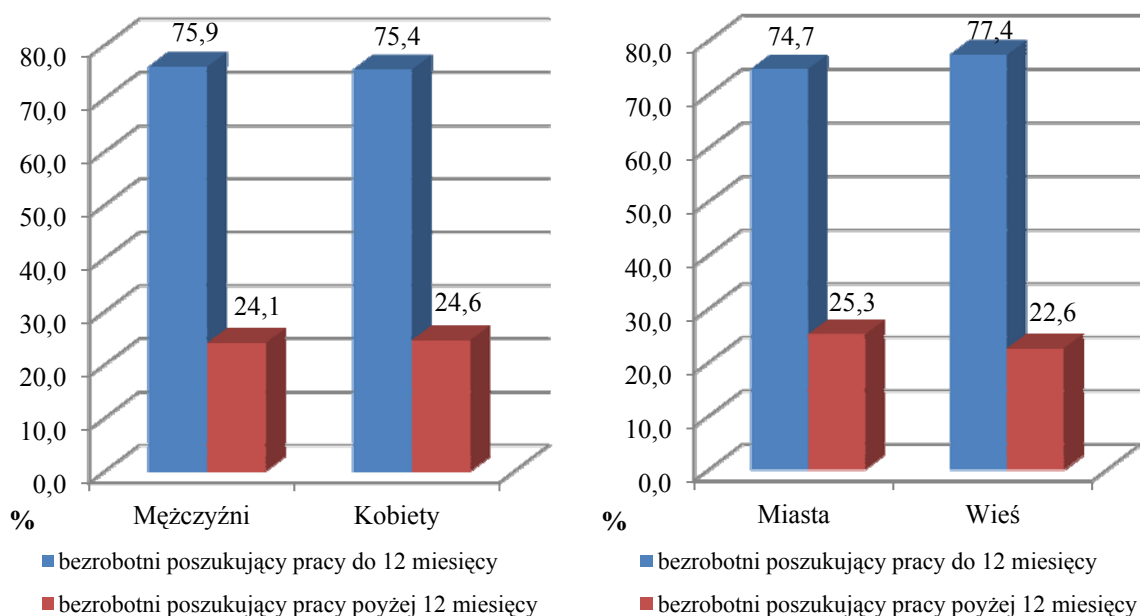
3. OSOBY DŁUGOTRWALE BEZROBOTNE

Bezrobocie jako ważne zjawisko społeczne jest przedmiotem zainteresowania nauki, polityki i instytucji wspierających zatrudnienie. Szczególną uwagę poświęca się osobom długotrwale bezrobotnym, które zdefiniowane są jako poszukujący pracy przez okres dłuższy niż 12 miesięcy. Problem długotrwałego bezrobocia jest bardzo złożony, a przeciwdziałanie zjawisku trudne. Osoby długotrwale bezrobotne postrzegane są przez pracodawców jako mniej atrakcyjne przez co ulegają dalszemu wykluczeniu, a w konsekwencji jeszcze trudniej jest im się dostosować do szybko zmieniających się warunków i oczekiwań panujących na rynku pracy. Znalezienie pracy wymaga stałego rozwijania kompetencji, niejednokrotnie przekwalifikowania zawodowego, czy zmiany miejsca zamieszkania. Poniższa analiza przedstawia sytuację osób długotrwale bezrobotnych na rynku pracy.

3.1. Długotrwale bezrobotni według cech demograficzno-społecznych

Według danych Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 liczba bezrobotnych w Polsce wyniosła 2050,1 tys., w tym 498,0 tys. poszukiwało pracy dłużej niż 12 miesięcy, tj. 24,3% ogółu bezrobotnych. Większość długotrwale bezrobotnych stanowili mężczyźni – 260,6 tys. tj. 52,3%, natomiast kobiet było 237,3 tys. tj. 47,7%.

Wykres 3.1. Struktura bezrobotnych według płci i miejsca zamieszkania*

*na wykresie nie uwzględniono bezrobotnych o nieustalonym okresie poszukiwania pracy

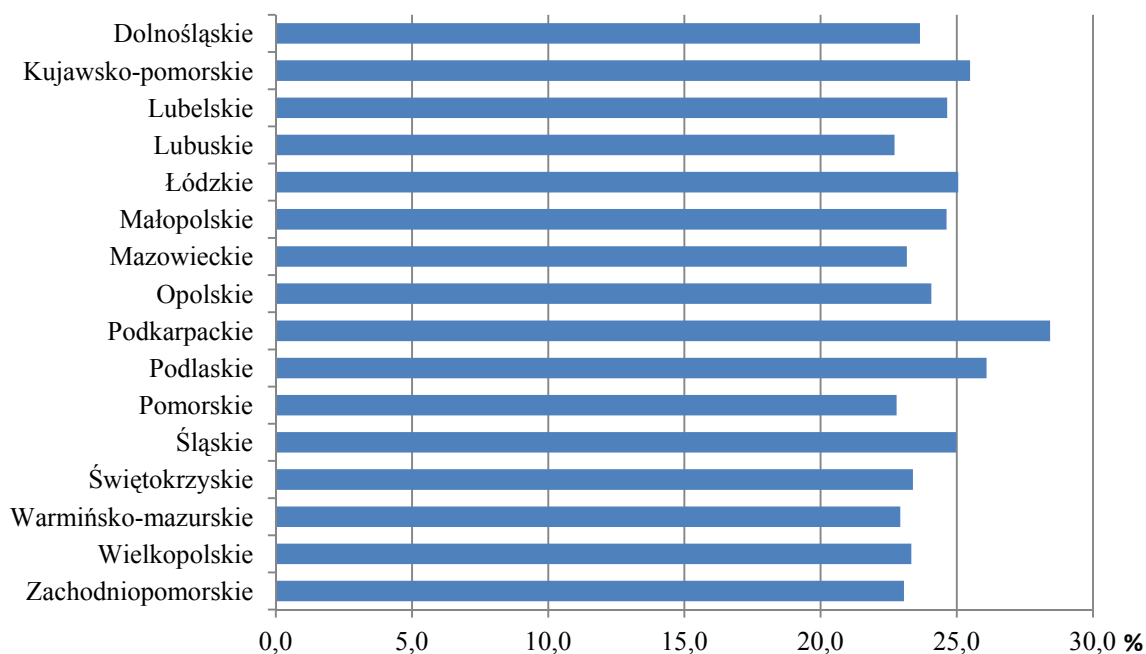
Zdecydowana większość długotrwale bezrobotnych była mieszkańcami miast - w miastach mieszkało prawie 2/3 populacji długotrwale bezrobotnych (325,4 tys., tj. 65,3%), co jest związane z większą liczebnie ogólną zbiorowością mieszkańców miast niż wsi. Wśród mieszkańców wsi osób o tym statusie było 172,6 tys. tj. 34,7%. Większość długotrwale bezrobotnych, zarówno wśród mieszkańców miast, jak i wsi stanowili mężczyźni. W miastach długotrwale bezrobotnych mężczyzn było 171,8 tys. wobec 153,6 tys. długotrwale bezrobotnych kobiet. Na wsi natomiast długotrwale bezrobotnych mężczyzn było 88,9 tys. wobec 83,7 tys. długotrwale bezrobotnych kobiet. Stopa bezrobocia długotrwałego wśród mężczyzn w miastach wyniosła 3,1% i była wyższa od stopy bezrobocia długotrwałego mężczyzn na wsi wynoszącej 2,3%. Z kolei stopa bezrobocia długotrwałego wśród kobiet w miastach wyniosła 3,2% i była wyższa od stopy bezrobocia długotrwałego kobiet na wsi wynoszącej 2,9%.

Tabela 3.1. Bezrobotni według płci i województw

Wyszczególnienie	Bezrobotni ogółem	Długotrwale bezrobotni		
		ogółem	mężczyźni	kobiety
	w tys.			
Ogółem	2050,1	498,0	260,6	237,3
Dolnośląskie	164,9	39,0	21,2	17,8
Kujawsko-pomorskie	132,6	33,8	16,2	17,7
Lubelskie	121,3	29,9	16,7	13,2
Lubuskie	61,2	13,9	7,3	6,6
Łódzkie	136,9	34,3	18,0	16,4
Małopolskie	153,5	37,8	19,6	18,2
Mazowieckie	239,6	55,5	31,6	23,9
Opolskie	50,7	12,2	6,2	6,0
Podkarpackie	129,1	36,7	18,0	18,6
Podlaskie	61,7	16,1	9,1	7,0
Pomorskie	123,3	28,1	15,4	12,7
Śląskie	228,2	57,0	28,3	28,7
Świętokrzyskie	79,1	18,5	9,8	8,7
Warmińsko-mazurskie	97,7	22,4	11,4	11,0
Wielkopolskie	160,3	37,4	17,6	19,9
Zachodniopomorskie	109,7	25,3	14,3	11,1

Największy udział mężczyzn długotrwale bezrobotnych w bezrobotnych ogółem wystąpił w województwach: mazowieckim (56,9%) oraz podlaskim i zachodniopomorskim (po 56,5%). Najwyższy udział kobiet długotrwale bezrobotnych w bezrobotnych ogółem wystąpił w województwach: wielkopolskim (53,2%) i kujawsko-pomorskim (52,4%).

Wykres 3.2. Udział długotrwale bezrobotnych w bezrobotnych ogółem według województw

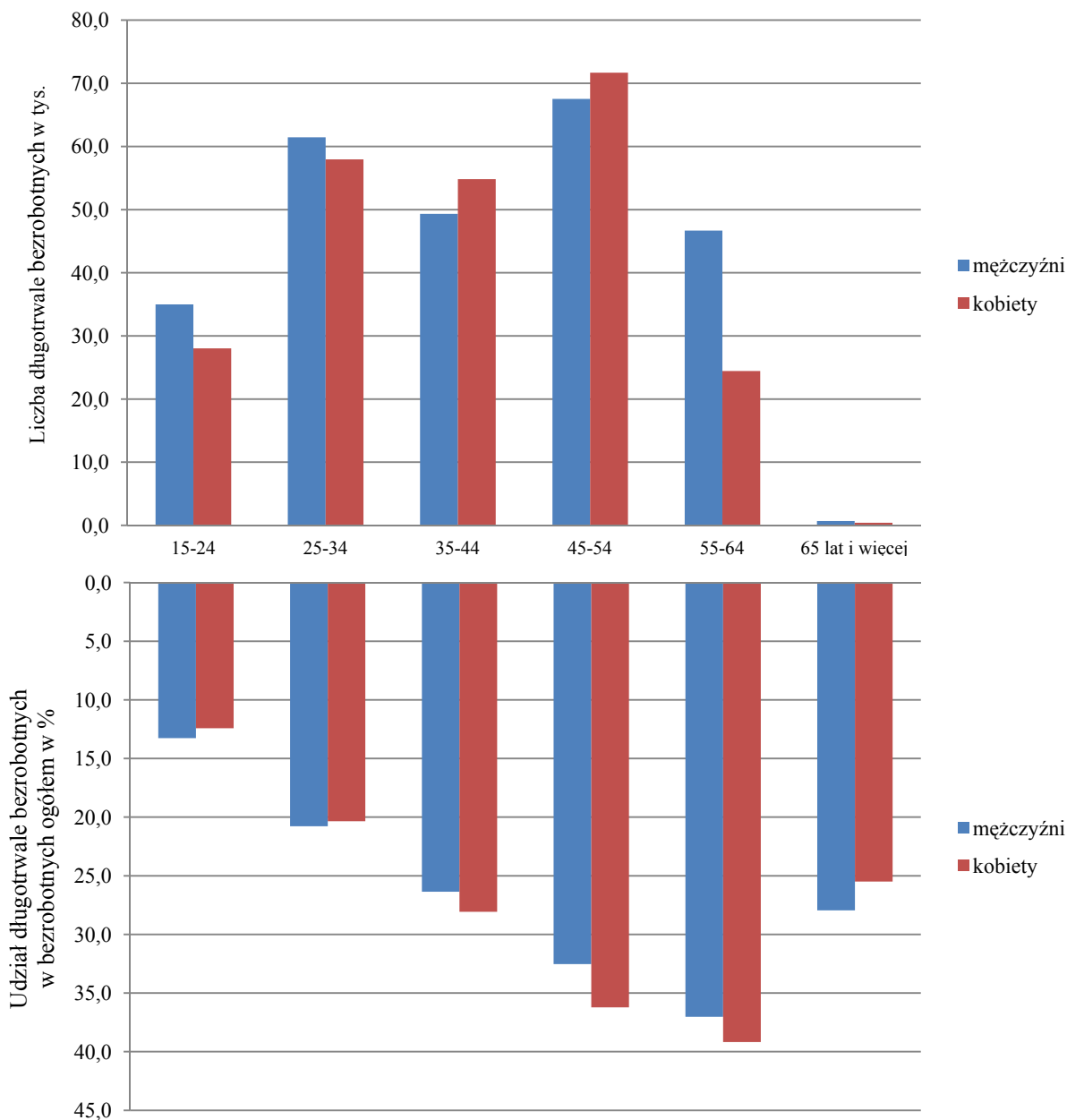

Wśród 498,0 tys. długotrwale bezrobotnych najczęściej było osób w wieku 45-54 lata – 139,2 tys. Dotyczyło to zarówno zbiorowości mężczyzn, jak i kobiet tj. odpowiednio 67,5 tys., 71,7 tys. osób. Kolejną co do wielkości grupę, w której liczba długotrwale bezrobotnych była najwyższa, stanowiła grupa osób w wieku 25-34 lata – 119,4 tys. Wśród pozostałych grup wiekowych, tj. 35-44 lata, 55-64 lata, 15-24 lata oraz 65 lat i więcej długotrwale bezrobotnych było 104,1 tys., 71,1 tys., 63,0 i 0,1 tys.

Tabela 3.2. Struktura długotrwale bezrobotnych według grup wiekowych, płci i miejsca zamieszkania

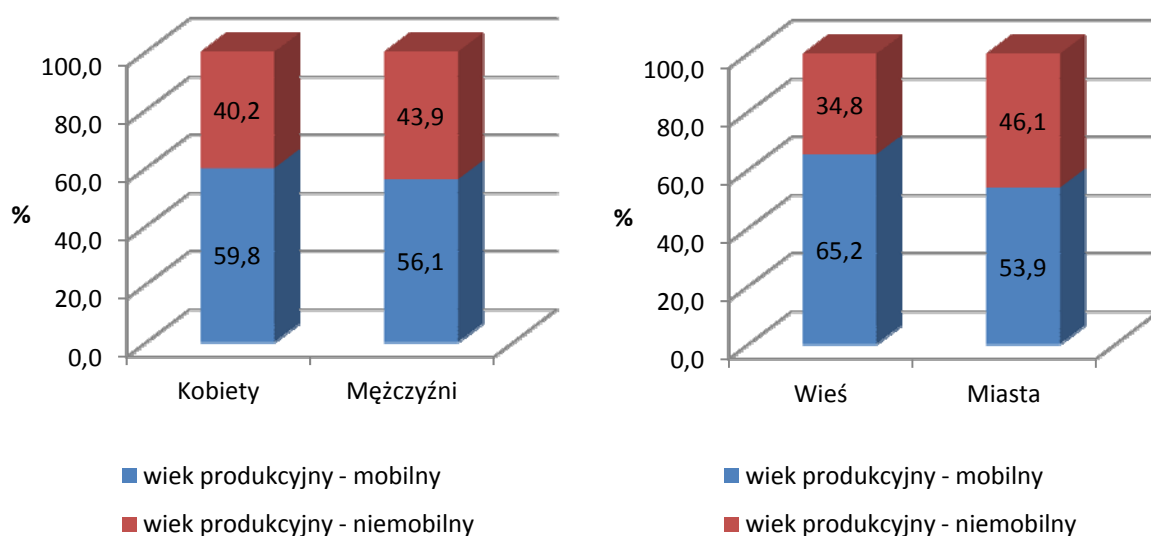
Wyszczególnienie	Ogółem	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65 lat i więcej
	w %						
Ogółem	100,0	12,7	24,0	20,8	28,0	14,3	0,2
Mężczyźni	100,0	13,4	23,6	18,9	25,9	17,9	0,3
Kobiety	100,0	11,8	24,4	23,1	30,2	10,3	0,2
Miasta	100,0	10,2	23,0	20,3	29,7	16,5	0,3
Wieś	100,0	17,2	25,9	22,0	24,7	10,1	0,1

Wykres 3.3. Liczba długotrwale bezrobotnych oraz udział długotrwale bezrobotnych w bezrobotnych ogółem według płci i grup wiekowych

Osoby długotrwale bezrobotne to w większości osoby będące w wieku produkcyjnym, które stanowią 99,5 %. Wśród długotrwale bezrobotnych w wieku produkcyjnym większość to osoby w wieku mobilnym (ludność w wieku 18-44 lata) zarówno według miejsca zamieszkania jak i płci.

Wykres 3.4. Struktura długotrwale bezrobotnych w wieku produkcyjnym według płci i miejsca zamieszkania

Największą grupę długotrwale bezrobotnych stanowiły osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym, a najmniejszą osoby z wykształceniem wyższym (odpowiednio 35,7% i 9,9% ogółu długotrwale bezrobotnych). Identyczna sytuacja miała miejsce niezależnie od płci i miejsca zamieszkania. Według płci wykształcenie co najmniej średnie posiadało 53,1% kobiet oraz 36,3% mężczyzn, a według miejsca zamieszkania wykształcenie co najmniej średnie posiadało 49,0% mieszkańców miast oraz 35,3% mieszkańców wsi.

Tabela 3.3. Długotrwale bezrobotni według płci, miejsca zamieszkania oraz poziomu wykształcenia*

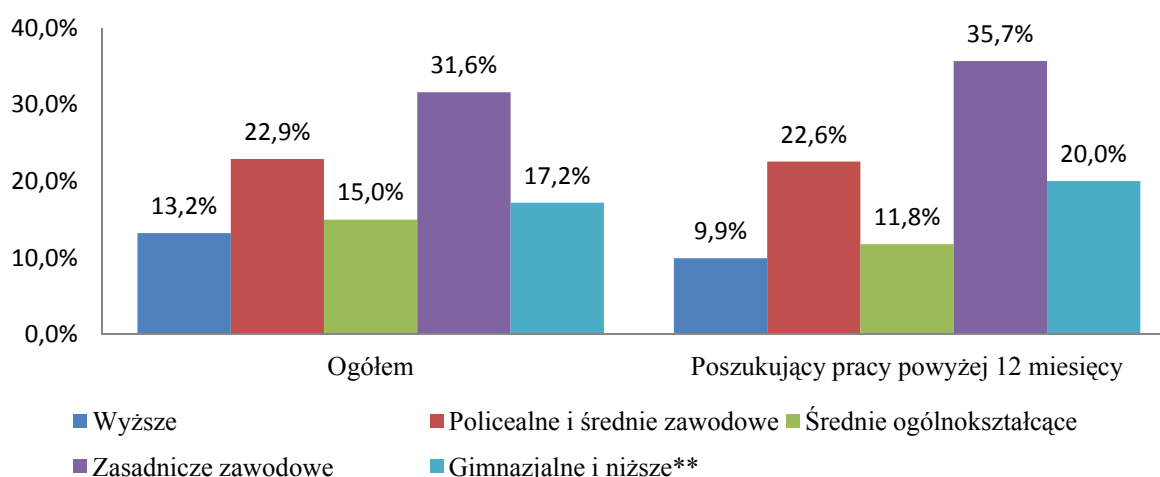
Wyszczególnienie	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Miasto	Wieś
	w tys.				
Wyższe	49,5	20,4	29,1	38,2	11,3
Policealne i średnie zawodowe	112,3	52,9	59,4	79,2	33,1
Średnie ogólnokształcące	58,7	21,3	37,4	42,2	16,5
Zasadnicze zawodowe	177,7	108,3	69,5	108,1	69,6
Gimnazjalne i niższe**	99,7	57,8	41,9	57,6	42,0

* w tabeli nie uwzględniono nieustalonego poziomu wykształcenia oraz nieustalonego okresu poszukiwania pracy

** łącznie z wykształceniem podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego

Długotrwale bezrobotni legitymowali się niższym poziomem wykształcenia w porównaniu do ogółu bezrobotnych. Co najmniej średnie wykształcenie posiadało 44,3% długotrwale bezrobotnych, a wśród ogółu bezrobotnych 51,1%. Stąd można wnioskować, że niższe wykształcenia sprzyja zjawisku długotrwałego bezrobocia.

Wykres 3.5. Struktura bezrobotnych według poziomu wykształcenia i okresu poszukiwania pracy*

* na wykresie nie uwzględniono nieustalonego poziomu wykształcenia oraz nieustalonego okresu poszukiwania pracy
 ** łącznie z wykształceniem podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego

Rozpatrując liczbę bezrobotnych w stosunku do liczby ludności aktywnej zawodowo widać wyraźnie, że wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia udział bezrobotnych długotrwale spada.

Tabela 3.4. Stopa długotrwałego bezrobocia według płci, miejsca zamieszkania oraz poziomu wykształcenia*

Wyszczególnienie	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Miasto	Wieś
	w %				
Wyższe	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
Policealne i średnie zawodowe	2,6	2,2	3,0	2,9	2,0
Średnie ogólnokształcące	2,9	2,4	3,2	3,1	2,4
Zasadnicze zawodowe	3,8	3,4	4,7	4,9	2,9
Gimnazjalne i niższe**	6,4	6,0	7,3	9,5	4,5

* w tabeli nie uwzględniono nieustalonego poziomu wykształcenia oraz nieustalonego okresu poszukiwania pracy
 ** łącznie z wykształceniem podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego

3.2. Wpływ dotychczasowego doświadczenia zawodowego na długość bezrobocia

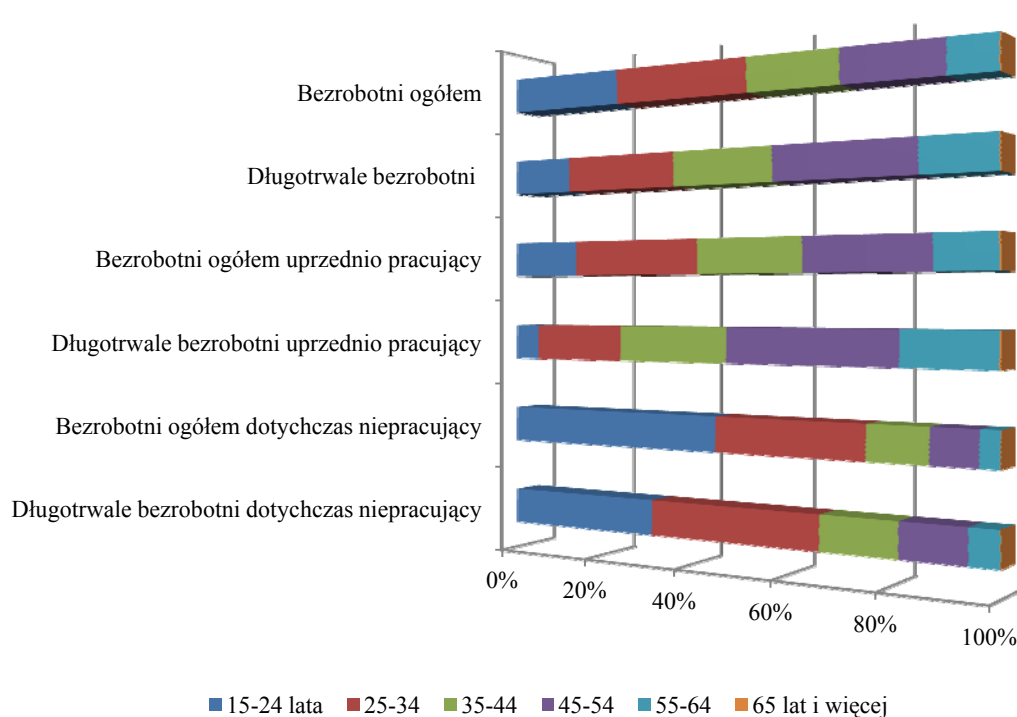
Cechami, które pozwalają scharakteryzować osoby długotrwale bezrobotne są doświadczenie zawodowe i okres pozostawania bez pracy. Wśród osób długotrwale bezrobotnych poprzednio pracowało 357,3 tys., tj. 71,8%, z tego 234,2 tys. osób pracowało w okresie 8 lat poprzedzających badanie. Osób dotychczas niepracujących było natomiast 140,6 tys., co stanowiło 28,2% ogółu długotrwale bezrobotnych. Wśród mężczyzn uprzednio

pracowało 72,5%, a wśród kobiet 70,9%. Dotychczas niepracujących było 27,5% mężczyzn i 29,1% kobiet. Spośród osób długotrwale bezrobotnych w miastach i na wsi uprzednio pracujących było odpowiednio 74,7% i 66,2%, a dotychczas niepracujących odpowiednio 25,3% i 33,8%.

Największy udział osób długotrwale bezrobotnych uprzednio pracujących wystąpił w grupie z wykształceniem zasadniczym zawodowym – 78,4% (wśród ogółu bezrobotnych uprzednio pracujących – 77,0%), a najmniejszy w grupie z wykształceniem średnim ogólnokształcącym – 62,3% (dla ogółu bezrobotnych uprzednio pracujących – 60,8%). Wśród długotrwale bezrobotnych uprzednio pracujących udział osób, które pracowały w ciągu 8 lat poprzedzających badanie był najwyższy w grupie osób z wykształceniem wyższym – 86,7% (94,9% odpowiednio dla bezrobotnych ogółem), a najniższy w grupie osób z wykształceniem gimnazjalnym i niższym – 54,1% (73,3% odpowiednio dla bezrobotnych ogółem).

Struktura bezrobotnych ogółem i długotrwale bezrobotnych według grup wieku w podziale ze względu na doświadczenie zawodowe przedstawiona została na wykresie 5.

Wykres 3.6. Struktura bezrobotnych według grup wieku i doświadczenia zawodowego*

*na wykresie nie uwzględniono osób o niestalonym doświadczeniu zawodowym

Zarówno dla ogółu bezrobotnych jak i długotrwale bezrobotnych największy udział uprzednio pracujących wystąpił w województwie lubuskim, a największy udział osób dotychczas niepracujących wystąpił w województwie podkarpackim.

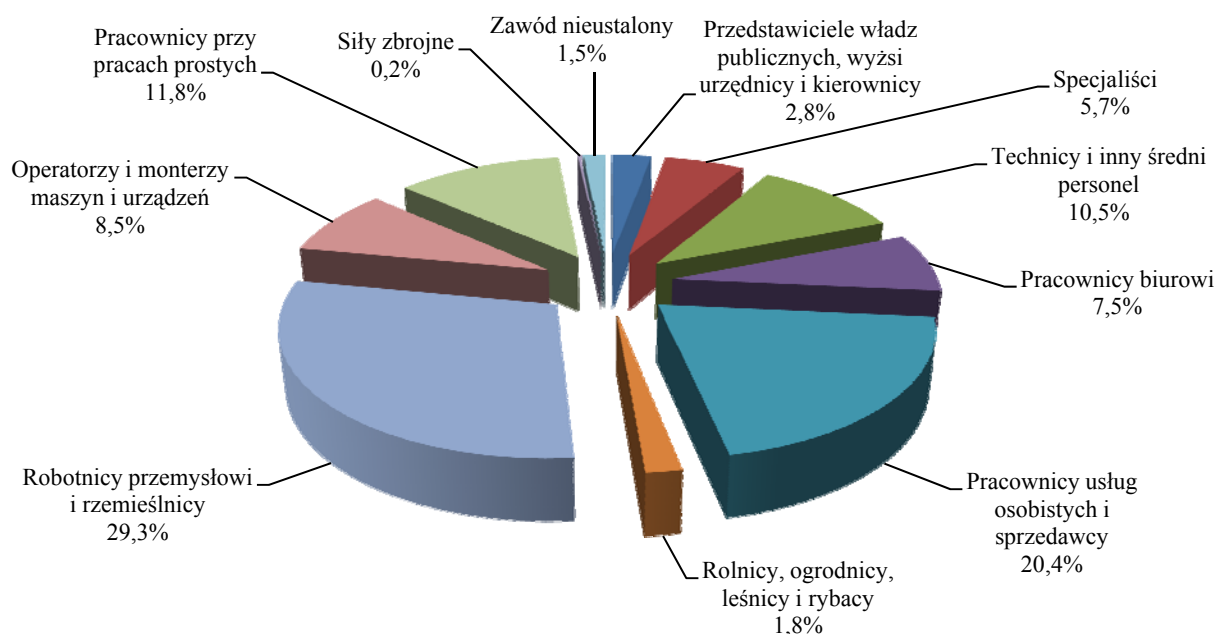
Tabela 3.5. Struktura bezrobotnych według doświadczenia zawodowego i województw

Wyszczególnienie	Bezrobotni*					
	razem	dotychczas niepracujący	uprzednio pracujący	w tym długotrwale bezrobotni		
				razem	dotychczas niepracujący	uprzednio pracujący
Ogółem	100,0	30,5	69,5	100,0	28,2	71,8
Dolnośląskie	100,0	24,5	75,5	100,0	22,8	77,2
Kujawsko-pomorskie	100,0	29,5	70,5	100,0	28,6	71,4
Lubelskie	100,0	33,0	67,0	100,0	32,0	68,0
Lubuskie	100,0	22,5	77,5	100,0	19,3	80,7
Łódzkie	100,0	32,2	67,8	100,0	29,7	70,3
Małopolskie	100,0	32,7	67,3	100,0	29,3	70,7
Mazowieckie	100,0	33,9	66,1	100,0	30,8	69,2
Opolskie	100,0	34,6	65,4	100,0	31,6	68,4
Podkarpackie	100,0	36,2	63,8	100,0	33,4	66,6
Podlaskie	100,0	29,9	70,1	100,0	27,4	72,6
Pomorskie	100,0	26,1	73,9	100,0	24,6	75,4
Śląskie	100,0	26,9	73,1	100,0	23,8	76,2
Świętokrzyskie	100,0	35,5	64,5	100,0	32,6	67,4
Warmińsko-mazurskie	100,0	33,2	66,8	100,0	32,0	68,0
Wielkopolskie	100,0	29,5	70,5	100,0	27,2	72,8
Zachodniopomorskie	100,0	29,2	70,8	100,0	27,7	72,3

*w tabeli nie ujęto osób o nieustalonym doświadczeniu zawodowym

Długotrwale bezrobotnych wykonujących w ostatnim miejscu pracy zawód z grupy robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy było 68,6 tys., a wykonujących zawód z grupy pracownicy usług osobistych i sprzedawcy było 47,7 tys. W sumie grupy te stanowiły prawie połowę długotrwale bezrobotnych uprzednio pracujących w okresie 2003-2011.

Wykres 3.7. Struktura długotrwale bezrobotnych uprzednio pracujących (w okresie 2003-2011) według zawodu wykonywanego w ostatnim miejscu pracy

Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy to grupa zawodów dominująca zarówno wśród długotrwale bezrobotnych mieszkańców miast jak i wsi. Również wśród mężczyzn długotrwale bezrobotnych dominowali robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy, natomiast długotrwale bezrobotne kobiety wykonywały uprzednio w większości zawody z grupy pracownicy usług osobistych i sprzedawcy.

Tabela 3.6. Struktura długotrwale bezrobotnych uprzednio pracujących (w okresie 2003-2011) według zawodu wykonywanego w ostatnim miejscu pracy, płci i miejsca zamieszkania w wybranych wielkich grupach zawodów

Wyszczególnienie	Mężczyźni	Kobiety	Miasta	Wieś
	w %			
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:				
Przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy	3,0	2,5	3,3	1,6
Specjaliści	3,6	8,4	6,8	3,2
Technicy i inny średni personel	9,8	11,5	11,7	7,8
Pracownicy biurowi	5,6	9,9	8,1	6,3
Pracownicy usług osobistych i sprzedawcy	10,7	32,3	20,9	19,3
Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy	1,9	1,6	1,0	3,4
Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy	42,4	13,2	27,1	34,4
Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń	12,1	4,1	8,2	9,1
Pracownicy przy pracach prostych	9,4	14,6	11,1	13,4

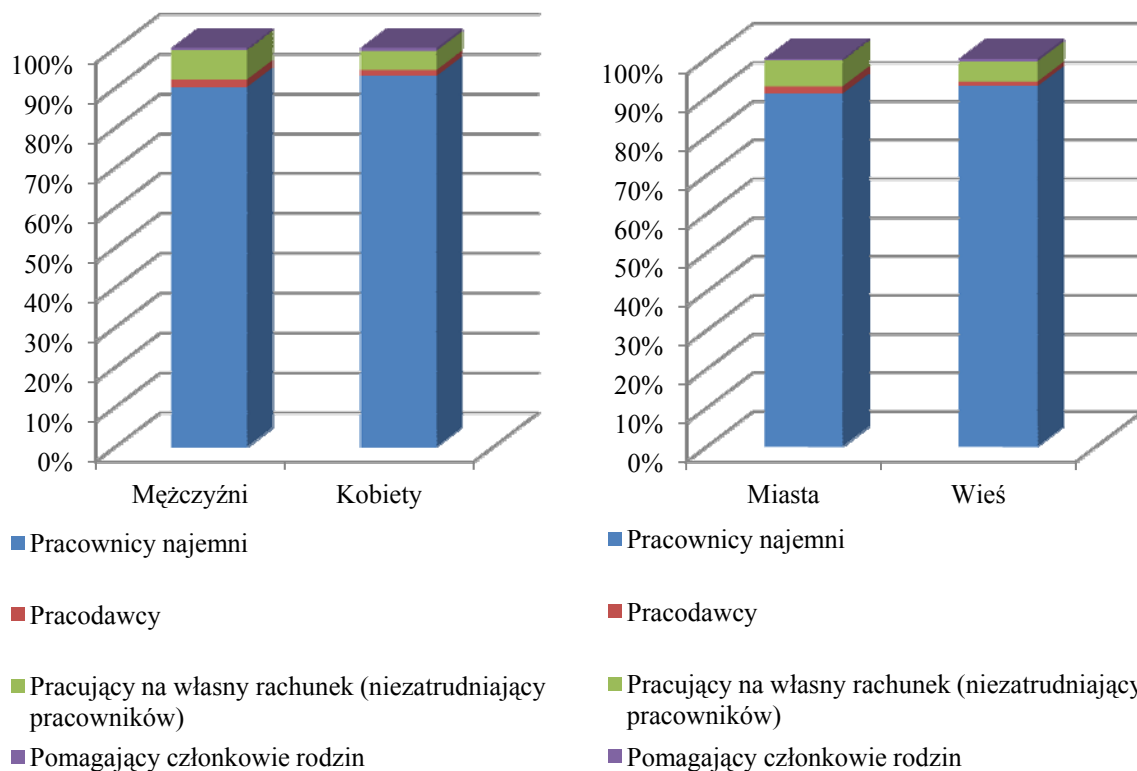
Najliczniejsze były grupy długotrwale bezrobotnych, których rodzaj działalności ostatniego miejsca pracy należał do sekcji przetwórstwo przemysłowe – 67,8 tys. i handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle – 43,7 tys.

Tabela 3.7. Struktura długotrwale bezrobotnych uprzednio pracujących (w okresie 2003-2011) według wybranych sekcji PKD ostatniego miejsca pracy, płci i miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Miasta	Wieś
	w %				
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:					
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	2,7	2,9	2,4	1,5	5,4
Przetwórstwo przemysłowe	28,9	30,7	26,8	28,2	30,7
Budownictwo	13,0	22,3	1,5	12,6	13,9
Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	18,7	13,7	24,7	19,9	15,7
Transport i gospodarka magazynowa	3,9	5,2	2,4	4,2	3,4
Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	3,6	1,8	5,8	3,7	3,5
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	4,3	3,5	5,2	3,8	5,4
Edukacja	3,3	1,6	5,4	3,5	3,0
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	3,2	1,0	5,9	3,5	2,6

Zdecydowaną większość długotrwale bezrobotnych stanowiły osoby, które w ostatniej pracy miały status pracownika najemnego – 214,3 tys., czyli 91,5%. Pracujący na własny rachunek (niezatrudniający pracowników) stanowili 6,2% długotrwale bezrobotnych uprzednio pracujących, pracodawcy stanowili 1,7%, a pomagający członkowie rodziny 0,6%.

Wykres 3.8. Struktura długotrwale bezrobotnych uprzednio pracujących (w okresie 2003-2011) według statusu zatrudnienia w ostatnim miejscu pracy, płci i miejsca zamieszkania

Zarówno wśród mieszkańców miast jak i wsi oraz wśród mężczyzn i kobiet zdecydowana większość długotrwale bezrobotnych uprzednio pracujących pracowała najemnie. Natomiast wśród pracujących na własny rachunek (niezatrudniających pracowników) przeważali mężczyźni, a biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania mieszkańcy miast.

Podsumowanie

Osoby długotrwale poszukujące pracy stanowiły znaczną część bezrobotnych ogółem. Niemal co czwarta osoba bezrobotna znajduje się w takiej sytuacji. Niepokojące jest również, że 43,6% długotrwale bezrobotnych to osoby poszukujące pracy dłużej niż 2 lata. Blisko 3/4 bezrobotnych długotrwale stanowiły osoby pomiędzy 25 a 54 rokiem życia.

Najwięcej osób poszukujących pracy dłużej niż 12 miesięcy było wśród mieszkańców miast. Może wynikać to z faktu, że na terenach wiejskich łatwiej o pracę dorywczą, sezonową, niewymagającą wysokich kwalifikacji.

Należy podkreślić pozytywny wpływ wykształcenia na ryzyko długotrwałego bezrobocia. W niniejszym rozdziale wykazano, że najmniej osób poszukujących pracy dłużej niż 12 miesięcy było z wykształceniem wyższym i średnim ogólnokształcącym. Najliczniejszą grupę długotrwałe bezrobotnych zarówno w przypadku kobiet i mężczyzn stanowiły osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym.

Zjawisko długotrwałego bezrobocia jest istotnym problemem społecznym, który dotyka szerokie rzesze ludności. Niepokojącą jest liczba bezrobotnych, którzy dotychczas nie pracowali bądź przerwa w ich pracy była bardzo długa. Przeszło połowa osób długotrwałe bezrobotnych w momencie spisu wcześniej nie pracowała w ogóle lub nie pracowała w przeciągu 8 lat poprzedzających Narodowy Spis Powszechny 2011. Aktywizacja zawodowa w przypadku takich osób może być niezwykle trudna. W niniejszym rozdziale ustalono, że ważnym czynnikiem zapewniającym ochronę przed długotrwałym bezrobociem jest wykształcenie. Im jest ono wyższe tym wyższy stopień ochrony przed długotrwałym bezrobociem. Wydaje się w związku z powyższym, że przeciwdziałanie długotrwałemu bezrobociu powinno przede wszystkim opierać się na poszerzaniu, zmianie kwalifikacji w ciągu życia zawodowego, rozwijaniu kompetencji i przywracaniu bezrobotnych na rynek pracy poprzez kształcenie ustawiczne.

4. AKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA GOSPODARSTW DOMOWYCH

Gospodarstwo domowe jest podstawową jednostką społeczną i ekonomiczną społeczeństwa. Kształtuje cechy i zachowania wchodzących w jego skład osób, jest także podstawowym uczestnikiem życia społecznego i aktorem rynku. Z uwagi na kształtowanie potrzeb i stwarzanie możliwości (np. edukacyjnych), z jednej strony wpływa na rynek pracy przez wybory poszczególnych osób, z drugiej strony zachowania gospodarstw domowych są kształtowane przez możliwości realizacji potrzeb, w tym przez aktywność ekonomiczną osób.

W Narodowym Spisie Powszechnym Ludności i Mieszkań 2011 przyjęto **ekonomiczną koncepcję wyodrębniania gospodarstw** domowych. Oznacza ona, że gospodarstwo domowe tworzą osoby spokrewnione lub niespokrewnione, wspólnie zamieszkujące i utrzymujące się. W związku z tym aktywność ekonomiczna osób tworzących gospodarstwo domowe ma kluczowe znaczenie dla rodzaju jak i powstawania gospodarstwa domowego.

W tym rozdziale zaprezentowana zostanie charakterystyka gospodarstw domowych z punktu widzenia aktywności ekonomicznej ich członków.

Przez aktywność ekonomiczną gospodarstw domowych należy rozumieć status na rynku pracy poszczególnych członków gospodarstwa domowego. Z tego punktu widzenia wyodrębniono cztery podstawowe typy:

1. Gospodarstwa, w których była przynajmniej jedna osoba pracująca, ale nie było osób bezrobotnych; mogły też występować osoby bierne zawodowo.
2. Gospodarstwa, w których była przynajmniej jedna osoba pracująca i przynajmniej jedna osoba bezrobotna, mogły też występować inne osoby.
3. Gospodarstwa bez osób pracujących, ale z przynajmniej jedną osobą bezrobotną, mogły też występować inne osoby.
4. Pozostałe gospodarstwa tzn. gospodarstwa, w których nie było ani osób pracujących ani bezrobotnych, znajdowały się natomiast osoby bierne zawodowo i takie, dla których nie ustalono statusu na rynku pracy.

4.1. Gospodarstwa domowe według aktywności ekonomicznej członków gospodarstwa

Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań z 2011 roku wykazał nieznaczne zmiany w liczbie gospodarstw domowych w Polsce w porównaniu do wcześniejszego spisu,

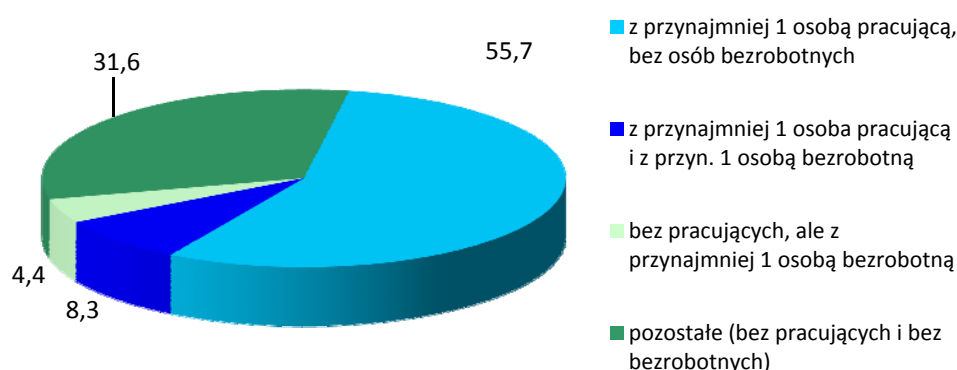
przeprowadzonego w 2002 roku. Ogólna liczba, wynosząca 13 568,0 tys. gospodarstw domowych była o 1,7% wyższa niż w 2002 roku. Spadła przy tym bardzo nieznacznie liczba gospodarstw jednoosobowych, a wzrosła – dwuosobowych i trzyosobowych. Zmiany te miały podobną dynamikę, zarówno w miastach jak na wsi.

W jednym gospodarstwie domowym żyły przeciętnie mniej niż 3 osoby – przeciętna liczba osób w gospodarstwie domowym wynosiła 2,82 i uległa nieznacznemu zmniejszeniu w porównaniu do 2002 roku, gdzie średnia ta wynosiła 2,84 osoby.

Struktura gospodarstw domowych ma swoje odzwierciedlenie w strukturze gospodarstw biorąc pod uwagę status na rynku pracy członków gospodarstwa domowego. Dominującym typem gospodarstwa domowego jest takie, w którym występuje minimum jedna osoba pracująca i ich zbiorowość wyniosła 8 681,1 tys. tj. 64% gospodarstw domowych ogółem, przy czym niemal 56% gospodarstw to takie, które nie mają w swoim składzie osób bezrobotnych. Drugim w kolejności typem w strukturze gospodarstw według aktywności ekonomicznej są gospodarstwa, w których wszystkie osoby są nieaktywne zawodowo, a ich liczba wyniosła 42888 tys. (tj. blisko 32% ogółu gospodarstw domowych). Najmniej liczną grupę (598,1 tys. 4,4%) stanowiły gospodarstwa domowe, w składzie których była przynajmniej jedna osoba bezrobotna i nie było pracujących.

Oznacza to, że ponad 68% gospodarstw domowych uczestniczy w rynku pracy, a blisko 1/3 jest na nim nieobecna (chwilowo lub – w większości – stale).

Wykres 4.1. Struktura gospodarstw domowych według aktywności ekonomicznej ich członków (w %)

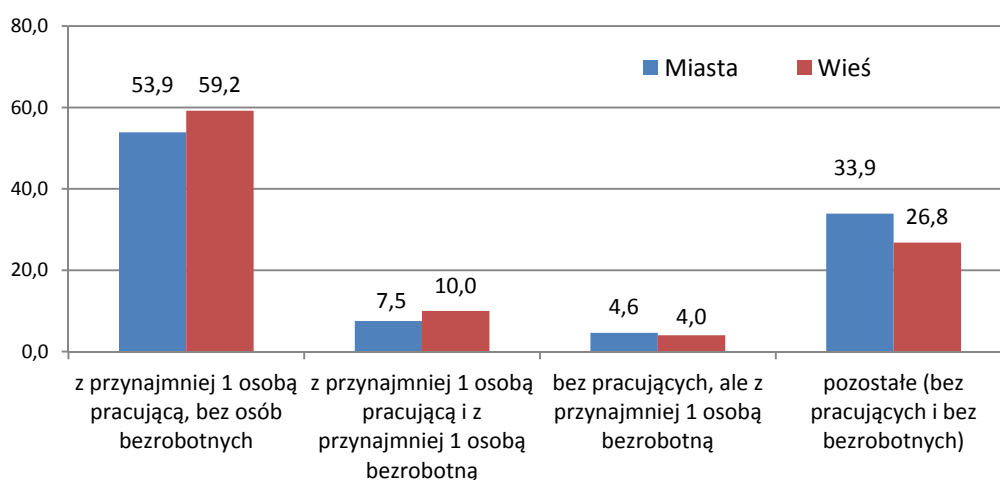
Kluczowe znaczenie dla organizacji i dochodów gospodarstwa domowego ma liczba osób pracujących w gospodarstwie domowym. Najczęściej mamy do czynienia z sytuacją, gdy w jednym gospodarstwie pracuje jedna osoba (30%), ale niewiele niższy jest odsetek takich, gdzie pracują dwie osoby (25,5%). W blisko 13% gospodarstw domowych mieszka

osoba bezrobotna, przy czym w blisko 11% jest to jedna osoba bezrobotna, a w niespełna 2% – dwie osoby bezrobotne.

Gospodarstwa domowe posiadające w swoim składzie osobę pracującą – zarówno z osobami bezrobotnymi jak i bez osób bezrobotnych – częściej występowały na wsi niż w miastach. Ich udziały wynosiły odpowiednio: blisko 70% na wsi i ponad 61% w miastach.

Z kolei pozostałe gospodarstwa domowe (czyli bez osób pracujących i bez bezrobotnych) zdecydowanie częściej mieszkały w miastach niż na wsi, a ich odsetki kształtowały się następująco: 33,9% w miastach, 26,8% na wsi.

Wykres 4.2. Struktura gospodarstw domowych według aktywności ekonomicznej ich członków oraz miejsca zamieszkania (w%)

Obserwuje się nieznaczne zróżnicowanie wojewódzkie dotyczące aktywności ekonomicznej gospodarstw domowych.

Najwyższy odsetek gospodarstw z osobami aktywnymi zawodowo (tj. pracującymi i bezrobotnymi razem) odnotowano w województwie wielkopolskim (74%), przy wskaźniku dla Polski ogółem na poziomie 68%. Kolejne województwa z udziałem gospodarstw domowych osób aktywnych zawodowo powyżej średniej dla Polski to: małopolskie, mazowieckie, podkarpackie i pomorskie. Najniższy wskaźnik tego typu gospodarstw domowych występuje w województwach: opolskim (63,5%), podlaskim i warmińsko-mazurskim (nieco ponad 65%).

Grupując jednak gospodarstwa domowe według występowania osoby bezrobotnej w gospodarstwie obserwuje się, że gospodarstwa z osobami pracującymi i bez bezrobotnych w składzie najczęściej zamieszkiwały w województwie wielkopolskim (blisko 62%), mazowieckim (60%) i małopolskim (59%). Natomiast najniższe ich udziały odnotowano w województwach: warmińsko-mazurskim (50%) oraz opolskim, świętokrzyskim i zachodniopomorskim – po prawie 52%.

Z kolei gospodarstwa z osobami pracującymi i z przynajmniej jedną osobą bezrobotną w składzie występują głównie w województwie podkarpackim (11,1%), przy średnim wskaźniku dla kraju 8,3%. Kolejne województwa z udziałem takich gospodarstwa domowych powyżej średniej krajowej to: kujawsko-pomorskie (9,6%) warmińsko-mazurskie (9,5%) oraz lubuskie (9,2%). Zaś najniższe udziały odnotowano w województwie mazowieckim (7%) i śląskim (7,2%).

Najwyższe udziały pozostałych gospodarstw domowych (tzn. takich, w których nie było ani osób pracujących ani bezrobotnych, czyli znajdowały się tam osoby biernie zawodowo lub takie, dla których nie ustalono statusu na rynku pracy) zaobserwowano w województwach: opolskim (36,4%), podlaskim i warmińsko-mazurskim ponad 34%. Najniższe ich udziały są w wielkopolskim – prawie 26%, małopolskim i mazowieckim ponad 29%.

Mapa 1. Gospodarstwa domowe z przynajmniej 1 osobą pracującą i bez osób bezrobotnych według województw

Województwa, w których udział gospodarstw domowych z przynajmniej 1 osobą pracującą i bez osób bezrobotnych jest:

- poniżej wartości dla Polski ogółem
- powyżej wartości dla Polski ogółem

Tabela 4.1. Gospodarstwa domowe według aktywności ekonomicznej członków gospodarstw i województw

Województwa	Liczba gospodarstw domowych	Gospodarstwa domowe			
		Z przynajmniej 1 osobą pracującą, bez osób bezrobotnych	Z przynajmniej 1 osobą pracującą i z przynajmniej 1 osobą bezrobotną	Bez pracujących, ale z przynajmniej 1 osobą bezrobotną	Pozostałe
		<i>Odsetki poziome</i>			
Polska	13 567 999	55,7	8,3	4,4	31,6
Dolnośląskie	1 099 505	53,3	7,8	5,0	33,9
Kujawsko-pomorskie	729 226	53,7	9,6	5,4	31,3
Lubelskie	741 616	54,2	8,8	4,6	32,4
Lubuskie	364 789	54,3	9,2	4,9	31,5
Łódzkie	943 827	54,8	7,8	4,8	32,7
Małopolskie	1 080 150	59,0	8,6	3,3	29,1
Mazowieckie	1 943 209	59,8	7,0	3,6	29,6
Opolskie	353 683	51,5	7,7	4,3	36,4
Podkarpackie	648 682	53,5	11,1	4,9	30,5
Podlaskie	417 027	53,0	8,1	4,2	34,7
Pomorskie	806 158	56,1	8,5	4,4	31,0
Śląskie	1 727 586	54,6	7,2	4,3	33,9
Świętokrzyskie	428 504	52,1	10,0	5,0	32,9
Warmińsko-mazurskie	515 857	50,1	9,5	5,9	34,6
Wielkopolskie	1 129 008	61,9	8,7	3,5	25,9
Zachodnio-pomorskie	639 172	51,8	8,7	5,6	33,9

4.1.1. Gospodarstwa domowe z osobami pracującymi według liczby osób pracujących w gospodarstwie

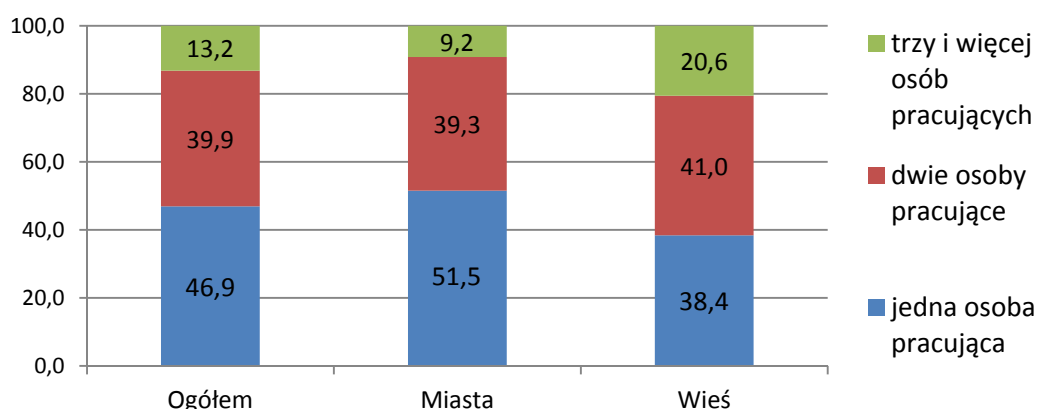
W tej części analizy bliżej przyjrzymy się gospodarstwom domowym, w składzie których jest przynajmniej jedna osoba pracująca. Ich łączna liczba (w tym także takich, gdzie w składzie jest osoba bezrobotna) to 8 681 tys., co stanowi 64% wszystkich gospodarstw domowych w Polsce.

Najczęściej mamy do czynienia z sytuacją, gdy w gospodarstwie domowym pracuje jedna osoba. Liczba takich gospodarstw domowych to 4 071,8 tys. (z czego gospodarstwa jednoosobowe liczą 1 004,2 tys., czyli 24,7%), co stanowi 46,9% wszystkich gospodarstw domowych z przynajmniej jedną osobą pracującą. Zbiorowość gospodarstw z dwiema osobami pracującymi wyniosła 3 463,7 tys. (tj. 39,9%). Trzy lub więcej osoby pracujące znajdują się jedynie w nieco ponad 13% (tj. 1 145,6 tys.) gospodarstw domowych.

Liczba osób pracujących w gospodarstwie domowym wyższa jest wśród gospodarstw zamieszkałych na wsi niż w miastach. W miastach w ponad połowie gospodarstw domowych z osobą pracującą pracuje tylko 1 osoba – na wsi odsetek ten wynosił 38,4%. W przypadku dwóch osób pracujących w gospodarstwie domowym udziały wśród gospodarstw miejskich

i wiejskich są zbliżone i wynoszą odpowiednio 39,3% w miastach i 41% na wsi. Wyraźną różnicę można jednak zaobserwować, jeśli weźmiemy pod uwagę gospodarstwa, w których mieszkają przynajmniej trzy osoby pracujące. Zdecydowanie więcej takich gospodarstw również mieszka na wsi i stanowią one ponad 1/5 gospodarstw domowych tam zamieszkałych, podczas gdy w miastach ich udział wynosił mniej niż 10% tego typu gospodarstw.

Wykres 4.3. Struktura gospodarstw domowych z osobami pracującymi według liczby osób pracujących w gospodarstwie domowym oraz miejsca zamieszkania

Dokonując podziału gospodarstw domowych z osobą pracującą ze względu na występowanie przynajmniej jednej osoby bezrobotnej w składzie gospodarstwa domowego lub brak takiej osoby – podobnie jak dla ogółu gospodarstw osób pracujących – najczęściej mamy do czynienia z sytuacją jednej osoby pracującej w obu typach gospodarstw.

Tabela 4.2. Gospodarstwa domowe z przynajmniej jedną osobą pracującą według liczby osób pracujących w gospodarstwie domowym oraz miejsca zamieszkania

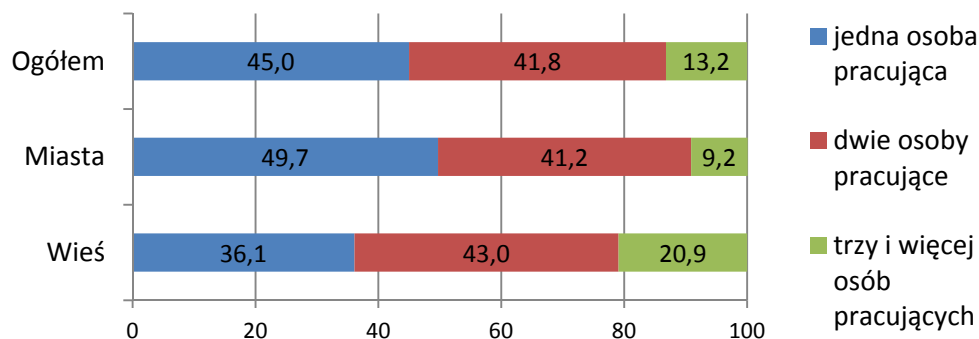
Wyszczególnienie	Gospodarstwa domowe								
	Ogółem	z przynajmniej 1 osobą pracującą, bez osób bezrobotnych				z przynajmniej 1 osobą pracującą i 1 osobą bezrobotną			
		Ogółem	według liczby osób pracujących			Ogółem	według liczby osób pracujących		
			1	2	3 i więcej		1	2	3 i więcej
w tysiącach									
Ogółem	8 681,1	7 552,3	3 395,9	3 155,8	1 000,6	1 128,8	675,9	308,0	145,0
Miasta	5 619,2	4 934,0	2 450,2	2 030,8	453,0	685,3	445,8	177,0	62,5
Wieś	3 061,9	2 618,3	945,8	1 125,0	547,6	443,6	230,1	131,0	82,5

Jednak jedna osoba pracująca częściej (w blisko 60%) występuje w gospodarstwach z przynajmniej jedną osobą bezrobotną, niż wśród zbiorowości gospodarstw bez takiej osoby w składzie (45%). Sytuacja ta dotyczy gospodarstw osób pracujących z osobą bezrobotną zarówno zamieszkałych w miastach jak też na wsi – przy czym częściej jedna osoba pracująca występuje wśród gospodarstw w miastach (65,1%).

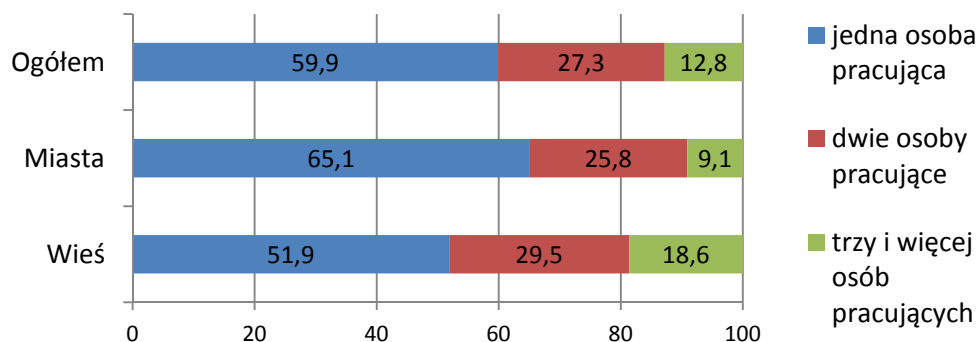
Z kolei dwie osoby pracujące częściej można znaleźć w gospodarstwach bez osób bezrobotnych (41,8%) niż z bezrobotnymi (27,3%) w składzie gospodarstwa. Należy podkreślić, iż nie ma istotnych różnic między gospodarstwami domowymi z dwiema osobami pracującymi zamieszkałymi na wsi i w miastach.

Natomiast na zbliżonym poziomie – zarówno w miastach jak i na wsi – były gospodarstwa domowe, w których występowały trzy i więcej osoby pracujące i stanowiły one 20,9% wśród gospodarstw z przynajmniej 1 osobą pracującą bez osób bezrobotnych i 18,6% w gospodarstwach, gdzie była osoba bezrobotna.

Wykres 4.4. Struktura gospodarstw domowych z przynajmniej 1 osobą pracującą, ale bez osób bezrobotnych według liczby osób pracujących w gospodarstwie domowym oraz miejsca zamieszkania (w%)

Wykres 4.5. Struktura gospodarstw domowych z przynajmniej 1 osobą pracującą i 1 osobą bezrobotną według liczby osób pracujących w gospodarstwie domowym oraz miejsca zamieszkania (w%)

Ciekawych informacji dostarcza analiza zróżnicowania wojewódzkiego ogółu gospodarstw domowych z osobami pracującymi. Istotne różnice obserwuje się w przypadku gospodarstw domowych z jedną oraz z trzema i więcej osobami pracującymi w składzie gospodarstwa. W przypadku dwóch osób pracujących, udział takich gospodarstw jest na zbliżonym poziomie w każdym województwie (od 39% do 42%).

Najwyższy odsetek gospodarstw z jedną osobą pracującą znajduje się w województwie zachodniopomorskim (52%). Jest też kilka województw, w których wskaźnik ten osiąga 49-50%: dolnośląskie, warmińsko-mazurskie i śląskie. Na drugim biegunie z najniższymi udziałami takich gospodarstw są natomiast województwa: podkarpackie (42%), wielkopolskie (43%), lubelskie (44%), małopolskie (44%). Należy podkreślić, że w tych ostatnich województwach obserwujemy z kolei najwyższe odsetki gospodarstw z przynajmniej trzema osobami pracującymi: podkarpackie (18%), małopolskie (17%), wielkopolskie (16%) oraz świętokrzyskie (15%).

Mapa 2. Gospodarstwa domowe z dwiema i więcej osobami pracującymi według województw

Województwa, w których udział gospodarstw domowych z dwiema i więcej osobami pracującymi jest:

- poniżej wartości dla Polski ogółem
- powyżej wartości dla Polski ogółem

Tabela 4.3. Gospodarstwa domowe z osobami pracującymi według liczby osób pracujących w gospodarstwie i województw

Województwa	Liczba gospodarstw domowych z przynajmniej 1 osobą pracującą	Gospodarstwa domowe według liczby osób pracujących		
		jedna	dwie	trzy i więcej
		<i>Odsetki poziome</i>		
Polska	8 681 092	46,9	39,9	13,2
Dolnośląskie	672 380	50,0	38,6	11,5
Kujawsko-pomorskie	461 236	47,2	40,5	12,3
Lubelskie	467 430	44,3	41,3	14,4
Lubuskie	231 793	48,1	40,5	11,3
Łódzkie	590 192	48,0	39,1	12,9
Małopolskie	730 307	44,2	39,2	16,6
Mazowieckie	1 297 752	47,4	40,1	12,5
Opolskie	209 454	45,4	40,1	14,5
Podkarpackie	419 306	41,9	40,2	17,9
Podlaskie	254 823	44,7	41,5	13,9
Pomorskie	520 909	49,0	39,4	11,7
Śląskie	1 068 310	49,1	39,9	11,0
Świętokrzyskie	266 081	44,8	40,0	15,2
Warmińsko-mazurskie	307 158	49,2	40,5	10,3
Wielkopolskie	797 225	43,1	40,6	16,3
Zachodniopomorskie	386 736	51,7	38,6	9,7

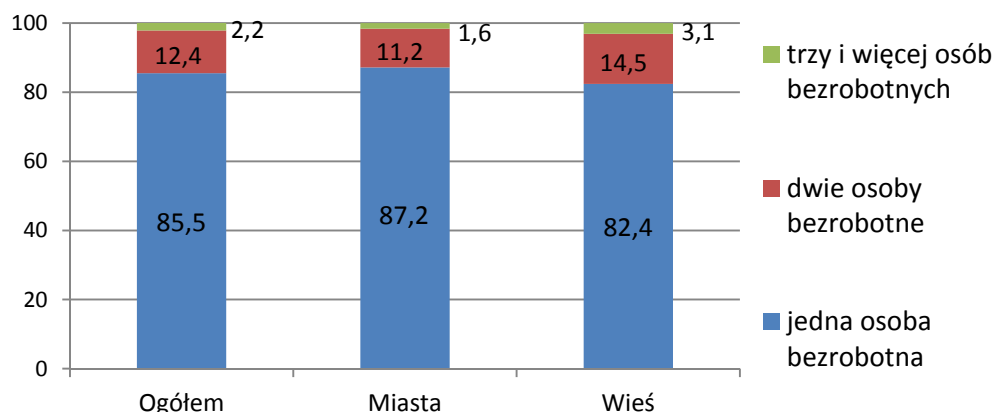
4.1.2. Gospodarstwa domowe z osobami bezrobotnymi według liczby osób bezrobotnych w gospodarstwie

Gospodarstwa domowe z osobami bezrobotnymi to takie, w których występuje przynajmniej jedna osoba bezrobotna. Członkami takich gospodarstw mogą być również osoby pracujące jak i bierne zawodowo.

W Polsce w 2011 roku było 1 726,9 tys. gospodarstw domowych z osobami bezrobotnymi co stanowiło 12,7% ogółu gospodarstw domowych. W zdecydowanej większości gospodarstw – 1 475,8 tys. – występuje jedna osoba bezrobotna, a jedynie w 251,1 tys. gospodarstw – dwie i więcej osoby bezrobotne.

Dwie i więcej osoby bezrobotne częściej występują w gospodarstwach domowych zamieszkałych na wsi (17,6%) niż w miastach (12,8%)

Wykres 4.6. Liczba gospodarstw domowych z osobami bezrobotnymi według liczby osób bezrobotnych w gospodarstwie domowym

Wśród gospodarstw domowych z osobą bezrobotną zróżnicowanie wojewódzkie nie jest znaczne. Najwyższy udział gospodarstw z jedną osobą bezrobotną odnotowano w województwie śląskim (88%) oraz łódzkim (87,7%). Województwa o najwyższym wskaźniku gospodarstw z przynajmniej dwiema i więcej osobami bezrobotnymi, to: podkarpackie (18,6%), warmińsko-mazurskie (17,7%) i świętokrzyskie (17,3%). W tych województwach, analogicznie, jest najniższy udział gospodarstw domowych z jedną osobą bezrobotną w składzie.

Tabela 4.4. Gospodarstwa domowe z osobami bezrobotnymi według liczby osób bezrobotnych w gospodarstwie domowym według województw

Województwa	Liczba gospodarstw domowych z przynajmniej 1 osobą bezrobotną	Gospodarstwa domowe według liczby osób bezrobotnych		
		jedna	dwie	trzy i więcej
<i>Odsetki poziome</i>				
Polska ogółem	1 726 896	85,5	12,4	2,2
Dolnośląskie	140 479	86,2	12,0	0,9
Kujawsko-pomorskie	109 353	83,5	13,9	2,6
Lubelskie	99 551	84,2	13,3	2,6
Lubuskie	51 677	85,8	12,1	2,1
Łódzkie	118 295	87,7	10,7	1,6
Małopolskie	129 446	85,2	12,5	2,4
Mazowieckie	205 449	86,8	11,3	1,9
Opolskie	42 563	85,1	12,7	2,2
Podkarpackie	103 764	81,4	15,4	3,2
Podlaskie	51 479	84,6	13,2	2,2
Pomorskie	104 245	85,7	12,2	2,1
Śląskie	198 512	88,0	10,6	1,4
Świętokrzyskie	64 242	82,7	14,5	2,8
Warmińsko-mazurskie	79 230	82,3	14,7	3,0
Wielkopolskie	137 053	86,5	11,5	1,9
Zachodniopomorskie	91 558	84,8	12,9	2,3

4.2. Gospodarstwa domowe według aktywności ekonomicznej członków gospodarstwa i liczby osób w gospodarstwie

Skład gospodarstwa domowego i cechy tworzących go osób mają wyraźny związek z aktywnością ekonomiczną, co przedstawiono poniżej.

Liczba osób wchodząca w skład gospodarstwa domowego wpływa na strukturę gospodarstw biorąc pod uwagę status na rynku pracy członków gospodarstwa. Gospodarstwa domowe osób pracujących najczęściej składają się z trzech osób (ponad 25%). Równie często mają w swoim składzie dwie lub cztery osoby (ponad 21%). Natomiast wśród tej grupy – gospodarstwa jednoosobowe stanowiły ponad 13%.

Gospodarstwa domowe, w których nie ma osoby pracującej, ale jest osoba bezrobotna to głównie (74,7%) gospodarstwa mające w swoim składzie maksymalnie trzy osoby.

Inaczej wygląda struktura gospodarstw domowych mających w swoim składzie zarówno osobę pracującą, jak też bezrobotną, wśród których przeszło 90% to gospodarstwa trzy i więcej osobowe.

Zauważa się, że im mniejsze gospodarstwo domowe tym częściej w jego skład wchodzi osoba bierna zawodowo. Prawie połowa gospodarstw domowych osób biernych zawodowo to gospodarstwa jednoosobowe, a ponad 36% składało się z dwóch osób.

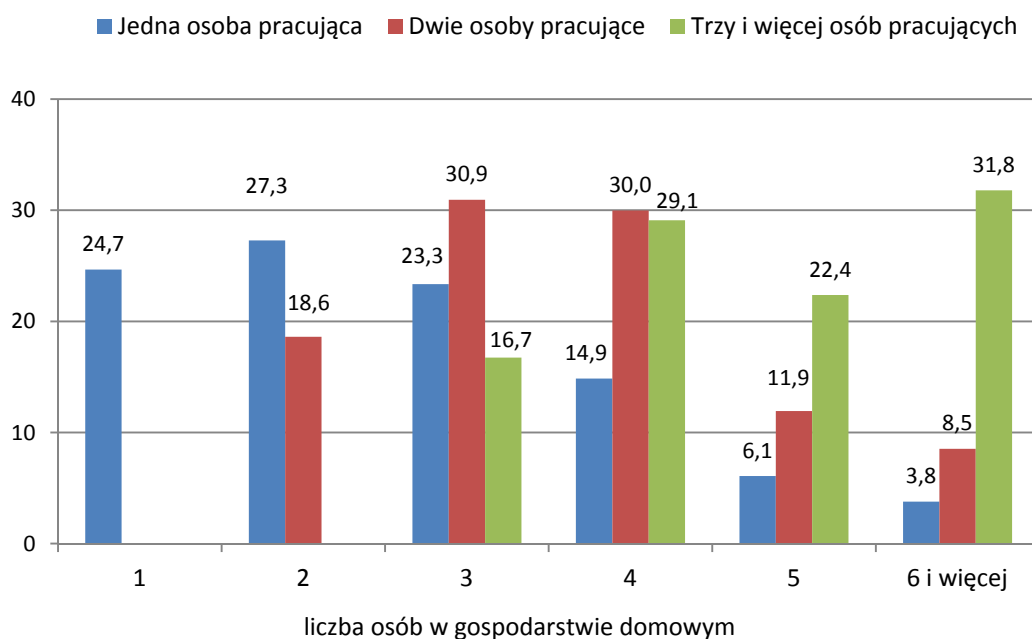
Tabela 4.5. Gospodarstwa domowe według aktywności ekonomicznej członków gospodarstwa i liczby osób w gospodarstwie domowym

Liczba osób w gospodarstwie domowym	Gospodarstwa domowe				
	Ogółem	z przynajmniej 1 osobą pracującą		bez osób pracujących	
		bez osób bezrobotnych	z przynajmniej 1 osobą bezrobotną	z przynajmniej 1 osobą bezrobotną	bez osób bezrobotnych
<i>Odsetki pionowe</i>					
1	24,0	13,3	-	21,4	49,5
2	25,7	21,8	9,9	28,3	36,3
3	20,2	25,6	25,0	25,0	8,8
4	16,2	21,7	29,7	14,0	3,3
5	7,4	9,6	17,1	6,4	1,2
6 i więcej	6,5	8,0	18,3	5,0	0,8

Liczba osób pracujących jest ściśle powiązana z liczbą osób żyjących we wspólnym gospodarstwie domowym. Gospodarstwa domowe, w których pracuje jedna osoba są najczęściej gospodarstwami dwuosobowymi (27,3%), a także jednoosobowymi (24,7%). Natomiast gospodarstwa pięcioosobowe i liczniejsze stanowią blisko 10% gospodarstw z jedną osobą pracującą.

W grupie gospodarstw z dwiema osobami pracującymi najczęściej znajdują się trzy- (30,9%) i czteroosobowe gospodarstwa domowe (30,0%). W zbiorowości gospodarstw z trzema i więcej osobami pracującymi dominują te najliczniejsze, czyli składające się przynajmniej z sześciu osób (31,8%), a w drugiej kolejności – czteroosobowe (29,1%).

Wykres 4.7. Struktura gospodarstw domowych z osobami pracującymi według liczby osób pracujących w gospodarstwie domowym i łącznej liczby osób w gospodarstwie domowym (w%)

4.3. Gospodarstwa domowe według aktywności ekonomicznej członków gospodarstwa i grup wieku osób w gospodarstwie

Aktywność ekonomiczną gospodarstw domowych wyraźnie różnicuje wiek osób wchodzących w ich skład. Pokoleniowe grupy wieku są najbardziej syntetyczną miarą charakteryzującą gospodarstwa domowe pod względem demograficznym. Zwykle stosowany podział wyodrębnia gospodarstwa, w skład których wchodzi osoby młode (w wieku 0-29 lat), w średnim wieku (30-59 lat), osoby starsze (w wieku 60 lat i więcej) oraz pozostałe gospodarstwa domowe, których skład pokoleniowy ludności był bardziej zróżnicowany.

Tabela 4.6. Gospodarstwa domowe według aktywności ekonomicznej członków gospodarstwa i pokoleniowych grup wieku

Pokoleniowe grupy wieku	Gospodarstwa domowe				
	Ogółem	z przynajmniej 1 osobą pracującą		bez osób pracujących, ale z przynajmniej 1 osobą bezrobotną	Pozostałe (bez pracujących i bez bezrobotnych)
		bez osób bezrobotnych	z przynajmniej 1 osobą bezrobotną		
Ogółem	13 567 999	7 552 272	1 128 820	598 076	4 288 831
W gospodarstwie domowym są osoby:	<i>Odsetki pionowe</i>				
wyłącznie młode	6,9	7,0	3,5	8,4	7,4
wyłącznie w średnim wieku	15,8	17,4	6,5	23,1	14,3
wyłącznie starsze	19,3	3,4	0,1	2,6	54,7
młode i w średnim wieku	35,7	46,2	65,8	33,1	9,8
młode z osobami starszymi	1,9	2,0	1,2	4,1	1,8
w średnim wieku z osobami starszymi	9,8	10,1	3,9	18,4	9,7
młode i w średnim wieku z osobami starszymi	10,4	13,9	19,1	10,3	2,1

Grupa gospodarstw domowych osób pracujących charakteryzuje się tym, że blisko połowa z nich to gospodarstwa składające się z osób młodych i w średnim wieku. W prawie co czwartym gospodarstwie mieszka osoba starsza, a w ponad 17% – osoby wyłącznie w średnim wieku. Nieznaczne są udziały gospodarstw z osobami wyłącznie młodymi lub wyłącznie starszymi.

Wśród gospodarstw domowych z osobą pracującą i przynajmniej jedną osobą bezrobotną – w porównaniu do gospodarstw bez osoby bezrobotnej w składzie – wyższy jest udział gospodarstw złożonych z osób młodych i w średnim wieku, który wyniósł prawie 66%, a nieco niższy udział gospodarstw z osobą starszą (24,2%).

Inaczej przedstawia się struktura według pokoleniowych grup wieku gospodarstw domowych, w których nie ma osoby pracującej, a są osoby bezrobotne. Wśród nich zbliżone były udziały gospodarstw złożonych z osób młodych i w średnim wieku (33,1%) oraz gospodarstw, w skład których wchodziła osoba starsza wraz z osobami z innych pokoleniowych grup wieku (32,8%).

Z kolei przeszło połowa gospodarstw domowych bez osób pracujących i bez bezrobotnych to gospodarstwa osób wyłącznie starszych, a 14,3% stanowiły gospodarstwa złożone z osób młodych i w średnim wieku. Wśród tej zbiorowości gospodarstw –

w porównaniu do pozostałych typów – najniższy jest udział (13,6%) gospodarstw, w skład których oprócz osób młodych i w średnim wieku wchodzi osoba w wieku 60 lat i więcej.

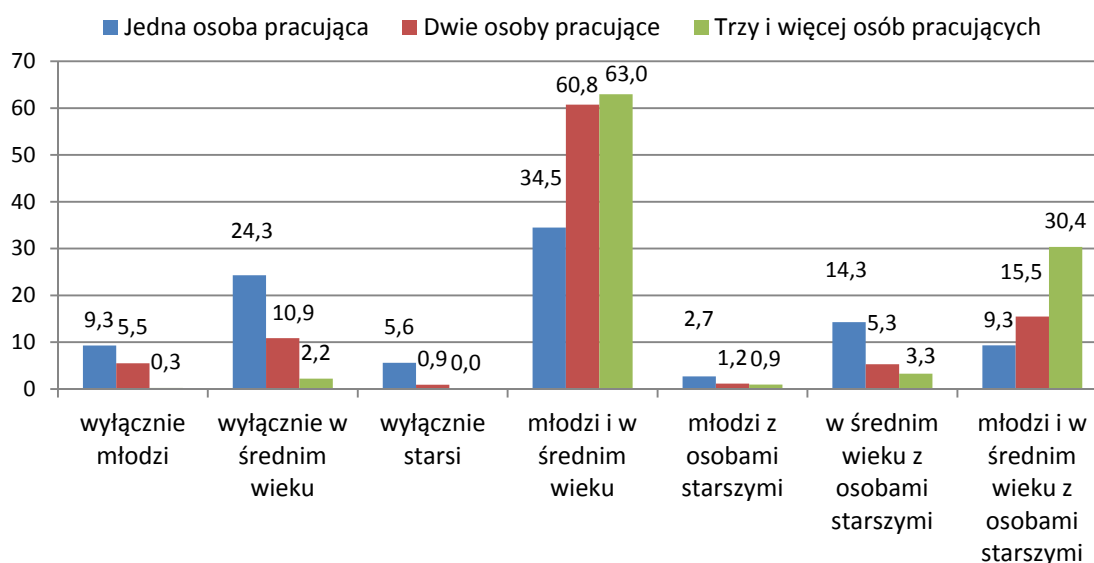
Pokoleniowe grupy wieku osób wchodzących w skład gospodarstwa domowego różnicują również liczbę osób pracujących w gospodarstwach domowych z osobami pracującymi.

Gospodarstwa złożone z osób młodych i w średnim wieku stanowią najwyższe udziały wśród gospodarstw domowych zarówno z jedną osobą pracującą, jak też z dwoma i trzema osobami pracującymi. Wśród gospodarstw z jedną osobą pracującą udział takich gospodarstw wynosi 34,5%. Kolejna grupa to gospodarstwa złożone z osób wyłącznie w średnim wieku (24,3%), a także – w średnim wieku z osobami starszymi (14,3%), a odsetek gospodarstw osób pracujących wyłącznie młodych wyniósł 9,3%.

Również wśród gospodarstw gdzie są dwie osoby pracujące najwyższy (60,8%) jest udział gospodarstw złożonych z osób młodych i w średnim wieku. Jeszcze wyższy (63,0%) odsetek tego typu gospodarstw obserwuje się wśród gospodarstw z trzema i więcej osobami pracującymi.

Wśród gospodarstw domowych z dwoma i trzema osobami pracującymi znaczne są również udziały gospodarstw domowych trzypokoleniowych składających się z osób młodych, w średnim wieku i z osobami starszymi, które wynoszą odpowiednio: 15,5% i 30,4%.

Wykres 4.8. Struktura gospodarstw domowych z osobami pracującymi według liczby osób pracujących w gospodarstwie domowym i pokoleniowych grup wieku (w%)

4.4. Gospodarstwa domowe według aktywności ekonomicznej członków gospodarstwa i składu rodzinnego

Charakteryzując gospodarstwa domowe ze względu na status na rynku pracy członków gospodarstwa warto również przedstawić analizę w powiązaniu z typem gospodarstwa w jakich mieszkają. Ze względu na liczbę oraz stosunek pokrewieństwa osób w gospodarstwie wyróżnić można następujące typy gospodarstw domowych: **rodzinne** (jedno lub więcej rodzinne), w składzie których wyodrębniono co najmniej jedną rodzinę biologiczną – małżeństwo lub partnerów (z dziećmi lub bez dzieci), samotnego rodzica (matkę lub ojca) z dziećmi – bez względu na wiek dzieci i posiadane źródła utrzymania oraz **nierodzinne** (jedno lub wieloosobowe).

Gospodarstwa domowe osób pracujących zarówno te mające, jak i nie mające w swoim składzie osoby bezrobotnej to głównie gospodarstwa rodzinne. Wśród grupy gospodarstw osób pracujących bez osoby bezrobotnej w składzie ich udział wyniósł prawie 85% (w tym jednorodzinnych ponad 75%). Wśród zbiorowości gospodarstw domowych z osobą pracującą prawie połowę (47,5%) stanowią pary z dziećmi a ponad 13% pary bez dzieci. Samotny rodzic z dziećmi stanowi ponad 14% udział w tej grupie gospodarstw domowych.

Wśród gospodarstw z osobą pracującą i bezrobotną w składzie wyższy był udział gospodarstw rodzinnych i wyniósł prawie 99% (w tym jednorodzinnych nieco ponad 80%). Wyższy był również udział par z dziećmi (61,8%), niższe natomiast udziały par bez dzieci (7,2%) i samotnych rodziców z dziećmi (11,4%).

Należy jednak podkreślić, że wśród zbiorowości tych gospodarstw – w porównaniu do tych gdzie nie ma bezrobotnych – wyższy jest odsetek gospodarstw domowych dwurodzinnych (18,4% wobec 9,4%). Z kolei wśród gospodarstw osób pracujących bez bezrobotnych znaczący jest udział gospodarstw nierodzinnych (15,3%) i są to w zdecydowanej większości gospodarstwa jednoosobowe (13,3%).

Tabela 4.7. Gospodarstwa domowe według aktywności ekonomicznej członków gospodarstwa i składu rodzinnego

Skład rodzinny gospodarstwa domowego	Gospodarstwa domowe				
	Ogółem	z przynajmniej 1 osobą pracującą		bez osób pracujących, ale z przynajmniej 1 osobą bezrobotną	Pozostałe (bez pracujących i bez bezrobotnych)
		bez osób bezrobotnych	z przynajmniej 1 osobą bezrobotną		
	<i>w tysiącach</i>				
Ogółem	13 568,0	7 552,3	1 128,8	598,1	4 288,8
	<i>w odsetkach pionowych</i>				
Rodzinne	72,9	84,7	98,8	74,6	44,9
Jednorodzinne	65,5	75,3	80,4	68,6	43,9
małżeństwa i partnerzy z dziećmi	35,1	47,5	61,8	29,1	7,0
małżeństwa i partnerzy bez dzieci	16,5	13,4	7,2	8,9	25,6
matki z dziećmi	12,0	12,4	9,7	26,9	9,7
ojcowie z dziećmi	1,9	2,0	1,7	3,6	1,6
Dwu- i więcej-rodzinne	7,4	9,4	18,4	6,0	1,0
Nierodzinne	27,1	15,3	1,2	25,4	55,1
jednoosobowe	24,0	13,3	0,0	21,4	49,5
wielooosobowe	3,1	2,0	1,2	4,0	5,6

Gospodarstwa domowe z przynajmniej jedną osobą bezrobotną w składzie, ale bez osób pracujących, to również najczęściej gospodarstwa rodzinne (74,6%), jednak ¼ z nich to gospodarstwa nierodzinne – głównie jednoosobowe. Przeszło co trzecie gospodarstwo wśród tej zbiorowości stanowią pary z dziećmi. Zwraca również uwagę wysoki udział samotnych matek z dziećmi (prawie 27%) wśród tego typu gospodarstw domowych.

Inaczej wygląda struktura grupy pozostałych gospodarstw domowych – głównie osób biernych zawodowo – spośród których przeszło 55% to gospodarstwa nierodzinne w przeważającej większości jednoosobowe (49,5%). Gospodarstwa rodzinne stanowią prawie 45%, a spośród nich najwyższy udział dotyczył małżeństw lub partnerów bez dzieci (25,6%).

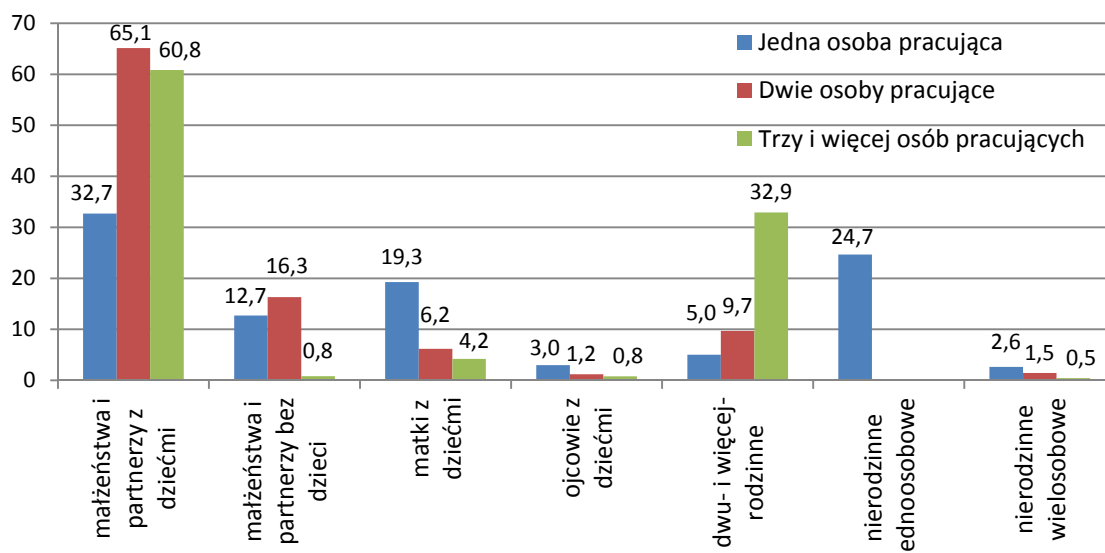
Typ gospodarstwa domowego w naturalny sposób łączy się z liczbą osób pracujących.

Wśród gospodarstw domowych z jedną osobą pracującą największy jest udział par z dziećmi (32,7%), jednak częściej niż w innych grupach gospodarstw wyróżnionych według liczby pracujących, można znaleźć gospodarstwa nierodzinne jednoosobowe (24,7%), a także matki z dziećmi (19,3%).

W skład gospodarstw z dwiema osobami pracującymi znacznie częściej wchodzi małżeństwa i partnerzy z dziećmi (65,1%), a także małżeństwa i partnerzy bez dzieci (16,3%).

Natomiast w grupie gospodarstw domowych z trzema i więcej osobami pracującymi odnajdziemy niemal wyłącznie dwie kategorie gospodarstw domowych: małżeństwa i partnerów z dziećmi (60,8%) oraz gospodarstwa dwu i więcej rodzinne (32,9%).

Wykres 4.9. Struktura gospodarstw domowych z osobami pracującymi według liczby osób pracujących w gospodarstwie domowym oraz składu rodzinnego gospodarstwa domowego (w%)

4.5. Gospodarstwa domowe według aktywności ekonomicznej członków gospodarstwa i występowania osoby w wieku do 24 lat na utrzymaniu

Można zaobserwować również związek między obecnością osób w wieku do lat 24 na utrzymaniu w gospodarstwie domowym a aktywnością ekonomiczną członków gospodarstw domowych.

Tabela 4.8. Gospodarstwa domowe według aktywności ekonomicznej członków gospodarstwa oraz występowania w gospodarstwie osób w wieku do lat 24 na utrzymaniu

Gospodarstwa domowe z osobami w wieku do 24 lat na utrzymaniu	Gospodarstwa domowe				
	Ogółem	z przynajmniej 1 osobą pracującą		bez osób pracujących, ale z przynajmniej 1 osobą bezrobotną	Pozostałe (bez pracujących i bez bezrobotnych)
		bez osób bezrobotnych	z przynajmniej 1 osobą bezrobotną		
<i>w tysiącach</i>					
Ogółem	13 568,0	7 552,3	1 128,8	598,1	4 288,8
<i>odsetki pionowe</i>					
Nie ma osób w wieku do 24 lat na utrzymaniu	59,9	48,3	29,1	59,4	88,6
Są osoby w wieku do 24 lat na utrzymaniu	40,1	51,7	70,9	40,6	11,4
1 osoba	20,0	25,2	33,1	20,8	7,4
2 osoby	14,5	19,8	24,7	12,6	2,9
3 i więcej osób	5,5	6,8	13,1	7,2	1,1

W prawie 52% gospodarstw domowych z osobami pracującymi, ale bez bezrobotnych znajduje się osoba w wieku do lat 24 na utrzymaniu – przy czym $\frac{1}{4}$ to gospodarstwa z jedną osobą na utrzymaniu, a prawie 20% – z dwiema. Trzy lub więcej osób do lat 24 na utrzymaniu jest tylko w 6,8% takich gospodarstw.

Inaczej wygląda sytuacja wśród gospodarstw z osobami pracującymi i bezrobotnymi – aż w blisko 71% z nich – najczęściej spośród analizowanych typów gospodarstw domowych – występują osoby do lat 24 na utrzymaniu. Najczęściej jest to jedna osoba (33,1%), dwie osoby na utrzymaniu w 24,7% takich gospodarstw, a w ponad 13% – trzy i więcej osób na utrzymaniu.

W gospodarstwach bez osób pracujących, ale z bezrobotnymi odsetek osób na utrzymaniu jest dużo niższy niż w gospodarstwach domowych z pracującymi i bezrobotnymi i wynosi 40,6%. Również najczęściej jest to jedna osoba na utrzymaniu (20,8%). Obserwujemy również niższy niż we wcześniej opisywanych grupach odsetek dwójki i większej liczby dzieci do lat 24 na utrzymaniu.

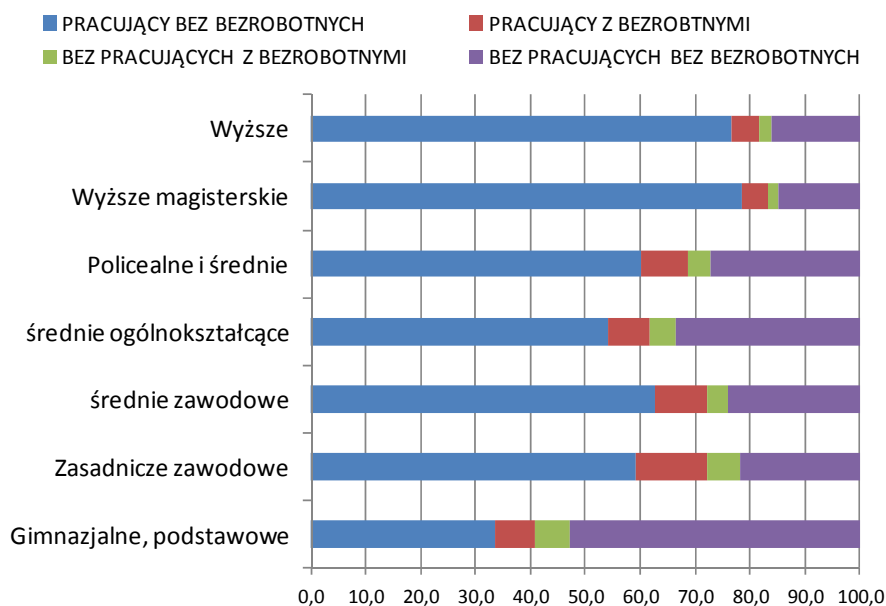
Zdecydowanie najmniej osób na utrzymaniu występuje w grupie pozostałych gospodarstw, w większości osób biernych zawodowo. Zaledwie w 11,4% gospodarstw z tej grupy znajdują się osoby w wieku do 24 lat na utrzymaniu i w przeważającej większości jest to jedna osoba na utrzymaniu. Ponad 88% tego typu gospodarstw nie ma dzieci w tym wieku na utrzymaniu.

4.6. Gospodarstwa domowe według aktywności ekonomicznej członków gospodarstwa i poziomu wykształcenia reprezentanta

Poziom wykształcenia reprezentanta gospodarstwa domowego jest kolejną cechą ściśle powiązaną z aktywnością ekonomiczną osób je tworzących. Zachowana jest generalna zasada, że im wyższy poziom wykształcenia, tym częściej w gospodarstwie występują osoby pracujące.

Wśród gospodarstw, których reprezentantem jest osoba z wykształceniem wyższym, ok. 84% to gospodarstwa z osobami aktywnymi zawodowo (w tym 77% – gospodarstwa z przynajmniej jedną osobą pracującą i bez bezrobotnych). Natomiast w gospodarstwach reprezentowanych przez osobę z wykształceniem podstawowym lub gimnazjalnym – 47% gospodarstw z osobami aktywnymi zawodowo i jedynie 33% wyłącznie z osobami pracującymi.

Wykres 4.10. Poziom wykształcenia reprezentanta gospodarstwa domowego według aktywności ekonomicznej ich członków (w%)

W przypadku wykształcenia policealnego i średniego, gospodarstwa z aktywnymi zawodowo stanowią 73%, a wykształcenia zasadniczego zawodowego – 78%, przy czym odsetki gospodarstw wyłącznie z osobami pracującymi są w obu tych kategoriach niemal identyczne, a różnica wynika z wyższego odsetka gospodarstw z osobami bezrobotnymi wśród gospodarstw, gdzie reprezentant posiada wykształcenie zasadnicze zawodowe.

Odsetek gospodarstw domowych z osobami pracującymi jest najwyższy wśród tych, gdzie reprezentantem jest osoba z wykształceniem wyższym magisterskim (84%). W przypadku, gdy reprezentant posiada tytuł licencjata lub inżyniera, wskaźnik ten jest o ponad 7 p. proc. niższy. W przypadku wykształcenia policealnego, średniego zawodowego i zasadniczego zawodowego odsetek ten kształtuje się na poziomie ok. 72-75%, ale dla reprezentantów z wykształceniem średnim ogólnokształcącym jest niższy i wynosi ok. 61-64%. Dla gospodarstw z reprezentantem o wykształceniu gimnazjalnym odsetek wynosi ok. 58%, a o wykształceniu podstawowym – 42%.

Odsetek gospodarstw z osobą bezrobotną jest najwyższy wśród tych, gdzie reprezentant ma wykształcenie gimnazjalne lub zasadnicze zawodowe (ok. 19%). W przypadku średniego i policealnego decydujące znaczenie ma posiadane matury – tam, gdzie reprezentant jej nie ma, odsetek gospodarstw z osobą bezrobotną wynosi ok. 15-16%, a w przypadku posiadania matury – 11-13%. Także rodzaj wykształcenia wyższego ma znaczenie. Kiedy reprezentant ma tytuł licencjata, odsetek gospodarstw domowych z osobami bezrobotnymi wynosi 10%, tytuł magistra – 7%, a tytuł doktora – już tylko 3%.

Podsumowanie

Aktywność ekonomiczna osoby wywiera wpływ na całe gospodarstwo domowe. Objawia się to nie tylko poziomem życia gospodarstwa domowego, wynikającym z dochodów z pracy, ale także wpływa na życie prywatne i organizację gospodarstwa domowego. Z tego punktu widzenia istotna jest zależność między występowaniem osób pracujących, bezrobotnych i biernych zawodowo w gospodarstwach domowych.

Gospodarstwa domowe z przynajmniej jedną osobą pracującą stanowią 64% wszystkich gospodarstw domowych w Polsce. Z kolei blisko 13% gospodarstw domowych boryka się z bezrobociem przynajmniej jednej osoby (przy czym w większości z nich występuje również osoba pracująca). Natomiast w grupie 36% gospodarstw domowych bez osób pracujących większość stanowią takie, gdzie wszystkie osoby są nieaktywne zawodowo (głównie emeryci).

Podsumowując aktywność ekonomiczną gospodarstw domowych należy podkreślić silną (obustronną) jej zależność od charakterystyki gospodarstwa domowego. Im liczniejszy skład gospodarstwa domowego, tym więcej pracuje w nim osób, a większość jednoosobowych gospodarstw domowych składa się z osoby biernej zawodowo, ponieważ głównie są to osoby w wieku poprodukcyjnym. Posiadanie dzieci oznacza, że zazwyczaj jest to gospodarstwo domowe z przynajmniej jedną osobą pracującą, a co więcej – w rodzinach z dziećmi najczęściej występują dwie lub więcej osób pracujących. Z drugiej jednak strony w gospodarstwach z osobami bezrobotnymi, które posiadają dzieci częściej obserwujemy przynajmniej jedną osobę bezrobotną niż w takich samych gospodarstwach bez dzieci.

Potwierdza się również znaczenie poziomu wykształcenia – w odniesieniu do reprezentanta gospodarstwa domowego. Im wyższy poziom, tym wyższy odsetek gospodarstw domowych z osobami pracującymi. Odnosi się to także do posiadania lub nie dyplomu: osoby z wykształceniem magisterskim częściej pracują niż te z tytułem licencjata. Natomiast im wyższe wykształcenie, tym niższy odsetek gospodarstw z trzema i więcej osobami pracującymi, co prawdopodobnie powiązane jest z dochodami – w gospodarstwach, gdzie reprezentant ma wykształcenie zasadnicze zawodowe konieczne jest by pracowało więcej osób dla zapewnienia odpowiedniego poziomu dochodów.

Gospodarstwa z trzema osobami w wieku do 24 lat na utrzymaniu, stanowią najwyższy odsetek gospodarstw domowych z bezrobotnymi, wskazują z kolei na wysoką stopę bezrobocia wśród młodzieży.

Na wsi występuje więcej gospodarstw z osobami pracującymi, a także więcej osób pracujących w jednym gospodarstwie domowym. Natomiast różnice między województwami nie są znaczne.

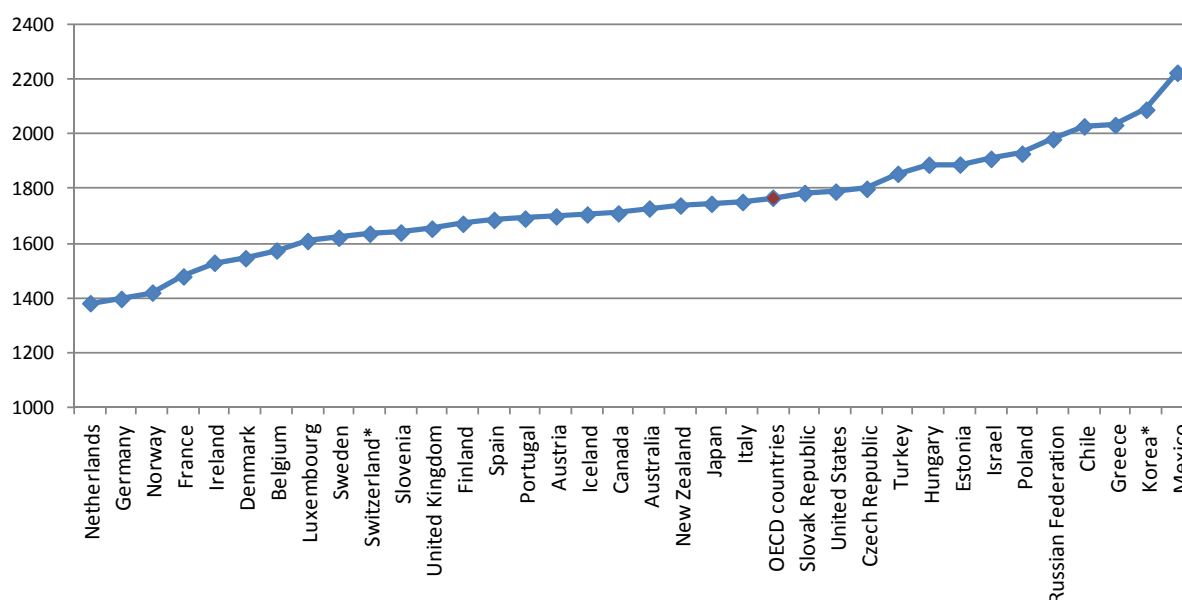
Biorąc wszystko pod uwagę, można stwierdzić, że największe znaczenie dla aktywności ekonomicznej gospodarstw domowych mają: liczba osób zamieszkałych w gospodarstwie, skład rodzinny i wykształcenie (w tym przypadku reprezentanta). Natomiast nie obserwuje się istotnego zróżnicowania regionalnego.

5. INTENSYWNOŚĆ PRACY

Powszechne jest przekonanie, że Polacy pracują dużo. Potwierdzają to dane OECD¹. Przeciętna roczna liczba przepracowanych godzin przez pracowników najemnych w Polsce to 1929 i jest to o ponad 9% więcej niż średnia dla krajów OECD (1765).

Nie jesteśmy jednak liderem pod tym względem. Najwięcej pracują mieszkańcy Meksyku (2226), a także Grecji (2034) oraz Chile (2029). Na drugim biegunie są pracownicy z Holandii (1381), Niemiec (1397), Norwegii (1420) i Francji (1479). Jak widać, rozpiętości są znaczne – Holendrzy pracują o 845 godzin rocznie mniej niż Meksykanie (czyli spędzają w pracy 35 dni mniej!). Widać też wyraźnie, że mieszkańcy krajów bogatych pracują krócej niż pracownicy w krajach uboższych.

Wykres 5.1. Przeciętna roczna liczba godzin pracy w poszczególnych krajach (źródło danych – OECD)

W porównaniu do 2000 roku przeciętna liczba godzin pracy dla krajów OECD spadła o ponad 4% (czyli o prawie 80 godzin rocznie). Spadek ten obserwuje się dla niemal wszystkich krajów, poza Belgią i Rosją. Najbardziej spadła liczba godzin pracy w Korei (o 422 godziny!), a także w Chile (o 234). Najmniejsze spadki natomiast zaobserwowano w krajach, gdzie wartości były już niskie, czyli w Szwecji, Norwegii i Danii, a także w Słowacji (najkrótszy czas pracy w krajach Europy Wschodniej).

W Polsce od 2000 roku również spada przeciętna liczba przepracowanych godzin (o 59 godzin), choć zmiany te można podzielić na dwa etapy: stabilizacja lub niewielkie wzrosty do 2005 roku i stały spadek od 2006 roku. Jednak jest to wolniejszy spadek niż

¹ <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ANHRS>, data dostępu 30.04.2014

przeciętna dla krajów OECD: podczas gdy w 2000 roku pracowaliśmy o 144 godziny dłużej, to w 2012 już o 164 godziny dłużej niż przeciętna dla krajów OECD. Co więcej, liczba przepracowanych godzin w Polsce spada wolniej niż w Czechach i na Węgrzech. To wszystko pozwala wysnuć wniosek, że w Polsce zmiany pod względem czasu pracy przebiegają w takim samym kierunku, jak w krajach OECD, jednak znacznie wolniej.

5.1. Pracujący według płci oraz wymiaru czasu pracy

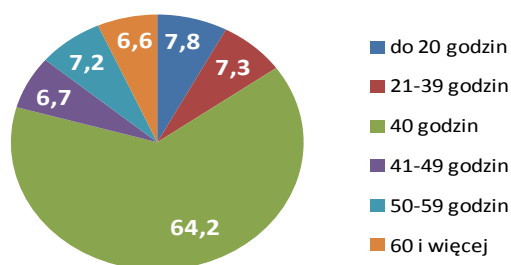
W ostatnim spisie powszechnym ludności i mieszkań przeprowadzonym w 2011 roku dla osób pracujących pozyskiwane były informacje o czasie pracy. Ustalano jaki jest typowy, tygodniowy czas pracy respondenta w głównym miejscu pracy, tzn. liczbę godzin zwykle przepracowywanych tygodniowo w ostatnim okresie (min. z ostatnich 4 tygodni, max. z ostatnich 3 miesięcy) z pominięciem nieobecności w pracy spowodowanych urlopem lub chorobą.

Przypomnijmy, że za osobę pracującą według definicji przyjętej w spisie uważa się w tym badaniu osobę wykonującą jakąkolwiek pracę (również dorywczą i „na czarno”) przynoszącą dochód lub zarobek bez względu na formalny status zatrudnienia tej osoby.

Według wyników NSP 2011 wśród 15056,6 tys. pracujących 9659,5 tys. osób (tj. 64,2%) deklaruje 40 godzinny tygodniowy czas pracy² (co w uproszczeniu uznaje się za pełny wymiar czasu pracy). Należy w tym miejscu dodać, że średni czas pracy w Polsce to 40,2 godziny w tygodniu.

Czas pracy charakteryzuje się nierównomiernym rozkładem z uwagi na skupienie obserwacji w kilku punktach. Najczęściej pojawiająca się wartość to 40 godzin, natomiast na krańcach rozkładu mamy bardzo zbliżone wielkością grupy pracujących: 1 168,5 tys. osób, czyli 8% pracuje do 20 godzin w tygodniu (co można umownie uznać za połowę etatu, czyli 4 godziny dziennie) i 996,6 tys. osób tj. blisko 7% – 60 godzin (czyli umowne 12 godzin w pięciodniowym tygodniu pracy).

Wykres 5.2. Struktura pracujących według liczby godzin pracy

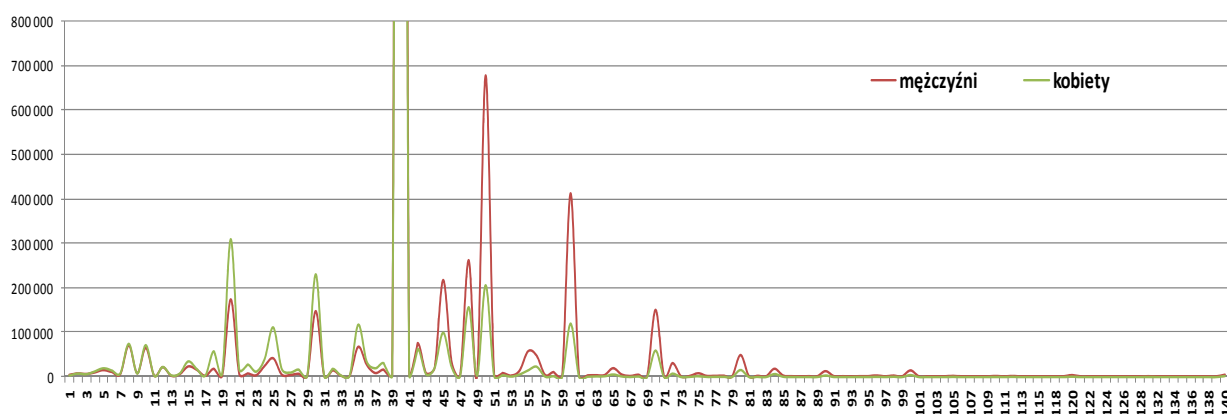
² W NSP 2011 badano czas pracy głównej, w związku z czym faktyczny przeciętny czas pracy Polaka, po doliczeniu czasu pracy dodatkowej, byłby jeszcze dłuższy.

Porównanie wymiaru czasu pracy kobiet i mężczyzn pokazuje takie same tendencje, jak dla ogółu osób pracujących, czyli występowanie kilku najczęstszych wartości. Widoczne jest jednak wyraźnie zróżnicowanie w udziałach kobiet i mężczyzn w odniesieniu do poszczególnych wymiarów czasu pracy. Biorąc pod uwagę osoby deklarujące czas pracy do 40 godzin tygodniowo zauważa się, że blisko 2 razy więcej kobiet niż mężczyzn pracuje 20 godzin, a także 30 i 35 godzin tygodniowo.

Rozpatrując osoby pracujące w 40-to godzinnym (pełnym) wymiarze czasu pracy obserwuje się nieco większą liczbę mężczyzn (5 209,8 tys.) niż kobiet (4 449,7 tys.). Począwszy od wartości 41 godzin w tygodniu zaczyna się coraz większa przewaga mężczyzn, szczególnie widoczna w przypadku 50 i 60 godzin: ponad 3 razy mniej kobiet niż mężczyzn wskazało taki czas pracy.

W konsekwencji tych różnic, średni tygodniowy czas pracy dla mężczyzn wynosi 42 godziny, a dla kobiet – 38 godzin.

Wykres 5.3. Rozkład tygodniowej liczby godzin pracy mężczyzn i kobiet

5.2. Intensywność czasu pracy kobiet i mężczyzn

Czas pracy jest konsekwencją charakteru pracy – zarówno zawodu lub stanowiska i obowiązujących w nim norm bądź typu umowy (niepełny etat), ale również zwyczajów lub nieformalnych wymagań pracodawcy (szczególnie w przypadku dłuższych godzin pracy). Dlatego niska lub wysoka intensywność pracy może być zjawiskiem jak najbardziej naturalnym. Tym niemniej, liczba godzin pracy jest wyznacznikiem warunków pracy. Mała liczba godzin pracy (przeciętnie mniej niż 8 godzin w tygodniu, rozliczane w cyklu rocznym) stosowana jest do wyliczania odsetka gospodarstw domowych o niskiej

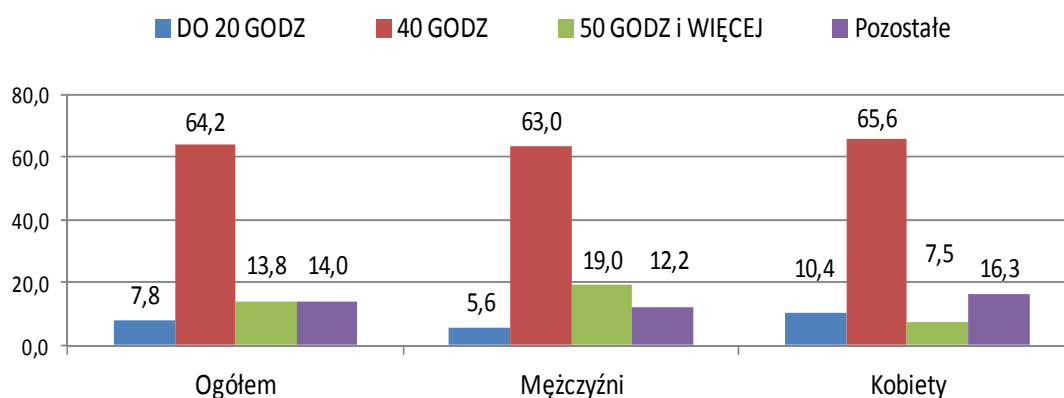
intensywności pracy, a wskaźnik ten jest jednym ze wskaźników Strategii Europa 2020.³ Z kolei duża liczba godzin pracy (dłużej niż 9-10 godzin dziennie) może mieć wpływ na niższą produktywność, wzrost ryzyka wypadków przy pracy czy negatywnie oddziaływać na zdrowie pracowników.⁴ Dlatego też dalsza analiza dotyczyć będzie krańców intensywności pracy, na których znajdują się:

1. osoby pracujące do 20 godzin tygodniowo (czyli ½ etatu): 7,8% ogółu (1 168,5 tys. osób);
2. osoby pracujące 50 i więcej godzin tygodniowo (czyli średnio 10 godzin dziennie): 13,8% (2 079,0 tys. osób)

Charakterystyka tych dwóch grup odniesiona będzie do „grupy kontrolnej”, czyli osób pracujących dokładnie 40 godzin w tygodniu.

Pierwsza istotna zależność dotyczy płci. **Niska intensywność pracy dotyczy znacznie częściej kobiet niż mężczyzn.** Po pierwsze, mniej kobiet pracuje (stanowią 45% pracujących). Po drugie, kobiety stanowią większość zbiorowość wśród osób pracujących do 20 godzin (60,5%), a mniejszy jest ich udział wśród tych, którzy pracują 50 godzin i więcej (24,4%). W tej ostatniej grupie liczba mężczyzn jest niemal 3 razy większa niż liczba kobiet. Oznacza to, że zaledwie 7,5% kobiet pracuje w warunkach wysokiej intensywności tzn. 50 godzin i więcej, podczas gdy wśród mężczyzn odsetek ten wynosi 19%.

Wykres 5.4. Pracujący według czasu pracy i płci

³ Informacje na temat Strategii Europa 2020 oraz wskaźników:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/europe_2020_indicators/headline_indicators.

⁴ Np. (1) Harrington J. M., *Health Effects of shift work and extended hours of work*, Occup Environ Med, 2001; (2) Żołnierczyk-Zreda D., *Długi czas pracy a zdrowie psychiczne i jakość życia – przegląd badań*, "Bezpieczeństwo Pracy, 2009, nr 7-8, s. 5-7,

http://portal.ciop.pl/CIOPPortalWAR/appmanager/ciop/pl;jsessionid=h15zTHKmd4twC9P1G5pHLnvJQ201Ty91Wz3b0wTbNYcB27JmGkwy!274025866?nfpb=true&pageLabel=P30001831335539182278&html_tresc_root_id=300002045&html_tresc_id=300002054&html_klucz=19558&html_klucz_spis=

5.3. Wiek pracujących a wymiar czasu pracy

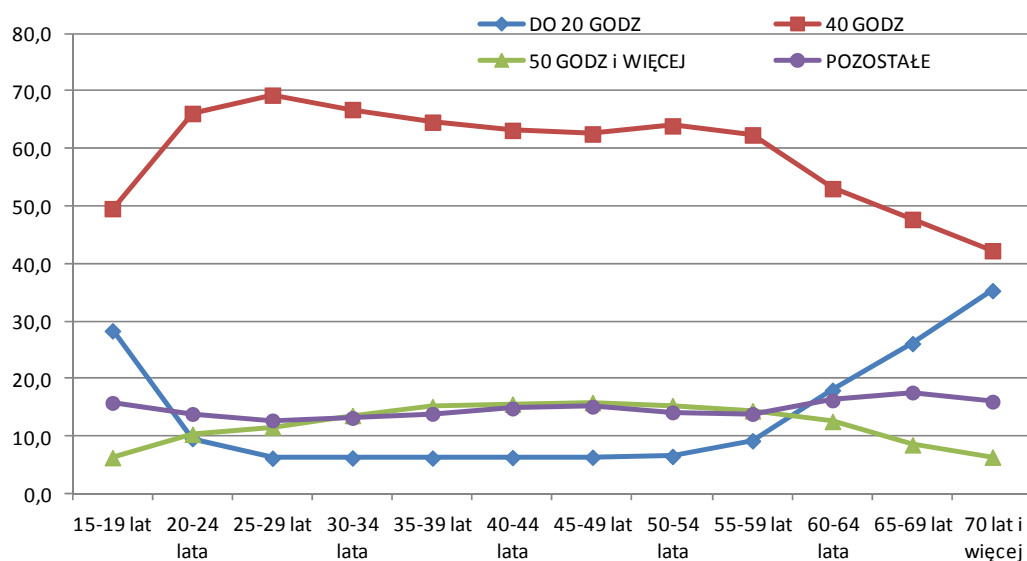
Z punktu widzenia rynku pracy istotna jest również charakterystyka osób pracujących według grup wieku i wymiaru czasu pracy. Rozpatrując pięcioletnie grupy wieku osób pracujących zauważa się, że krótszy czas pracy charakteryzuje osoby najmłodsze oraz starsze. Wśród osób w wieku 15-19 lat, pracujący do 20 godzin w tygodniu stanowią nieco ponad 28%, następnie wraz ze wzrostem wieku odsetek ten spada do wartości poniżej 10%, by ponownie rosnąć od 60 roku życia i osiągnąć 35% dla osób w wieku 70 lat i więcej.

Z kolei osoby pracujące w dłuższym wymiarze czasu pracy tj. 50 godzin i więcej praktycznie w każdej z wymienionych grup wiekowych stanowią ponad 10%, (poza skrajnymi – 15-19 lat oraz powyżej 64 lata). Jednak najwyższy udział takich osób (ok. 15%) występuje w wieku 35-54 lata. Oznacza to, że osoby „przepracowane” występują w prawie każdej kategorii wiekowej.

Również odsetek pracujących 40 godzin w tygodniu utrzymuje porównywalny poziom w większości grup wiekowych (pomiędzy 62%, a 70%). Jednak jest wyraźnie niższy w najmłodszej grupie wiekowej stanowiąc ok. 50% oraz w najstarszej po osiągnięciu 60 roku życia, kiedy zaczyna wyraźnie spadać (i wynosząc ok. 42%).

Kategoria „pozostałe”, oznacza osoby pracujące między 21 a 39 godzin oraz między 41 a 49 godzin, przedstawiona jest dla uzupełnienia odsetek w każdej kategorii wiekowej i nie jest przedmiotem analizy.

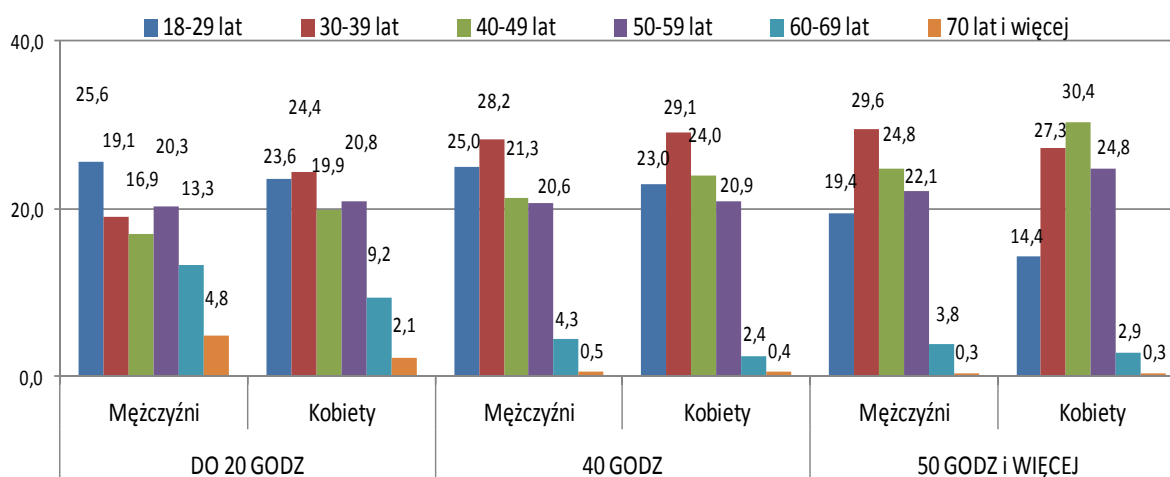
Wykres 5.5. Pracujący według czasu pracy i pięcioletnich grup wieku

Tendencje te widoczne są również w dziesięcioletnich grupach wieku: osoby młodsze i starsze częściej pracują w niepełnym wymiarze godzin, a osoby w wieku 40-59 lat – częściej pracują w wydłużonym wymiarze. **Zauważalne są jednak różnice między mężczyznami a kobietami.** W wydłużonym czasie pracy częściej pracują mężczyźni w wieku 18-29 lat (19%) niż kobiety w tym samym wieku (14%), natomiast wśród osób w wieku 40-49 lat – częściej kobiety (30%) niż mężczyźni (25%). Z kolei w skróconym czasie pracy częściej pracują kobiety w wieku 30-39 lat (24%) niż mężczyźni z tym wieku (19%) oraz mężczyźni w wieku powyżej 60 lat (18%) niż kobiety w tym wieku (11%).

Na takie zróżnicowania może mieć wpływ sytuacja rodzinna – więcej kobiet w wieku 30-39 lat pracuje krótko prawdopodobnie z powodu konieczności opieki nad dziećmi. Natomiast dłuższe godziny pracy są bardziej charakterystyczne dla młodych mężczyzn (niż młodych kobiet) i – niespodziewanie – kobiet w średnim wieku (40-49 lat), co prawdopodobnie wynika z ugruntowanej sytuacji zawodowej i łatwiejszych możliwości godzenia życia rodzinnego z zawodowym (np. z powodu tego, że dzieci nie wymagają już stałej opieki).

Wykres 5.6. Kobiety i mężczyźni według czasu pracy i wieku

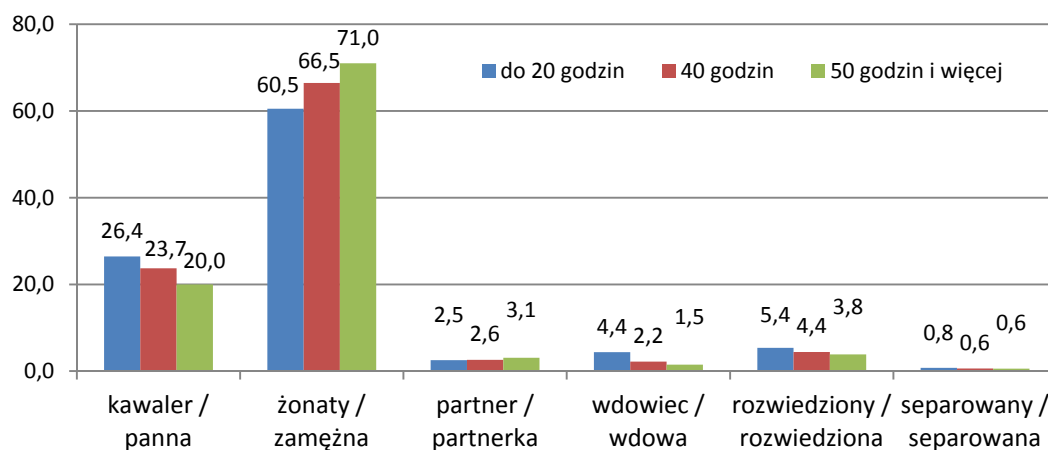
5.4. Inne demograficzno-społeczne cechy pracujących – determinanty wymiaru czasu pracy

Zależność między **stanem cywilnym a czasem pracy** pokazuje, że osoby będące w związku małżeńskim lub partnerskim pracują dłużej niż osoby o pozostałych kategoriach stanu cywilnego. Z jednej strony, osoby pozostające w związkach mają więcej obowiązków rodzinnych (w tym szczególnie związanych z opieką nad dziećmi), dlatego więc wydaje się,

że trudniej im pracować dłużej. Z drugiej jednak strony, wzrastają potrzeby finansowe ich rodzin. Ten drugi element przeważa i skutkuje tym, że wśród pracujących ponad 49 godzin 71% stanowią osoby zamężne i żonate, a 20% – kawalerowie i panny. W grupie pracujących do 20 godzin osoby w pozostające związkach stanowią 61%, a osoby stanu wolnego – 26%.

Osoby rozwiedzione, w separacji i wdowcy – podobnie jak kawalerowie i panny – również częściej pracują krótko (stanowiąc łącznie 11% wśród pracujących do 20 godzin) niż długo (6% wśród pracujących 50 godzin i więcej).

Wykres 5.7. Pracujący według czasu pracy i stanu cywilnego

W przypadku posiadanego poziomu wykształcenia przez osoby pracujące w powiązaniu z czasem pracy największe zróżnicowanie dotyczy dwóch kategorii: **osób posiadających wykształcenie wyższe oraz zasadnicze zawodowe**. Wśród pracujących do 20 godzin blisko 40% to osoby z wykształceniem wyższym (przy czym wśród pracujących ogółem stanowią oni 28%). Z kolei wśród zbiorowości pracujących 50 godzin i więcej stanowili oni 20%.

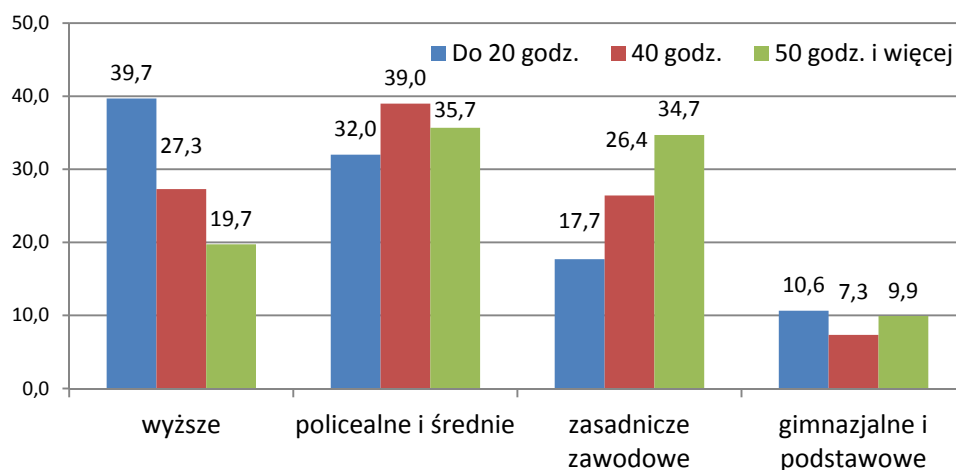
Analizując bardziej szczegółowe poziomy wykształcenia wyższego, obserwuje się, że osoby z wyższym ze stopniem doktora (2% wśród pracujących do 20 godzin) oraz posiadające wykształcenie wyższe magisterskie (31% wśród pracujących do 20 godzin, 14% wśród pracujących 50 godzin i więcej) częściej pracują do 20 godzin, natomiast rozkład czasu pracy osób z tytułem licencjata lub inżyniera jest bardziej równomierny.

Osoby posiadające wykształcenie zasadnicze zawodowe – częściej niż osoby z wykształceniem wyższym – pracują długo (50 godz. i więcej) i ich udział w tej grupie wynosi 35%, natomiast wśród tych, którzy pracują do 20 godzin zaledwie 18%.

Istnieją też różnice w przypadku wykształcenia średniego: osoby ze średnim zawodowym pracują dłużej (16% wśród pracujących do 20 godzin – w całej populacji – 23%) niż osoby ze

średnim ogólnokształcącym (9% wśród pracujących powyżej 49 godzin – w całej populacji stanowią 12%).

Wykres 5.8. Pracujący według czasu pracy i poziomu wykształcenia

W przypadku osób z pozostałymi poziomami wykształcenia nie obserwuje się istotnych różnic w wymiarze czasu pracy.

Rozkład wykształcenia i czasu pracy jest podobny zarówno wśród kobiet jak i mężczyzn. Należy jednak pamiętać, że znacznie więcej kobiet ma wykształcenie wyższe (35% – wobec 22% mężczyzn), a mniej – zasadnicze zawodowe (18% – wobec 33% wśród mężczyzn).

Czas pracy kobiet i mężczyzn charakteryzuje się podobnymi prawidłowościami – do 20 godzin w tygodniu najczęściej pracują zarówno kobiety, jak i mężczyźni z wykształceniem wyższym, a 50 godzin i więcej – częściej z wykształceniem zasadniczym. Można więc wyciągnąć wniosek, że wykształcenie ma większy wpływ na wymiar czasu pracy niż płeć.

Nie tylko poziom, ale także dziedzina i kierunek wykształcenia mają znaczenie dla czasu pracy. Osoby posiadające wykształcenie wyższe na kierunkach: pedagogicznych i humanistycznych częściej pracują do 20 godzin, natomiast ci, którzy ukończyli kierunki inżynierskie oraz (w mniejszym stopniu) rolnicze i ochronę zdrowia – częściej pracują 50 godzin i więcej. Z kolei absolwenci kierunków społecznych, ekonomicznych i prawnych częściej pracują „przepisowe” 40 godzin w tygodniu. Podobnie wygląda sytuacja z dziedziną kształcenia (czyli dla osób posiadających tytuł doktora), z jedną różnicą – doktorzy nauk społecznych, ekonomicznych i prawnych częściej pracują do 20 godzin. Oznacza to, że w przypadku tej grupy nauk tytuł doktora umożliwia inny charakter pracy niż tytuł magistra. W przypadku innych kierunków kształcenia osiągnięcie wyższego stopnia naukowego nie zmienia wymiaru czasu pracy.

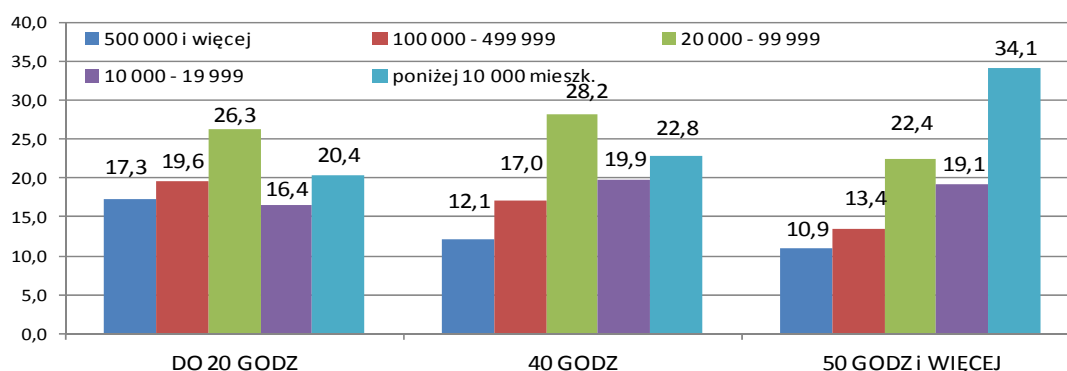
5.5. Zróżnicowanie regionalne

Mieszkańcy miast pracują znacznie krócej niż mieszkańcy wsi. Wśród pracujących do 20 godzin 67% to mieszkańcy miast, a 33% – mieszkańcy wsi. W grupie pracujących 50 godzin i więcej udziały te są bardzo zbliżone – 49% to mieszkańcy miast, a 51% – mieszkańcy wsi. Związane jest to przede wszystkim z tym, że na wsi mieszka zdecydowana większość spośród osób utrzymujących się z pracy w rolnictwie, którzy z kolei pracują dłużej niż pracownicy najemni. Szczegółowe informacje dotyczące zawodów i źródeł utrzymania zostaną omówione w pkt. 5.7.

Różnice między czasem pracy kobiet i mężczyzn pod względem miejsca zamieszkania są nieznaczne. Kobiety mieszkające w miastach nieco częściej pracują do 20 godzin tygodniowo: stanowią 68% pracujących w takim wymiarze, podczas gdy udział mężczyzn wynosi 66%. Z kolei wśród osób mieszkających na wsi, kobiety częściej pracują w wydłużonym wymiarze czasu: stanowią 53% pracujących 50 godzin i więcej (mężczyźni – 51%).

Wpływ na czas pracy ma nie tylko rodzaj miejscowości (miasto / wieś), ale także wielkość miejscowości. Im większa miejscowość (mierzona liczbą mieszkańców), tym częściej osoby pracują do 20 godzin tygodniowo. Zależność ta jest widoczna w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców i w miastach między 100 tys., a 499,9 tys. mieszkańców. Mieszkańcy najmniejszych miejscowości – do 10 tys. mieszkańców – stanowią ponad 1/3 osób pracujących najdłużej, a jedynie 20% pracujących do 20 godzin. Natomiast w przypadku miast średniej wielkości (między 10 tys. a 100 tys.) rozkład osób według czasu pracy jest dość równomierny. W dużych miastach są więc większe możliwości pracy w niepełnym wymiarze godzin bądź dostępne są stanowiska, gdzie norma to nie więcej niż 20 godzin tygodniowo. Natomiast w najmniejszych miejscowościach często wymagania pracodawców bądź konieczność uzyskania odpowiednich dochodów powodują, że osoby pracują średnio 10 godzin dziennie.

Wykres 5.9. Pracujący według czasu pracy i wielkości miejscowości zamieszkania

Zróżnicowania wojewódzkie są mniejsze niż te wynikające z wielkości miejscowości. W przypadku pracujących do 20 godzin wyróżniają się mieszkańcy województwa lubelskiego, którzy częściej (10%) – niż mieszkańcy innych województw – pracują krótko przy średnim wskaźniku dla kraju 8%. Nie obserwujemy istotnych różnic w tym obszarze dotyczących innych województw.

Większa amplituda zmian dotyczy pracujących 50 godzin i więcej. Częściej takim czasem pracy charakteryzują się mieszkańcy województw podlaskiego (21%) i lubelskiego (17%) – a więc ubogich, rolniczych rejonów – oraz województw wielkopolskiego, warmińsko-mazurskiego, kujawsko-pomorskiego i mazowieckiego, w których udział pracujących powyżej 50 godzin oscylował na poziomie 15-16%- przy średniej krajowej 14%. Powyżej 50 godzin najrzadziej pracują mieszkańcy województw: śląskiego i podkarpackiego (10%).

5.6. Rodzaj działalności pracodawcy a wymiar czasu pracy

Na wymiar czasu pracy pracownika decydujący wpływ ma **zarówno rodzaj działalności, jak również zawód wykonywany przez pracownika**.

Analiza z punktu widzenia zatrudnionych w poszczególnych sekcjach PKD pokazuje, że w każdej z przedstawianych sekcji powyżej 50% stanowią osoby pracujące standardowo 40 godzin. Sekcje, w których obserwuje się najwyższe udziały pracujących dłużej niż standardowo (tj. 50 godzin w tygodniu lub dłużej), to budownictwo, rolnictwo i transport. Największe różnice w wymiarze czasu pracy zaobserwować można w przypadku pracowników zatrudnionych w budownictwie, wśród których blisko 30% stanowią osoby pracujące długo i zaledwie 4% pracujący krótko. Kolejne sekcje o przewadze osób pracujących długo to rolnictwo, leśnictwo i rybactwo, gdzie osoby pracujące 50 godzin i dłużej stanowią blisko 29% i 8,5% tych, którzy pracują do 20 godzin w tygodniu oraz transport i gospodarka magazynowa (odpowiednio: 20% i 4%).

Z kolei edukacja oraz działalność profesjonalna, naukowa i związana z rozrywką i kulturą to sekcje w których częściej tydzień pracy nie przekracza 20 godzin. Osoby pracujące krótko w sekcji edukacji stanowiły blisko 24% a pracujący długo niecałe 3%. Drugi największy odsetek pracujących krótko zaobserwowano w sekcji „działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją” – 18% (pracujący długo – 7%).

Dla uzupełnienia charakterystyki warto podkreślić, że w czterech sekcjach przynajmniej $\frac{3}{4}$ zatrudnionych pracuje 40 godzin w tygodniu: tj. w wytwarzaniu i zaopatrywaniu w energię, wodę, gaz; administracji publicznej; górnictwie i wydobywaniu

surowców oraz przetwórstwie przemysłowym. Są to sekcje zdominowane przez podmioty publiczne lub takie, gdzie praca wymaga ciągłości procesu produkcyjnego.

Wykres 5.10. Pracujący do 20 godzin i powyżej 49 godzin pracy według rodzaju działalności firmy

Zróżnicowanie czasu pracy w poszczególnych sekcjach widoczne jest również jeśli weźmiemy pod uwagę **strukturę zatrudnienia ze względu na płeć**. Udział kobiet i mężczyzn w poszczególnych rodzajach działalności gospodarczej jest mocno zróżnicowany. Z trzech największych pod względem liczby zatrudnionych sekcji PKD, jedna jest sfeminizowana, jedna zmaskulinizowana, a jedna – proporcjonalna. W przetwórstwie przemysłowym pracuje 23% mężczyzn i znacznie mniej, bo 14% kobiet. Z kolei w handlu zatrudnionych jest 17% kobiet i 12% mężczyzn. Zbliżone proporcje są natomiast w rolnictwie, gdzie pracuje 13% mężczyzn i 12% kobiet.

Wśród pozostałych sekcji PKD znaczny udział kobiet obserwujemy w edukacji, opiece społecznej, a także w kilku mniej licznych, jak: administracji publicznej, działalności

finansowej i ubezpieczeniowej oraz działalności związanej z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi. Wysoki udział mężczyzn (i niski kobiet) cechuje budownictwo, transport i gospodarkę magazynową, a także wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i dostarczanie wody.

Nadal możemy więc powiedzieć, że pewne specjalizacje są typowo męskie – przede wszystkim te związane z infrastrukturą i materialnymi zasobami gospodarki; inne sekcje – usługi społeczne i handel – są zdominowane przez kobiety.

Wykres 5.11. Pracujący według płci i rodzaju działalności przedsiębiorstwa

Taka struktura zatrudnienia ma odzwierciedlenie w czasie pracy kobiet i mężczyzn pracujących w krótszym i dłuższym wymiarze czasu pracy w poszczególnych sekcjach. **W każdym rodzaju działalności odsetek mężczyzn pracujących długo jest wyższy niż kobiet.** Pomimo, iż najwyższy udział mężczyzn i kobiet pracujących powyżej 49 godzin

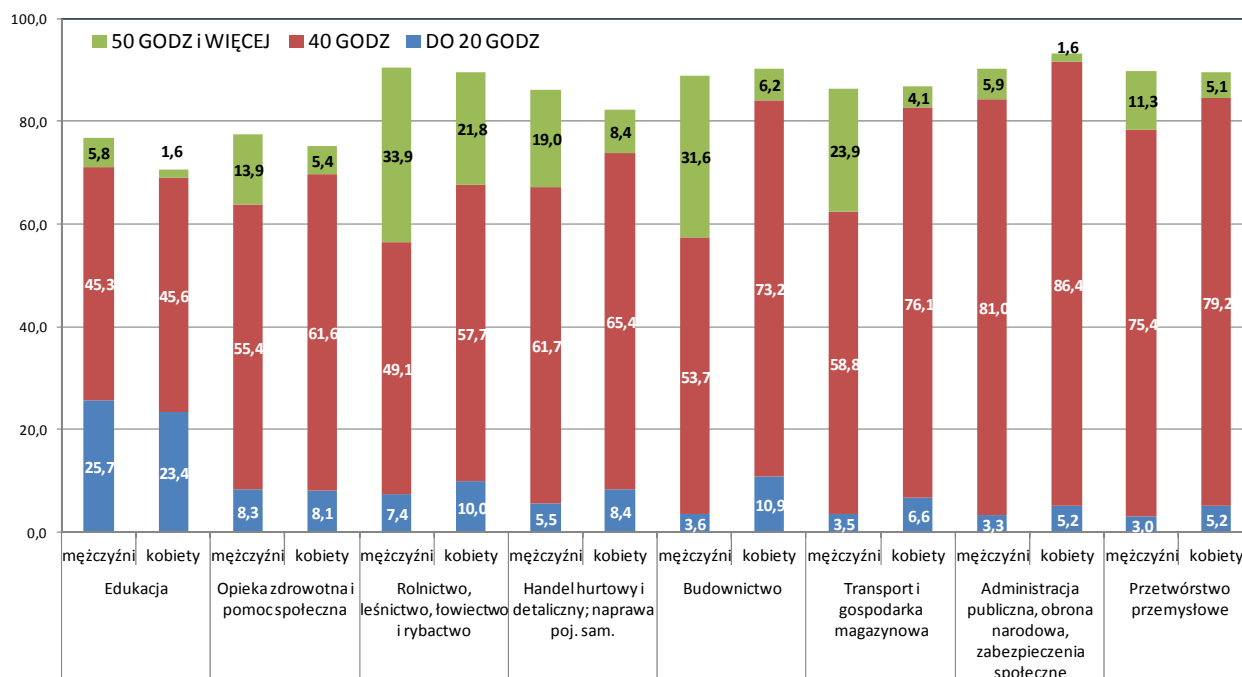
obserwuje się w rolnictwie (odpowiednio: blisko 34% i 22%) to różnica ta nie jest największa w porównaniu do innych sekcji.

Bardzo duże różnice, biorąc pod uwagę długi wymiar czasu pracy kobiet i mężczyzn, dotyczą sekcji budownictwa i transportu, w których należy dodać – pracuje znacznie więcej mężczyzn. W budownictwie mężczyźni pracujący 50 i więcej godzin stanowią 31,6% wobec 6,2% kobiet – w transporcie udziały te kształtowały się następująco: blisko 24% – mężczyźni i 4,1% – kobiety.

Z kolei rozpatrując osoby pracujące w skróconym czasie pracy tj. do 20 godzin nie obserwuje się tak istotnych różnic w udziałach kobiet i mężczyzn. W większości przedstawianych sekcji odsetki kobiet są nieco wyższe niż mężczyzn – poza edukacją i opieką zdrowotną i pomocą społeczną.

Wśród pracujących w edukacji odsetek kobiet i mężczyzn jest bardzo zbliżony i wynosi 25,7% dla mężczyzn i 23,5 dla kobiet. Udziały pracujących w opiece zdrowotnej i pomocy społecznej były nieco niższe niż w edukacji i oscylowały na poziomie 8% zarówno dla mężczyzn jak i dla kobiet. Oznacza to, że w tzw. sekcjach sfeminizowanych zarówno kobiety i mężczyźni podobnie często pracują w skróconym czasie pracy.

Wykres 5.12. Kobiety i mężczyźni według czasu pracy i rodzaju działalności przedsiębiorstwa

5.7. Zawód wykonywany a wymiar czasu pracy

Wymiar czasu pracy osoby pracującej jest skorelowany z jednej strony z rodzajem działalności miejsca pracy, a z drugiej z wykształceniem i przygotowaniem zawodowym

pracującego. Dlatego też warto dokonać analizy zróżnicowania czasu pracy według zawodów, które pogrupowano zgodnie z Klasyfikacją Zawodów i Specjalności (KZiS).

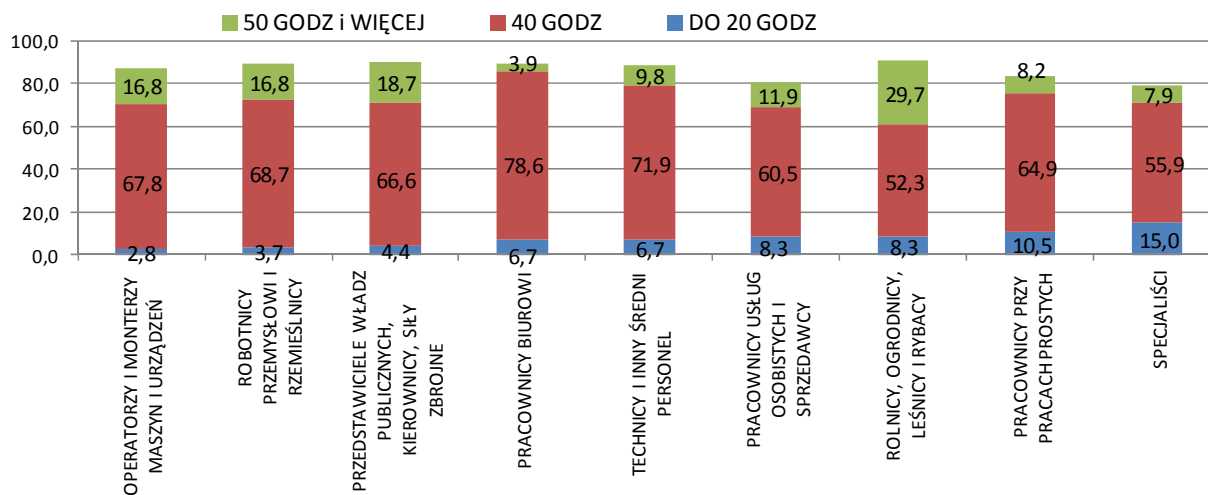
Zaobserwowano, że specjaliści i pracownicy przy pracach prostych częściej pracują do 20 godzin tygodniowo, a rolnicy, robotnicy, operatorzy maszyn, a także przedstawiciele władz i kierownicy pracują częściej 50 godzin i więcej.

Najwyższy odsetek pracujących 50 godzin i więcej obserwujemy wśród grupy zawodowej rolników, ogrodników, leśników i rybaków – wynosi on blisko 30%. Wysokie, choć znacznie niższe niż we wcześniej omówionej grupie – udziały, dotyczą też grup zawodów „przedstawiciele władz publicznych, kierownicy” (19%), a także „operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń” oraz „robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy” (po 17%). Natomiast najniższy odsetek pracujących długo występuje wśród pracowników biurowych (blisko 4%). Podsumowując, dłuższy czas pracy częściej jest kojarzony – z jednej strony – z zarządzaniem organizacjami i przedsiębiorstwami – z drugiej strony – z pracą fizyczną.

Jedynie w trzech grupach zawodowych odsetek pracujących do 20 godzin jest wyższy niż odsetek pracujących długo. W grupie specjalistów 15% deklaruje czas pracy nie dłuższy niż 20 godzin. Największy wpływ na ten wynik mają osoby pracujące jako specjaliści nauczania i wychowania (stanowią oni 30% specjalistów i 31% spośród nich pracuje do 20 godzin). Drugą grupą są pracownicy przy pracach prostych – 11% spośród nich pracuje do 20 godzin w tygodniu i wynika to przede wszystkim z czasu pracy pomocy domowych i sprzątaczek, która to grupa w większości pracuje krócej. Trzecią grupą z przewagą pracujących krótko są pracownicy biurowi (7%).

Pracownicy biurowi oraz technicy i inny średni personel najczęściej pracują w pełnym wymiarze czasu pracy, tj. 40 godzin w tygodniu (odpowiednio 79% i 72% w każdej grupie).

Wykres 5.13. Pracujący według czasu pracy w wybranych grupach zawodów

Podobnie jak w przypadku rodzaju działalności gospodarczej pracodawcy widoczne jest zróżnicowanie w udziałach mężczyzn i kobiet w poszczególnych zawodach.

Wśród mężczyzn jest znacznie więcej robotników przemysłowych i rzemieślników (25%, wobec 5% wśród kobiet) oraz operatorów i monterów maszyn i urządzeń (14%, wśród kobiet 2%). Wśród kobiet znacznie więcej jest specjalistów (23%, wśród mężczyzn – 11%), a także pracowników usług osobistych i sprzedawców (20%, wśród mężczyzn – 9%).

Wymiar czasu pracy kobiet i mężczyzn w poszczególnych grupach zawodów jest zbliżony do sytuacji przedstawionej przy analizie pracujących według sekcji PKD. Oznacza to, że odsetki mężczyzn pracujących w wydłużonym czasie w każdej grupie zawodowej są wyższe niż odsetki kobiet. Z drugiej strony, udziały kobiet pracujących krótko są wyższe niż udziały mężczyzn, jednak różnice między kobietami i mężczyznami są mniejsze niż w przypadku wydłużonego czasu pracy.

Najwyższe odsetki pracujących długo kobiet i mężczyzn dotyczą rolników (36% mężczyzn, 23% kobiet). Drugą w kolejności grupą zawodową, zarówno wśród kobiet jak i mężczyzn, są przedstawiciele władz publicznych i kierownicy, gdzie 25% mężczyzn deklaruje pracę w wydłużonym wymiarze, a jedynie 10% kobiet.

Kolejne grupy zawodowe o wysokim odsetku pracujących długo to: robotnicy (19% mężczyzn, 6% kobiet) oraz pracownicy usług osobistych i sprzedawcy (18% mężczyzn, 9% kobiet). Jedyną grupą zawodową, gdzie odsetki pracujących długo wśród mężczyzn i kobiet są zbliżone to grupa siły zbrojne (odpowiednio 5% i 3%), jednak należy pamiętać, że pracuje tam znikomy odsetek kobiet.

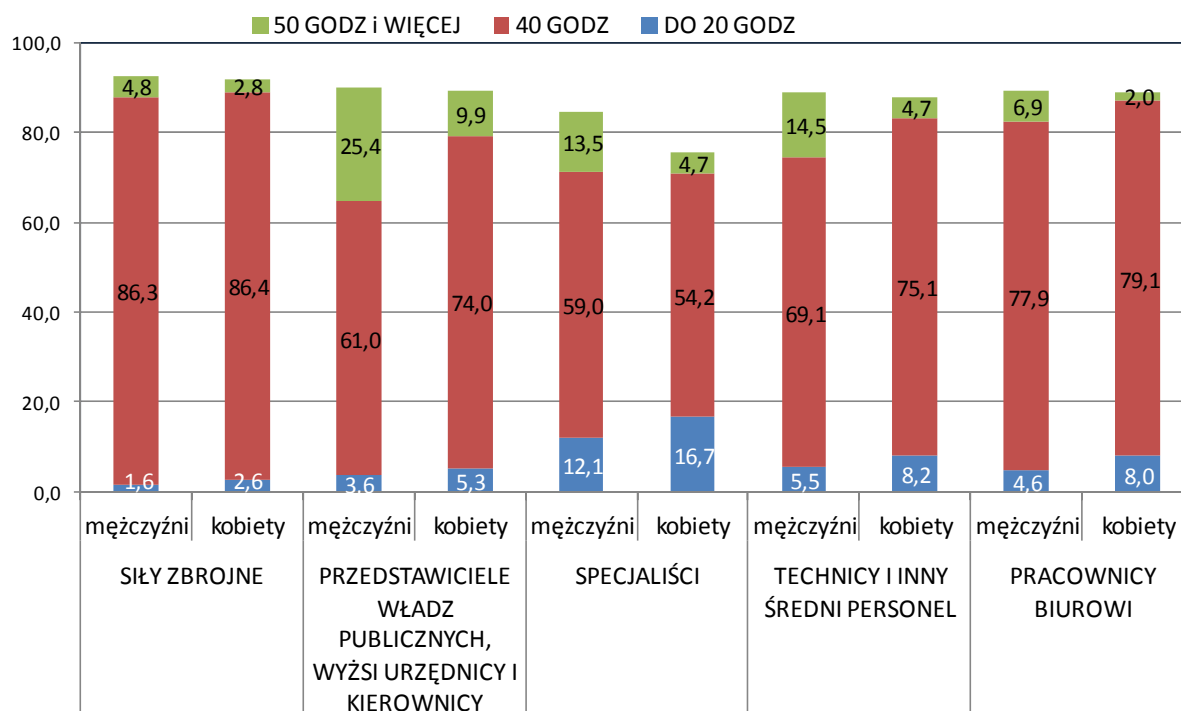
We wszystkich grupach zawodów (poza jedną – operatorzy i monterzy, gdzie pracuje zaledwie 2% kobiet) odsetek kobiet pracujących do 20 godzin jest wyższy niż odsetek mężczyzn o takim samym czasie pracy, Najwyższy odsetek pracujących krótko, zarówno kobiet i mężczyzn, dotyczy specjalistów: 17% kobiet i 12% mężczyzn. Relatywnie wysokie udziały pracujących krótko obserwujemy też w grupach: pracowników przy pracach prostych (12% kobiet, 8% mężczyzn), rolników, ogrodników i leśników (10% kobiet, 7% mężczyzn) i pracowników usług osobistych i sprzedawców (10% kobiet, 6% mężczyzn).

Więcej kobiet niż mężczyzn w poszczególnych zawodach pracuje 40 godzin tygodniowo. Najbardziej wyrównane proporcje pracujących dokładnie na pełnym etacie obserwujemy wśród przedstawicieli sił zbrojnych, pracowników biurowych oraz specjalistów.

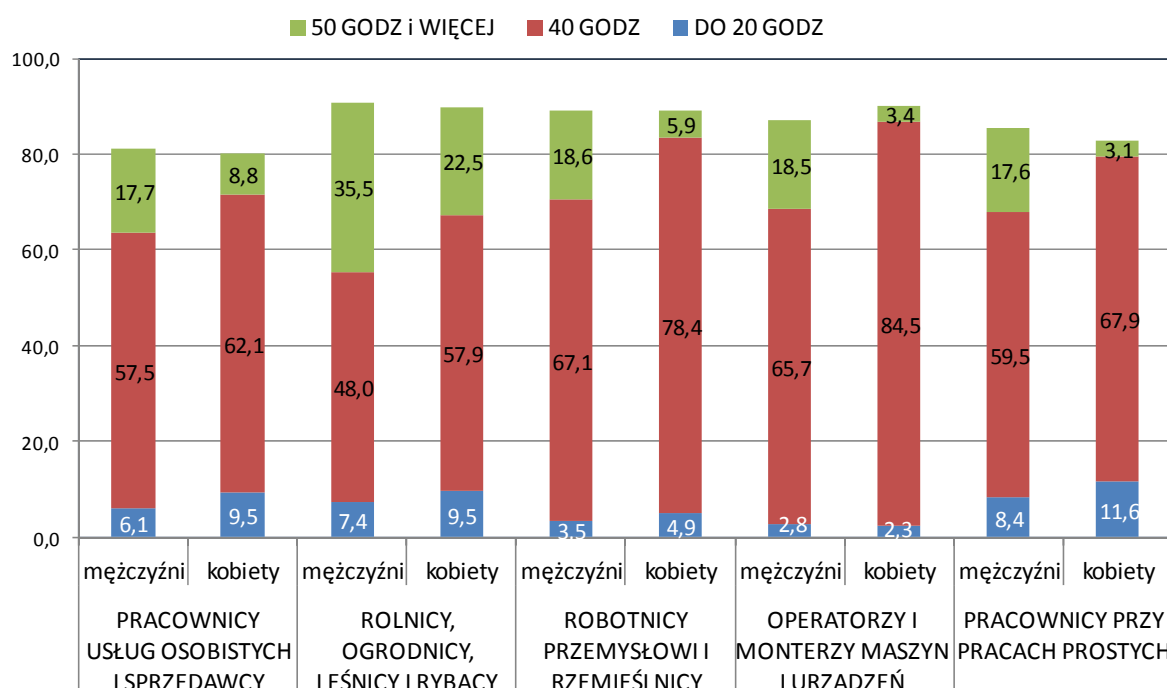
Krótszy czas pracy kobiet nie wynika więc ze specyfiki zawodu (więcej kobiet pracuje w edukacji, gdzie czas pracy jest krótszy, ale także tutaj 2% kobiet pracuje 50 godzin i dłużej,

a wśród mężczyzn – 5%). W każdej grupie zawodów i w każdej sekcji PKD odsetek mężczyzn pracujących długo jest wyższy niż odsetek kobiet pracujących długo.

Wykres 5.14. Kobiety i mężczyźni według czasu pracy i grupy zawodowej (cz. 1)

Wykres 5.15. Kobiety i mężczyźni według czasu pracy i grupy zawodowej (cz. 2)

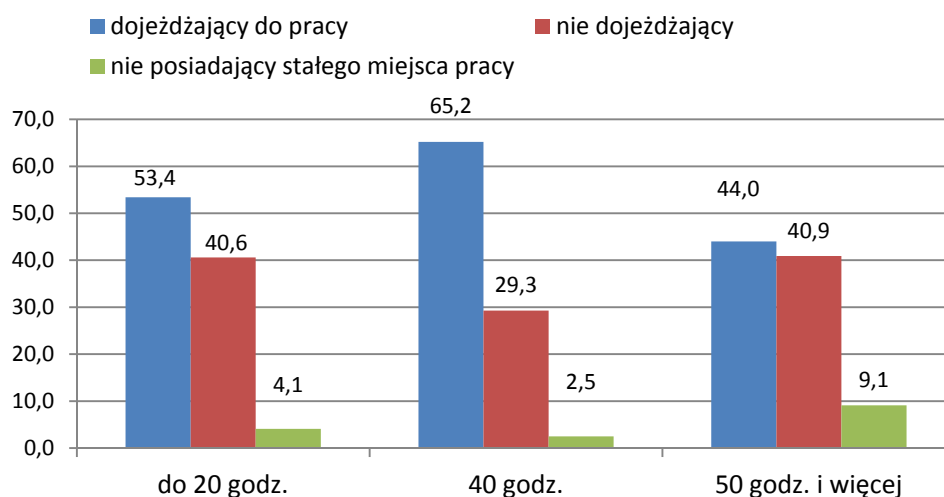
5.8. Dojazdy do pracy a wymiar czasu pracy

W NSP 2011 pozyskiwane były również informacje o dojazdach do pracy, przy czym dotyczyły one wyłącznie głównego miejsca pracy. Według wyników spisu blisko 61% pracowników dojeżdża do pracy, a 4% nie posiada stałego miejsca pracy, 32% pracujących to osoby niedojeżdżące. Dokonując pełnej charakterystyki wymiaru czasu pracy osób pracujących należy również wziąć pod uwagę informacje o dojazdach do pracy. **Podobny odsetek mężczyzn i kobiet dojeżdża do pracy.** Występują jednak różnice w kategorii osób niedojeżdżących – 36% kobiet nie dojeżdża, podczas gdy wśród mężczyzn odsetek ten wynosi 29%. Wynika to z faktu, że blisko 6% mężczyzn deklaruje brak stałego miejsca pracy (ze względu na specyficzny charakter pracy, np. marynarze, geodeci, zawodowi kierowcy, akwizytorzy) – wśród kobiet ta kategoria to jedynie 1%.

Fakt dojazdu do pracy relatywnie częściej łączy się ze standardowym, 40- godzinnym tygodniem pracy. Dojeżdżający stanowią 65% pracujących 40 godzin i 44% tych, których pracują 50 godzin i więcej. Wśród niedojeżdżających wyraźnie rzadziej występują osoby pracujące 40 godzin, natomiast osoby na krańcach czasu pracy występują z podobną częstotliwością. Nieposiadający stałego miejsca pracy znacznie częściej pracują więcej jak 49 godzin w tygodniu.

Dojazdy łączą się więc z pracą w pełnym wymiarze godzin, a zarówno krótki jak i długi czas pracy częściej przypisany jest do osób, które nie muszą dojeżdżać do pracy – jak rolnicy czy pracujący na własny rachunek, czyli wykonujący pracę w pobliżu miejsca zamieszkania lub wręcz pracujący w domu. Innymi słowy, długie i krótkie godziny charakteryzują tych, którzy łączą miejsce pracy z miejscem zamieszkania; czas pracy i życia zawodowego przeplatają się.

Wykres 5.16. Fakt dojazdu do pracy wśród pracujących w poszczególnych grupach według czasu pracy

Zdecydowanie największa część pracujących (82%) dojeżdża do pracy codziennie. Ta grupa najrzadziej pracuje do 20 godzin tygodniowo. Oznacza to, że pracujący na część etatu zazwyczaj nie wykonują pracy codziennie (np. 4 godziny dziennie), preferują raczej dłuższy dzień pracy, ale nie przez wszystkie robocze dni tygodnia. Osoby nie dojeżdżające codziennie stanowią blisko 45% pracujących krótko, przy znacznie niższych odsetkach wśród pracujących 40 godzin oraz 50 godzin i więcej.

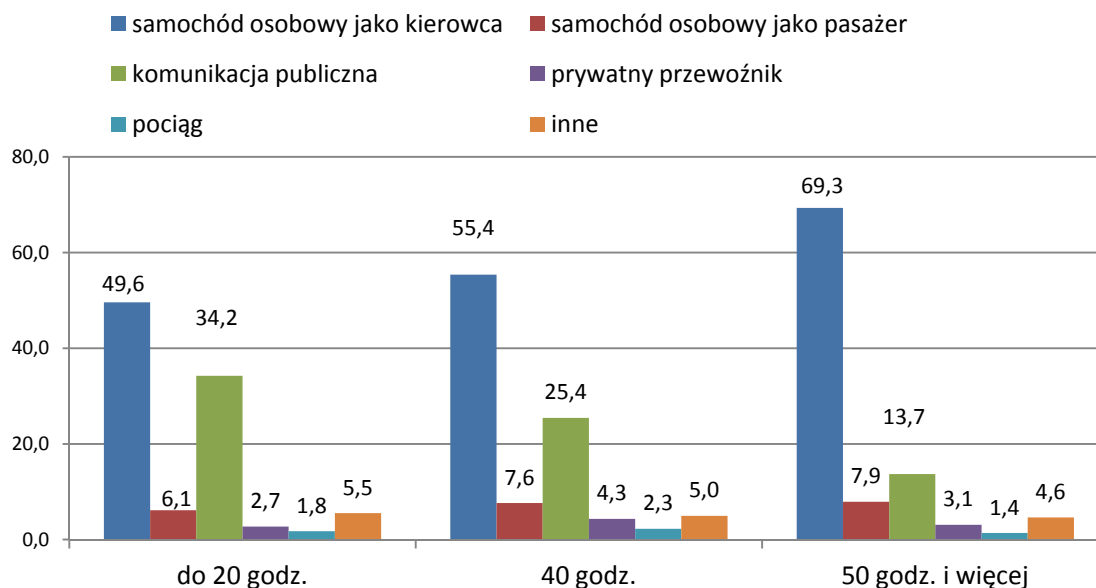
Odsetek kobiet dojeżdżających, które pracują krótko jest wyższy (55%) niż odsetek mężczyzn (52%). W grupie niedojeżdżających, kobiety częściej niż mężczyźni pracują długo (53% – kobiety i 37% – mężczyźni). Oznacza to, że w przypadku osób pracujących w miejscu swojego zamieszkania, to kobiety częściej pracują 50 i więcej godzin w tygodniu, podczas gdy mężczyźni pracujący długo, pracują raczej poza domem.

Częstotliwość dojazdu do pracy jest bardzo zbliżona wśród kobiet i mężczyzn. Jednak kobiety dojeżdżające codziennie do pracy częściej wykonują pracę do 20 godzin w tygodniu (57%) niż mężczyźni (53%), oraz – także częściej – 50 godzin i więcej (85% wśród kobiet, 80% wśród mężczyzn). Mężczyźni nie dojeżdżający codziennie do pracy częściej pracują długo – 50 i więcej godzin w tygodniu (20%) niż kobiety (15%).

Większość osób dojeżdżających do pracy używa w tym celu samochodu osobowego (64%), a z komunikacji publicznej korzysta jedynie 25% pracujących – dojeżdżających do pracy. W przypadku wybieranego środka transportu w dojazdach do pracy występują znaczące różnice między kobietami i mężczyznami. Ponad 66% mężczyzn jeździ do pracy samochodem jako kierowca, a 44% kobiet. Odwrotne proporcje odnotowuje się jeśli chodzi o dojazd komunikacją publiczną – 35% kobiet, 17% mężczyzn.

Osoby pracujące dłużej korzystają raczej z samochodu osobowego, a pracujący krócej – z komunikacji publicznej. Samochód osobowy używa 77% pracujących 50 godzin i więcej oraz 56% pracujących do 20 godzin. Odwrotne są proporcje korzystających z komunikacji publicznej – 14% pracujących długo i 34% pracujących krótko. Różnice te mają często związek z zawodem i stanowiskiem, a co za tym idzie – dochodami pracowników.

Wykres 5.17. Środek transportu dojazdu do miejsca pracy wśród pracujących w poszczególnych grupach według czasu pracy

Czas pracy kobiet i mężczyzn wybierających poszczególne środki transportu jest już bardzo zbliżony: w obu grupach osoby korzystające z komunikacji publicznej częściej pracują krótko, a osoby korzystające z samochodu częściej pracują długo, chociaż w przypadku kobiet ta przewaga pracujących długo wśród używających samochodu jest dużo większa. Z kolei kobiety dojeżdżające komunikacją publiczną częściej pracują do 20 godzin niż mężczyźni.

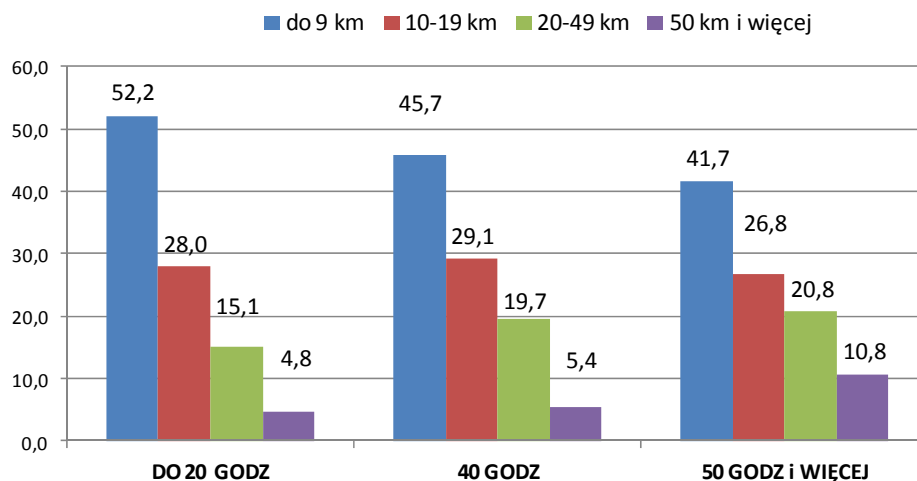
Zdecydowana większość (86%) dojeżdżających pokonuje do pracy **nie więcej jak 30 kilometrów**, w tym blisko połowa dojeżdżających (46%) ma mniej niż 10 kilometrów od miejsca zamieszkania do miejsca pracy. Kobiety pokonują mniejsze odległości z miejsca zamieszkania do pracy: 51% dojeżdża mniej niż 10 km, podczas gdy wśród mężczyzn taką odległość pokonuje 43%.

Czas pracy i odległość od miejsca pracy są również powiązane ze sobą. Im więcej kilometrów od miejsca zamieszkania do miejsca pracy, tym wyższy jest odsetek pracujących dłużej. Ponad połowa pracujących do 20 godzin tygodniowo dojeżdża mniej niż 10 kilometrów, a tylko 42% osób pracujących 50 godzin i więcej. Dojeżdżający codziennie do miejsca pracy na odległość między 20 a 49 km stanowią 15% pracujących do 20 godzin, ale już 21% pracujących długo. Te różnice w grupie pokonujących do miejsca pracy 50 km i więcej są jeszcze bardziej znaczące.

Osoby różnej płci pokonujące te same odległości charakteryzują się podobnym rozkładem czasu pracy, istotna różnica dotyczy osób dojeżdżających 30 i więcej kilometrów

do miejsca pracy, wśród których mężczyźni pokonujący taką odległość częściej niż kobiety pracują 50 godzin i więcej.

Wykres 5.18. Pracujący według czasu pracy i odległości od miejsca zamieszkania do pracy

Podsumowując, osoby mające krótki czas pracy częściej nie dojeżdżają do pracy, a ci, którzy dojeżdżają zazwyczaj nie robią tego codziennie, używają komunikacji publicznej i pokonują nie więcej jak 10 kilometrów. Z kolei osoby mające długi czas pracy również rzadziej dojeżdżają (niż osoby pracujące 40 godzin w tygodniu), natomiast jeśli dojeżdżają, to samochodem osobowym i pokonują dłuższe dystanse niż pracujący do 20 godzin w tygodniu.

Podsumowanie

Polacy pracują średnio nieco ponad 40 godzin tygodniowo w głównym miejscu pracy. Pracujemy dłużej niż większość krajów OECD, choć na przestrzeni lat 2000-2011 czas pracy zmniejszył się. Blisko 2/3 Polaków pracuje 40 godzin, poniżej tej wielkości sytuuje się 15% pracujących, a powyżej – 21%.

Czas pracy powiązany jest zarówno z cechami demograficznymi, jak i miejscem pracy (sekcja PKD, grupa zawodowa). Istnieją jednak wzajemne zależności między tymi cechami (np. większość zatrudnionych w edukacji to kobiety, a czas pracy w edukacji jest krótszy, więc czas pracy kobiet również jest krótszy). Znalezienie czynników pierwotnych tych zależności wykracza poza zakres tego tekstu, tym niemniej można wskazać na kluczowe prawidłowości.

Mniejsza intensywność pracy (czas pracy nie dłuższy jak 20 godzin tygodniowo) charakteryzuje osoby najmłodsze (15-19 lat) oraz starsze, czyli po 60-tym roku życia, a także osoby stanu wolnego (którymi częściej są osoby młode i starsze). Poza tym, krótszy czas

pracy częściej występuje w miastach i dotyczy pracowników najemnych, a także osób z wykształceniem wyższym. Ta ostatnia cecha łączy się z sytuacją zawodową. Pracujący krótko to najczęściej zatrudnieni w edukacji, działalności profesjonalnej oraz związanej z kulturą. W tej grupie najczęściej znajdują się specjaliści, pracownicy przy pracach prostych i pracownicy usług.

Pracujący w wydłużonym czasie pracy to zazwyczaj osoby w wieku najwyższej aktywności zawodowej (35-54 lata), żonate, zamężne lub w związkach partnerskich. Częściej są to osoby pracujące na własny rachunek, posiadające wykształcenie zasadnicze zawodowe. To głównie zatrudnieni w rolnictwie, budownictwie, transporcie, a jeśli chodzi o grupy zawodowe – to częściej są to rolnicy, robotnicy i operatorzy maszyn.

O czasie pracy zatrudnionego decyduje głównie wiek, wykształcenie oraz sekcja PKD i grupa zawodowa. Jednak pierwotną cechą jest prawdopodobnie płeć. W każdej grupie wiekowej jak i w poszczególnych poziomach wykształcenia odsetek mężczyzn pracujących dłużej jest wyższy niż odsetek długo pracujących kobiet. Niektóre zawody łączą się z dłuższym czasem pracy niż inne, ale nawet w tych, gdzie pracuje się krócej, mężczyźni spędzają w pracy więcej godzin niż kobiety. Czas pracy jest więc pochodną zarówno roli zawodowej jak i ról społecznych wynikających z płci.

6. DOJEŹDZAJĄCY DO PRACY

Niniejszy rozdział poświęcony jest charakterystyce osób dojeżdżających do pracy. Analizy dokonano w oparciu o dane z badania reprezentacyjnego przeprowadzonego w ramach Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w 2011 r. Obserwacje dotyczące dojazdów do pracy mają bowiem istotne znaczenie zarówno dla monitorowania przepływów ludności związanych z zatrudnieniem tak w wymiarze krajowym jak i regionalnym czy międzynarodowym, a także w statystyce miast. Natężenie dojazdów do pracy stanowi ponadto w statystyce europejskiej główne kryterium wyznaczania obszarów funkcjonalnych oddziaływania miast. W międzynarodowym programie statystycznego monitoringu obszarów miejskich Urban Audit natężenie dojazdów do pracy w danym mieście stanowi podstawę wyznaczania takich właśnie obszarów, zwanych tam szerszymi strefami miejskimi (ang. *Larger Urban Zones*)¹, których obserwacja przyczynia się do lepszego poznania i stymulowania procesów urbanizacyjnych.

Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 w zakresie dojazdów – skali, wielkości strumieni i kierunków przepływów – przedstawiono (na podstawie źródeł administracyjnych) w publikacji GUS „Dojazdy do pracy”, GUS, US Poznań 2014.²

W niniejszym rozdziale skoncentrowano się natomiast na charakterystyce osób dojeżdżających do pracy według płci, wieku, poziomu wykształcenia, odległości pomiędzy faktycznym miejscem zamieszkania a głównym miejscem pracy, czasem dojazdu do głównego miejsca pracy, środkiem transportu oraz częstotliwością tego dojazdu. Szczególną uwagę skoncentrowano tutaj na istotnych wskaźnikach charakteryzujących rozpatrywane zjawisko w sposób umożliwiający porównywalność międzyregionalną.

¹ Zob. np. Carlquist T. (2008), *Larger Urban Zones in the URBAN AUDIT*, [w:] J. Dziechciarz (red.) „Globalization Impact on Regional and Urban Statistics”, Proceedings from the 25th SCORUS Conference on Regional and Urban Statistics and Research, Publishing House of the Wrocław University of Economics, Wrocław, tekst dostępny również w internecie pod adresem: <http://159.148.117.10/conferences/year-2006/25th-biennial-scorus-conference/>; lub EC (2007), *State of European Cities Report, Adding value to the European Urban Audit*, ECOTEC Research and Consulting Ltd in cooperation with NordRegio and Eurofutures, European Commission, Regional Policy, publikacja dostępna w internecie pod adresem http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/urban/stateofcities_2007.pdf, bądź też EC (2010), *Second State of European Cities Report*, Rheinisch-Westfälisches Institut für Wirtschaftsforschung, German Institute of Urban Affairs – DIFU, NEA Transport Research and Training Policy Research & Consultancy – PRAC, Research Project for the European Commission, DG Regional Policy, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/urban/stateofcities_2010.pdf.

² <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/narodowy-spis-powszechny-ludnosc-i-mieszkan-2011/dojazdy-do-pracy-nsp-2011,28,1.html>

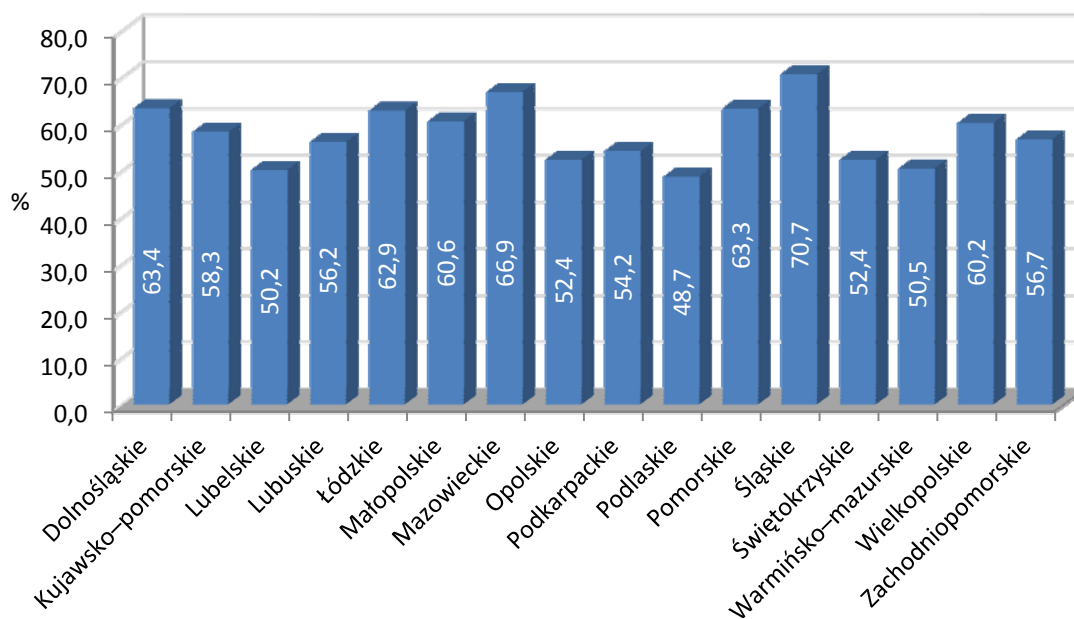
6.1. Stan i struktura osób dojeżdżających do pracy

Badanie reprezentacyjne przeprowadzone w ramach Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w 2011 r. wykazało, że do pracy dojeżdżało 9142,5 tys. osób, w tym 4081,9 tys. kobiet (co stanowi 44,6% ogółu dojeżdżających). W odniesieniu do ogółu pracujących dojeżdżało do pracy 60,7% osób; w przypadku kobiet było to 60,2%, zaś dla mężczyzn – 61,2%.

Spośród wszystkich dojeżdżających do pracy najczęściej mieszkało w województwie mazowieckim (16,3%), a najmniej w województwie opolskim (2,1%), co wynika w głównej mierze z liczebności mieszkańców tych województw.

W układzie wojewódzkim udział dojeżdżających do pracy w liczbie pracujących zamykał się w przedziale od 48,7% (województwo podlaskie) do 70,7% (województwo śląskie), co obrazuje poniższy wykres.

Wykres 6.1. Udział dojeżdżających do pracy w liczbie pracujących według województw (w %)

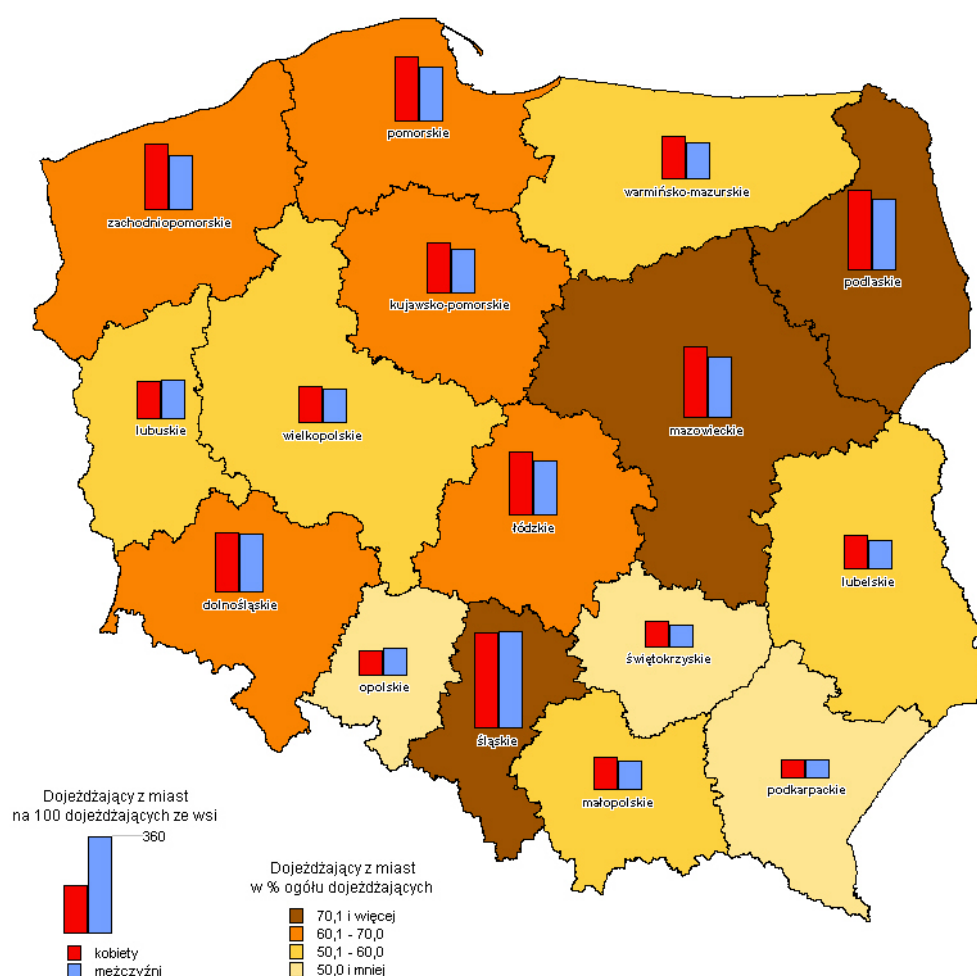

Spośród osób dojeżdżających do pracy 5876,9 tys. (czyli 64,3%) mieszkało³ w miastach, zaś 3265,5 tys. (35,7%) – na wsi. W większości województw wśród dojeżdżających do pracy także przeważała ludność miejska. Wyjątkiem są tutaj województwa: podkarpackie (gdzie na wsi mieszkało 58,9% dojeżdżających, zaś w mieście – 41,1%), świętokrzyskie (odpowiednio 52,4% i 47,6%) oraz opolskie, w którym oba udziały były praktycznie identyczne (po 50,0%). Wśród dojeżdżających mieszkańców miast 2672,1 tys. (45,5%) stanowiły kobiety. Na wsi ich udział był nieco mniejszy i wyniósł 43,2%.

³ Chodzi o faktyczne miejsce zamieszkania.

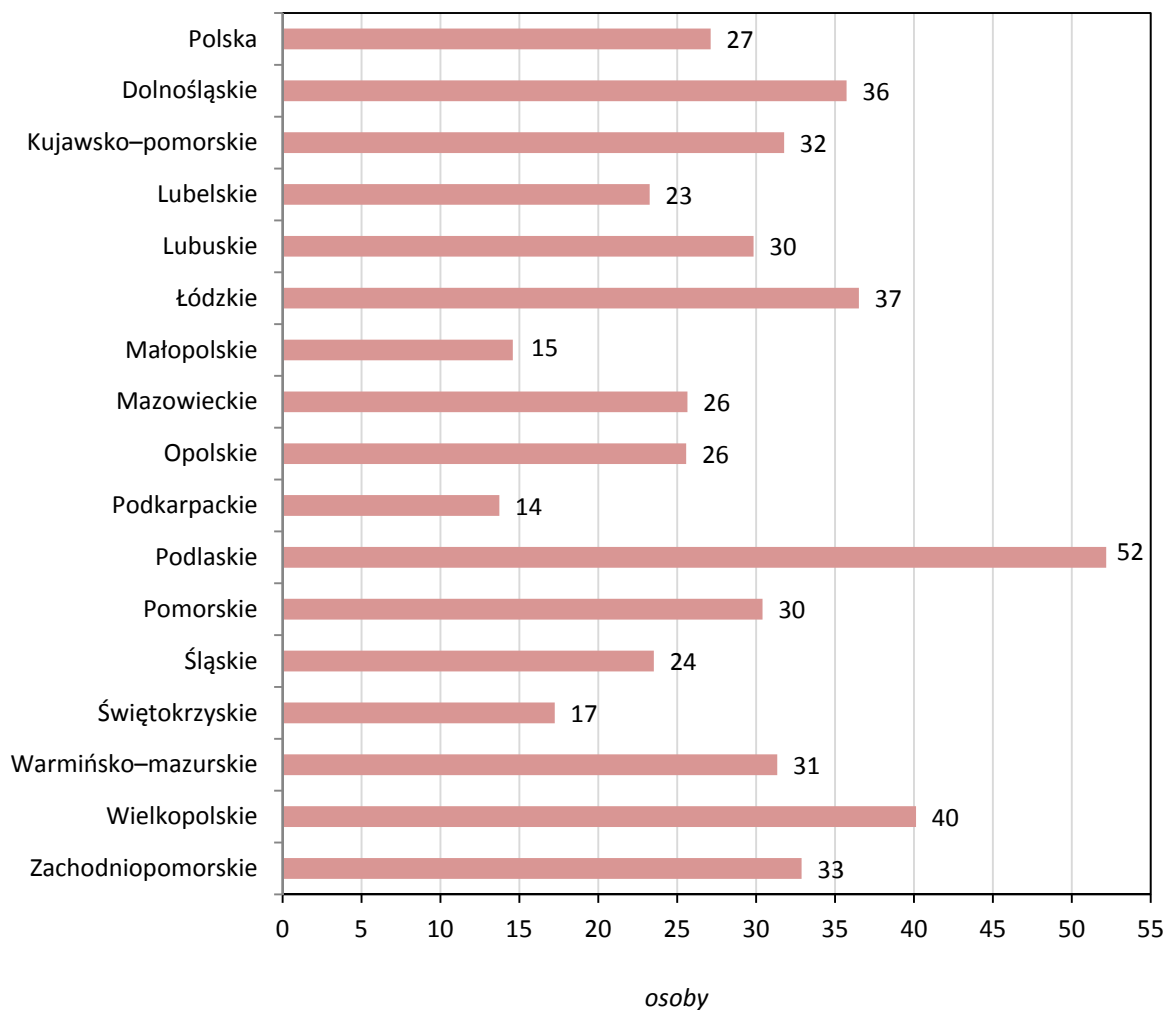
Udział osób dojeżdżających z miast w liczbie dojeżdżających ogółem oraz relację dojeżdżających z miast na 100 dojeżdżających ze wsi dla kobiet i mężczyzn według województw ukazuje poniższa mapa. Warto zauważyć, że w niektórych przypadkach – np. w województwach: zachodniopomorskim, pomorskim czy w opolskim – płeć istotnie różnicowała dojeżdżanie do pracy w zależności od miejsca zamieszkania.

Mapa 1. Dojeżdżający z miast na 100 dojeżdżających ze wsi według płci oraz udział dojeżdżających z miast w ogólnej ich liczbie

Rozpatrując kwestię dojazdów do pracy w zależności od miejsca zamieszkania warto uwzględnić także lokalizację celu owych dojazdów, tj. głównego miejsca pracy w kontekście przepływów pracujących między miastem a terenami wiejskimi. Relację osób dojeżdżających do pracy z miasta na wieś w stosunku do liczby dojeżdżających do pracy ze wsi do miasta obrazuje wykres 6.2. Dane te dotyczą tylko osób dojeżdżających do pracy na terytorium Polski.

Wykres 6.2. Dojeżdżający do pracy z miasta na wieś na 100 dojeżdżających do pracy ze wsi do miasta ogółem według województw

Więcej osób dojeżdża zatem ze wsi do miasta niż z miasta na wieś. Największą przewagę liczby dojeżdżających do pracy ze wsi do miasta nad liczbą dojeżdżających do pracy z miasta na wieś daje się zaobserwować w województwach o słabiej rozwiniętym rolnictwie (województwa: świętokrzyskie, podkarpackie, małopolskie), natomiast najniższą – w regionach, w których sektor rolniczy odgrywa istotną rolę (jak np. województwa wielkopolskie czy podlaskie).

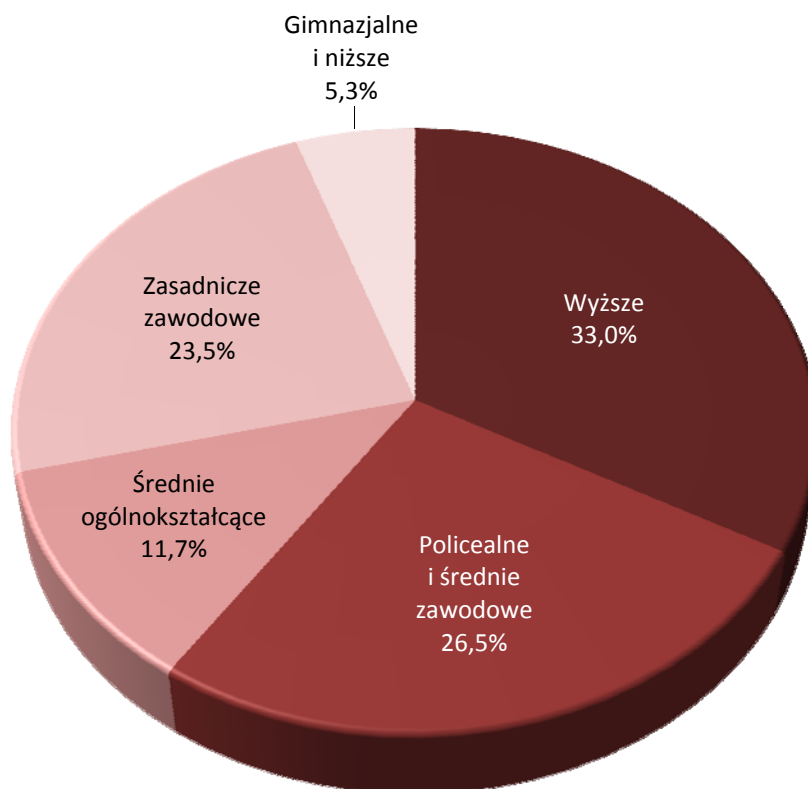
Wśród osób dojeżdżających do pracy 10,9 tys. (0,1%) regularnie przekraczało w tym celu granicę Polski. Spośród 9131,6 tys. osób dojeżdżających do pracy w granicach Polski 8797,4 tys. (czyli 96,3%) odbywało ten dojazd w obrębie województwa, w którym faktycznie mieszkały. 6177,6 tys. osób (67,7%) nie wyjeżdżało poza powiat zamieszkania, zaś 4476,0 tys. (49,0%) – poza gminę. W tym ostatnim przypadku widać więc przewagę osób, których główne miejsce pracy zlokalizowane jest w innej gminie niż ta, gdzie mieszkają (51,0%).

Tabela 6.1. Dojeżdżający do pracy według lokalizacji miejsca pracy (w % ogółem)

Wyszczególnienie	Razem	W województwie zamieszkania	Poza województwem zamieszkania	W powiecie zamieszkania	Poza powiatem zamieszkania	W gminie zamieszkania	Poza gminą zamieszkania
<i>w liczbie ogółem</i>							
Polska	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Dolnośląskie	7,7	7,9	4,9	8,2	6,7	8,0	7,5
Kujawsko-pomorskie	5,1	5,0	5,8	5,3	4,5	5,6	4,5
Lubelskie	4,6	4,5	7,0	4,7	4,4	4,5	4,7
Lubuskie	2,4	2,3	4,0	2,5	2,2	2,2	2,5
Łódzkie	7,0	6,8	11,8	7,5	5,7	7,9	6,1
Małopolskie	8,9	8,6	14,8	8,7	9,2	8,3	9,4
Mazowieckie	16,3	16,6	6,9	16,2	16,5	18,2	14,5
Opolskie	2,1	2,0	4,7	2,1	2,1	1,7	2,5
Podkarpackie	4,6	4,7	4,0	4,5	4,9	3,5	5,7
Podlaskie	2,4	2,4	2,1	2,6	2,1	2,9	1,9
Pomorskie	6,1	6,2	3,8	6,0	6,4	6,1	6,2
Śląskie	13,8	14,0	9,3	11,7	18,2	13,2	14,4
Świętokrzyskie	2,7	2,6	5,5	2,8	2,6	2,4	3,0
Warmińsko-mazurskie	2,8	2,8	4,2	3,2	2,1	2,8	2,9
Wielkopolskie	9,6	9,6	7,8	9,7	9,3	8,5	10,6
Zachodniopomorskie	3,9	3,9	3,6	4,3	3,0	4,3	3,5
<i>w liczbie dojeżdżających w jednostce przestrzennej</i>							
Polska	100,0	96,3	3,7	67,7	32,3	49,0	51,0
Dolnośląskie	100,0	97,7	2,3	72,0	28,0	50,6	49,4
Kujawsko-pomorskie	100,0	95,8	4,2	71,2	28,8	54,7	45,3
Lubelskie	100,0	94,5	5,5	68,8	31,2	47,7	52,3
Lubuskie	100,0	93,9	6,1	70,3	29,7	45,9	54,1
Łódzkie	100,0	93,8	6,2	73,3	26,7	55,3	44,7
Małopolskie	100,0	93,9	6,1	66,4	33,6	45,7	54,3
Mazowieckie	100,0	98,5	1,5	67,2	32,8	54,7	45,3
Opolskie	100,0	91,8	8,2	68,5	31,5	38,9	61,1
Podkarpackie	100,0	96,9	3,1	65,9	34,1	37,2	62,8
Podlaskie	100,0	96,9	3,1	71,9	28,1	58,8	41,2
Pomorskie	100,0	97,7	2,3	66,3	33,7	48,6	51,4
Śląskie	100,0	97,5	2,5	57,3	42,7	46,8	53,2
Świętokrzyskie	100,0	92,6	7,4	68,9	31,1	43,2	56,8
Warmińsko-mazurskie	100,0	94,6	5,4	75,5	24,5	48,6	51,4
Wielkopolskie	100,0	97,0	3,0	68,5	31,5	43,4	56,6
Zachodniopomorskie	100,0	96,6	3,4	75,0	25,0	54,6	45,4

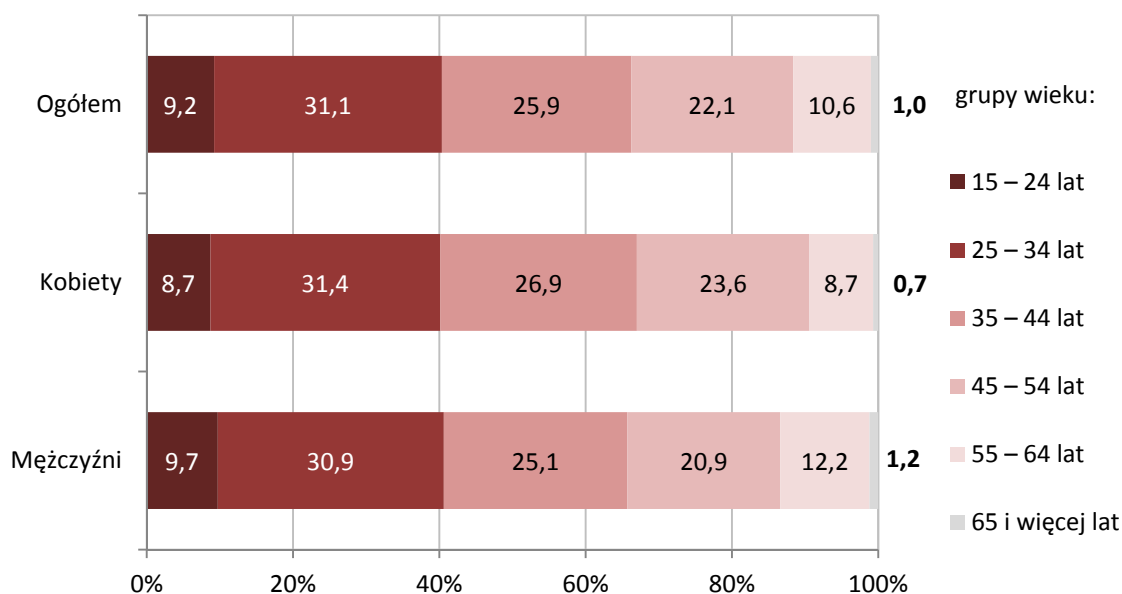
Widoczne jest pewne zróżnicowanie województw pod tym względem. Na przykład, województwa łódzkie i małopolskie mają szczególnie duży udział w ogólnej liczbie dojeżdżających poza własne województwo w skali kraju. W zakresie struktury dojazdów rozpatrywanej pod kątem przekraczania granic powiatu i gminy dominują województwa: mazowieckie i śląskie, które mają we wszystkich tych przypadkach największe udziały. W skali kraju 51,0% dojeżdżających przekracza w drodze do pracy granice gminy zamieszkania. W poszczególnych województwach wskaźnik ten zamyka się w przedziale od 41,2% w województwie podlaskim do 62,8% w województwie podkarpackim.

Wykres 6.3. Dojeżdżający do pracy według poziomu wykształcenia

Wśród dojeżdżających do pracy przeważają osoby posiadające wykształcenie wyższe, policealne i średnie zawodowe oraz zasadnicze zawodowe. Struktura ta przedstawia się podobnie w ujęciu według płci, z tym, że wśród kobiet mniej jest osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym aniżeli wśród mężczyzn (odpowiednie udziały wynoszą bowiem 14,7% i 30,6%), natomiast więcej kobiet legitymuje się wykształceniem średnim ogólnokształcącym (14,1%, podczas gdy mężczyzn – 9,8%). Znaczny wpływ na ten stan rzeczy ma także podstawowa struktura ludności według wykształcenia.

Wykres 6.4. Struktura dojeżdżających do pracy według wieku (w %)

Wśród dojeżdżających do pracy liczebnie dominowały osoby w wieku od 25 do 34 lat, a najmniejszą grupę stanowiły osoby w wieku 65 i więcej lat. Warto też zauważyć, że ponad 88% dojeżdżających to osoby w wieku do 54 lat. Podobne proporcje w tym zakresie obserwuje się dla każdej z płci, przy czym kobiet w wieku 55 – 64 lat jest o 3,5 p. proc. mniej niż mężczyzn. Natomiast kobiety wykazują nieznaczną przewagę w kategoriach najliczniej reprezentowanych (szczególnie w wieku 45 – 54 lat, gdzie odpowiedni udział jest większy o 2,7 p. proc. od analogicznego dla mężczyzn).

6.2. Odległość miejsca zamieszkania od głównego miejsca pracy dla osób dojeżdżających⁴

Wśród ogółu dojeżdżających do pracy 2649,9 tys. osób (29,0%) pokonywało odległość do 5 kilometrów, 4655,0 tys. (50,9%) – od 6 do 20 km, 1410,0 tys. (15,4%) – od 21 do 50 km, zaś 427,6 tys. osób (4,7%) dojeżdżało do pracy na odległość wynoszącą 51 i więcej kilometrów. Dominują zatem dojazdy na niezbyt duże odległości (do 20 km). Największa liczba takich osób zamieszkuje w województwach: mazowieckim i śląskim. Dominacja województwa mazowieckiego okazuje się szczególnie widoczna w przypadku kategorii 51 i więcej km: tutaj udział dojeżdżających do pracy mieszkańców wyniósł 22,7%, podczas gdy

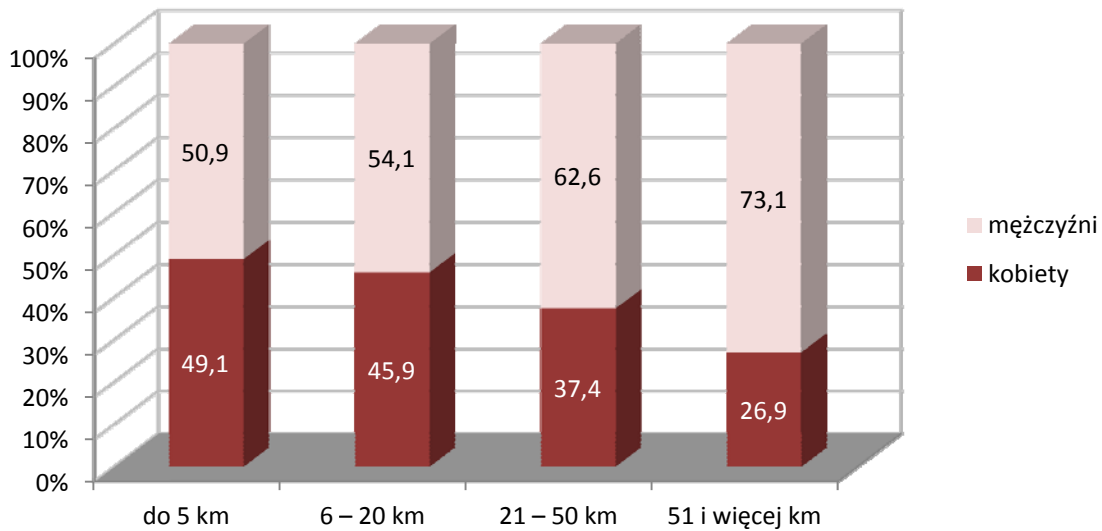
⁴ Warto zauważyć, że w przeciwieństwie do innych zmiennych, w przypadku których respondent dokonywał wyboru jednego wariantu odpowiedzi spośród opcji podanych w formularzu spisowym (a więc wyrażonych na nominalnej lub porządkowej skali pomiarowej) tutaj każda badana osoba podawała dokładną liczbę przejeżdżanych kilometrów (a zatem mamy do czynienia ze skalą ilorazową). Analiza tej wielkości może być zatem znacznie bardziej wszechstronna.

drugiego pod tym względem województwa wielkopolskiego – 9,8%. I to jest jedyna kategoria, w której województwo śląskie plasuje się na czwartej pozycji – wyprzedza je jeszcze województwo dolnośląskie – 8,3%). W pozostałych kategoriach jest ono pierwsze (odległość do 5 km – 13,3%, województwo mazowieckie – 12,6%) lub drugie za województwem mazowieckim (6 – 20 km – 15,2%, 21– 50 km – 12,3%, podczas gdy dla województwa mazowieckiego udziały te wynoszą odpowiednio 16,9% oraz 19,0%).

Jednakże przyglądając się bliżej wewnętrznym strukturom każdego z województw daje się zauważyć, że sytuacja w zakresie analizowanego zjawiska społeczno – ekonomicznego nie jest już tak jednoznaczna. Największy udział osób zamieszkałych na danym obszarze dojeżdżających do pracy na najkrótsze odległości (do 5 km) wykazuje bowiem województwo podlaskie (38,0%), zaś najmniejszy – mazowieckie (22,4%). Z kolei w kategorii 6 – 20 km pod tym względem dominuje województwo śląskie (55,9%), a najmniejszy rozpatrywany udział dojeżdżających na takie odległości zaobserwowano w województwie warmińsko-mazurskim (43,1%). W przypadku dojazdów do pracy na odległość od 21 do 50 km przeważa województwo pomorskie (18,2%), zaś najmniejszym udziałem dojeżdżających tego rodzaju charakteryzuje się województwo podlaskie – 11,6%. Z kolei największym udziałem dojeżdżających na najdalsze odległości (51 i więcej km) charakteryzowali się mieszkańcy województwa mazowieckiego (czyniło tak 6,5% mieszkańców tego województwa), natomiast najmniejszym – mieszkańcy województwa śląskiego (2,5%).

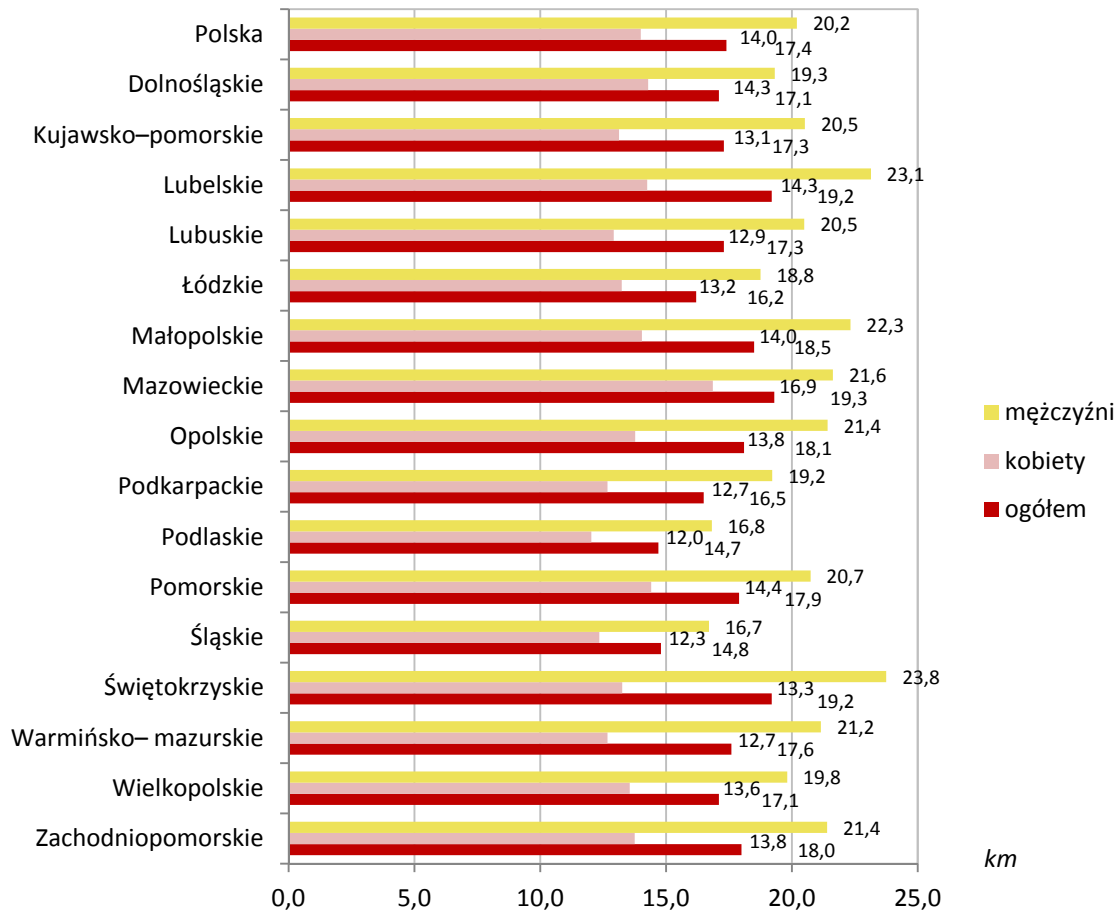
W strukturze dojeżdżających pod tym kątem według płci widać dominację mężczyzn w każdej kategorii – na 100 mężczyzn przypadają od 37 (51 i więcej km) do 96 kobiet (do 5 km) (por. także wykres 6.5 dla udziałów w liczbie dojeżdżających ogółem). Rozkład tego wskaźnika w województwach w poszczególnych kategoriach też był raczej równomierny i podobny, choć warto zauważyć np. szczególnie niską jego wartość (23) dla województwa świętokrzyskiego (51 i więcej km) oraz wyjątkowo wysoką (105) dla województwa mazowieckiego (do 5 km).

Wykres 6.5. Struktura dojeżdżających do pracy według odległości miejsca zamieszkania od głównego miejsca pracy i płci (w %)

Jak wspomniano na wstępie tego podrozdziału, charakter rozpatrywanej zmiennej powoduje, że można w tym przypadku wyznaczyć taką podstawową statystykę opisową jak przeciętna odległość dojazdu do pracy. Poniżej przedstawiono zróżnicowanie tej wielkości według województw.

Wykres 6.6. Przeciętna odległość dojazdu do pracy według płci i województw (w km)

Dojeżdżający do pracy pokonuje przeciętnie 17,4 km. Przeciętne odległości pokonywane podczas dojazdu do pracy w poszczególnych województwach są do siebie zbliżone, może jedynie z wyjątkiem województw: podlaskiego i śląskiego, gdzie nie przekraczają 15 km. Dokładniejsza analiza wskazuje na występowanie stosunkowo nielicznych przypadków dojazdów do pracy na bardzo duże odległości. Potwierdza to fakt, że w województwach maksymalna odległość jaką pokonuje 75% dojeżdżających do pracy wynosi od 15 km (województwo podlaskie) do 20 km (województwa: lubelskie, małopolskie, mazowieckie, opolskie, pomorskie i świętokrzyskie).

W drodze do pracy mężczyźni pokonują przeciętnie o 6,2 km więcej niż kobiety. Szczególnie widoczne jest to np. w województwie świętokrzyskim, gdzie przewaga mężczyzn pod tym względem wynosi 10,5 km. Stosunkowo najmniejszą dysproporcję w tym zakresie można zaobserwować w województwach: śląskim i mazowieckim, gdzie droga pokonywana przez mężczyzn jest dłuższa od odległości, którą przebywają kobiety przeciętnie odpowiednio o 4,4 km oraz 4,7 km.

6.3. Wybrane pozostałe aspekty dojazdów do pracy

Oprócz odległości, jaką musi pokonywać dojeżdżający w drodze do pracy, badane zjawisko charakteryzują jeszcze inne ważne elementy takie jak: przeciętny czas dojazdu do głównego miejsca pracy, środek transportu używany podczas dojeżdżania do pracy czy częstotliwość dojeżdżania. W tej części publikacji omówione zostaną kolejno wszystkie te aspekty. Badani będą dojeżdżający do głównego miejsca pracy, zlokalizowanego zarówno na terenie Polski jak i na obszarach przygranicznych państw ościennych. Analizę przeprowadzono w oparciu o informacje dla tych respondentów, którzy udzielili konkretnej odpowiedzi na dane pytanie.

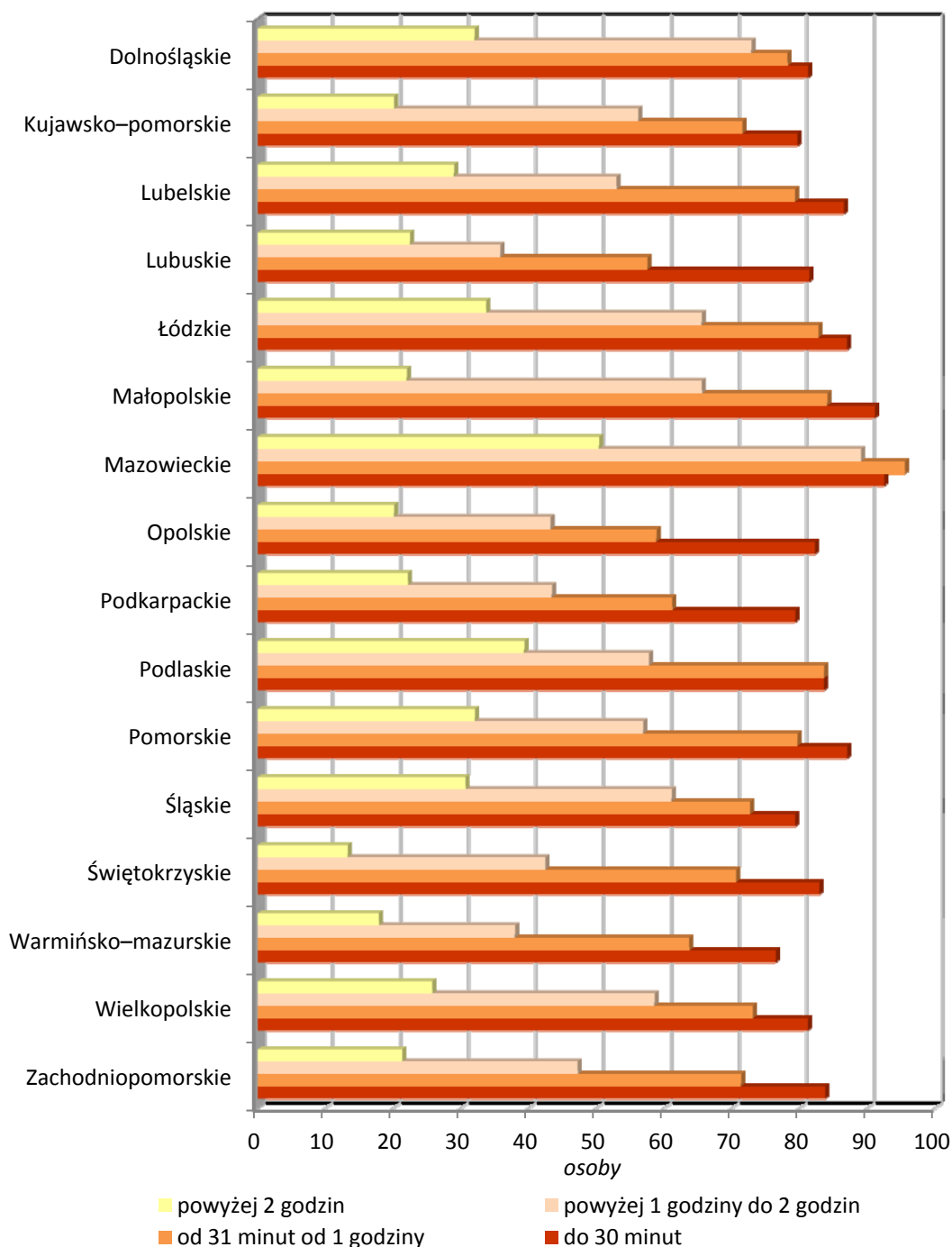
Z ogólnej liczby dojeżdżających 6359,2 tys. osób (69,6%) pokonywało odległość dzielącą je od głównego miejsca pracy w czasie nie dłuższym niż 30 minut, 2101,8 tys. osób (23,0%) – od 31 minut do jednej godziny, 530,9 tys. osobom (5,8%) zajmowało to ponad godzinę ale nie więcej niż dwie godziny, zaś 150,5 tys. osób (1,6%) musiało poświęcić na dojazd do pracy ponad dwie godziny. Zarysowuje się zatem tutaj zdecydowana przewaga dojazdów zajmujących niewiele czasu. W strukturze według województw obserwuje się zrozumiąłą (z uwagi na potencjał Warszawy) dominację osób zamieszkałych w województwie mazowieckim – z wyjątkiem przejazdów najkrótszych (do 30 minut), gdzie prym wiodzie województwo śląskie (14,8%, województwo mazowieckie – 12,7%). Przewaga województwa mazowieckiego jest szczególnie widoczna w przypadku dojazdów dłuższych –

jeśli dojazd trwa ponad godzinę, ale nie dłużej niż dwie godziny, to udział dojeżdżających w takim czasie do pracy mieszkańców tegoż województwa w odpowiedniej liczbie ogółem wyniósł 34,7%, podczas gdy drugiego pod tym względem województwa małopolskiego – 9,5%. W przypadku dojazdów trwających ponad dwie godziny było to odpowiednio: 18,7% i 10,2%. Dla dojazdów krótszych (od 31 minut do jednej godziny) na drugiej pozycji w tym ujęciu plasuje się województwo śląskie – 12,3% (województwo mazowieckie – 22,4%). Natomiast najniższe wartości tych udziałów zanotowano w województwach: opolskim (2,4% – dla dojazdów trwających do 30 min i 1,7% – ponad 2 godziny), lubuskim i opolskim (1,5% – od 31 min do 1 godziny) oraz w województwach: lubuskim i podlaskim (po 1,0% w przypadku dojazdów zabierających od 61 do 120 minut czasu).

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na wewnętrzne struktury poszczególnych województw w zakresie czasu dojazdu do pracy mieszkańców tych województw. Największy udział mieszkańców dojeżdżających do pracy w najkrótszym czasie (do 30 minut) wykazuje bowiem województwo lubuskie (81,7%), zaś najmniejszy – województwo mazowieckie (54,1%). Z kolei wśród dojeżdżających, którym zajmowało to od 31 do 60 minut, dominowało województwo mazowieckie (31,6%), a najmniejszy udział dojeżdżających w takim czasie mieszkańców zaobserwowano w województwie lubuskim (14,5%). W przypadku dojazdów do pracy trwających od 61 do 120 minut przeważa także województwo mazowieckie (12,4%), zaś najniższym udziałem w tej mierze charakteryzują się: województwa: lubuskie i podlaskie – po 2,4% każde. Z kolei największy udział dojeżdżających najdłużej (ponad 2 godziny) zaobserwowano w województwie świętokrzyskim (2,8%), natomiast najmniejszym udziałem w tym zakresie charakteryzowali się mieszkańcy województwa śląskiego (1,0%).

W strukturze dojeżdżających według płci widać dominację mężczyzn w każdej kategorii – na 100 mężczyzn przypadało od 30 (ponad 2 godziny) do 84 kobiet (do 30 minut). Rozkład tego wskaźnika w województwach w ramach każdej kategorii też był raczej równomierny i podobny w ramach każdej kategorii (choć zdarzają się i znaczniejsze różnice – np. dla dojeżdżających najdłużej – ponad 2 godziny – w województwie mazowieckim na 100 mężczyzn przypada 50 kobiet, podczas gdy w województwie świętokrzyskim – 13), nigdzie też kobiety nie uzyskały pod tym względem przewagi. Natomiast w rozkładzie pomiędzy kategoriami w poszczególnych województwach widoczne są pewne różnice, co zostało zobrazowane na wykresie 6.7.

Wykres 6.7. Liczba kobiet na 100 mężczyzn według czasu dojazdu do pracy i województw

Widać więc, że przewaga mężczyzn w kategorii osób, którym dojazd do pracy zajmuje najwięcej czasu (ponad 2 godziny) jest bardzo wyraźna. Natomiast w przypadku pozostałych trzech kategorii w województwach mazowieckim i dolnośląskim wartość omawianego wskaźnika jest podobna. Inne województwa wykazują większe zróżnicowanie w tym względzie. Zawsze jednak stan najbliższy osiągnięcia równowagi pomiędzy liczbami

dojeżdżających kobiet i mężczyzn można zaobserwować dla grupy dojeżdżających najkrócej (do 30 minut).

Kolejną rozpatrywaną charakterystykę dojazdów stanowi środek transportu, którym dojeżdżający się posługuje aby pokonać odległość dzielącą go od miejsca faktycznego zamieszkania do głównego miejsca pracy. Najwięcej takich osób, bo 5154,1 tys. (czyli 56,4% ogółu dojeżdżających) używało do tego celu samochodu osobowego, którym osobiście kierowało. W następnej kolejności w tej hierarchii znajduje się komunikacja publiczna (w tym miejska), z której korzystało 2295,4 tys. osób (25,1%); 679,8 tys. dojeżdżających (7,4%) posługiwało się także samochodami osobowymi, ale byli oni w nich jedynie pasażerami. Natomiast 365,0 tys. osób, czyli 4,0% ogółu, korzystało z usług prywatnych przewoźników. 191,9 tys. osób (2,1%) dojeżdżało pociągiem. Pozostałe 5,0% dojeżdżających (456,4 tys. osób) docierało do pracy innymi pojazdami. A zatem osobiście prowadzony samochód osobowy staje się głównym środkiem dojazdu do pracy, zapewne kosztem komunikacji publicznej (nawet jeśli za taką uznać też pociąg czy usługę prywatnego przewoźnika⁵, to udział dojeżdżających tymi środkami transportu wyniesie łącznie 31,2%, a więc dużo mniej).

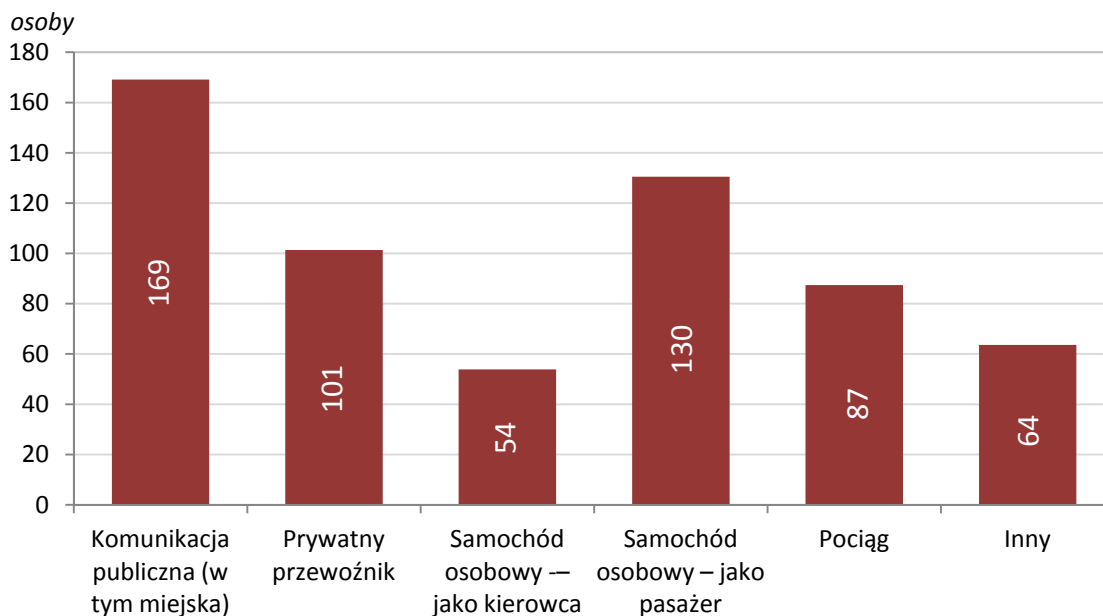
W poszczególnych województwach natomiast rozpatrywane struktury przedstawiają się następująco. Największy udział dojeżdżających do pracy środkami komunikacji publicznej (w tym miejskiej) wykazuje województwo mazowieckie (35,1%), zaś najmniejszy – opolskie (12,1%). Z kolei w zakresie udziału dojeżdżających do pracy pojazdami prywatnych przewoźników dominuje województwo małopolskie (9,6%), a najmniejszy udział dojeżdżających tym sposobem zaobserwowano w województwie podlaskim (1,2%). W przypadku udziału dojeżdżających do pracy samochodem osobowym (w charakterze kierowcy) przeważa województwo opolskie (63,3%), zaś najniższą wartością w tej mierze charakteryzuje się województwo mazowieckie – 48,7%. Dominacja stosowania tego środka transportu podczas dojazdu do pracy jest widoczna we wszystkich regionach. Z kolei samochodem osobowym (ale w roli pasażera) dojeżdżało do pracy spośród województw udziałowo najwięcej – bo 12,3% – osób w województwie lubuskim. Najniższą wartość tego wskaźnika odnotowano natomiast w województwie małopolskim (6,0%). Pociąg jako środek transportu cieszył się największym powodzeniem w województwie mazowieckim (tym środkiem transportu dojeżdżało do pracy 4,3% mieszkańców tego regionu), zaś najmniejszym – w województwie podlaskim (0,8%). Udział osób dojeżdżających do pracy innymi środkami

⁵ Wymienieni przewoźnicy świadczą też, np. regularne, publicznie dostępne przewozy autokarowe.

transportu był najwyższy w województwie opolskim (10,0%) a najmniejszy – w województwie małopolskim – 3,1%.

Interesująca wydaje się być struktura rozpatrywanego zjawiska społeczno-ekonomicznego według płci. Kształtowanie się liczby kobiet na 100 mężczyzn korzystających podczas dojazdów do pracy z różnych środków transportu ukazuje wykres 6.8.

Wykres 6.8. Liczba kobiet na 100 mężczyzn według środka transportu dojazdu do pracy

Można zatem zauważyć, że kobiety zdecydowanie częściej od mężczyzn wybierają komunikację publiczną (w tym miejską) oraz są pasażerami w samochodzie osobowym podczas dojeżdżania do pracy. Względna równowaga panuje w przypadku korzystania z usług prywatnych przewoźników. Natomiast mężczyźni znacznie częściej od kobiet dojeżdżają jako kierowcy samochodów bądź też pociągiem lub innymi środkami transportu. Tendencje te znajdują potwierdzenie we wszystkich województwach. Pewne różnice w zakresie tego wskaźnika można zaobserwować jedynie w przypadku prywatnych przewoźników (tutaj mężczyźni są ich klientami częściej od kobiet w województwach: dolnośląskim (80), lubuskim (86), łódzkim (61), opolskim (81), podlaskim (69), śląskim (56), warmińsko-mazurskim (97) i wielkopolskim (82)). Natomiast jedynie w województwie mazowieckim kobiety częściej niż mężczyźni wybierały pociąg (123).

Ostatnią, ale nie mniej ważną, cechą dojazdów do pracy jest ich częstotliwość. Najwięcej, bo 7487,8 tys. osób (81,9% ogółu dojeżdżających) dojeżdżało do pracy codziennie, 1446,5 tys. osób (15,8%) – czyniło to częściej niż raz w tygodniu ale nie codziennie, 139,8 tys. osób (1,5%) – raz w tygodniu, 37,9 tys. osób (0,4%) – raz na dwa

tygodnie, 21,2 tys. osób (0,2%) – raz w miesiącu, natomiast pozostałe 9,2 tys. osób (0,1%) – rzadziej niż raz w miesiącu.

Najwyższy udział dojeżdżających do pracy codziennie w ogólnej ich liczbie wystąpił w województwie dolnośląskim (84,2%), zaś najmniejszy – w lubelskim (77,6%). Województwo lubelskie jednak dominuje pod względem udziału swych mieszkańców dojeżdżających do pracy częściej niż raz w tygodniu ale nie codziennie (18,9%), a najmniejszy udział dojeżdżających w takiej częstotliwości odnotowano w województwie wielkopolskim (13,7%). W przypadku dojazdów do pracy odbywanych raz w tygodniu przeważa województwo świętokrzyskie (3,0%), zaś najniższym udziałem w tej mierze charakteryzuje się województwo śląskie – 0,9%. Spośród udziałów dojeżdżających do głównego miejsca pracy raz na dwa tygodnie największy był w województwie lubuskim (0,7%), zaś najmniejszy – 0,2% – w województwie śląskim. Także w województwie lubuskim najwięcej w tym wymiarze (0,5%) osób dojeżdżało do pracy raz w miesiącu, najmniej zaś – 0,1% – w województwie śląskim. Udział dojeżdżających najrzadziej (rzadziej niż raz w miesiącu) był we wszystkich województwach (poza zachodniopomorskim – 0,3%) praktycznie jednakowy i wyniósł 0,1%.

W strukturze dojeżdżających według płci widać dominację mężczyzn w każdej kategorii – na 100 mężczyzn przypadało od 27 (dojazd do pracy raz w tygodniu lub raz na dwa tygodnie) do 84 kobiet (dojazd częściej niż raz w tygodniu ale nie codziennie). Rozkład tego wskaźnika w województwach w ramach każdej kategorii także okazał się raczej równomierny i podobny (choć zdarzają się i znaczniejsze różnice – np. dla dojeżdżających raz w miesiącu w województwie mazowieckim na 100 mężczyzn przypada 66 kobiet, podczas gdy w województwach: lubuskim i podkarpackim – po 14, natomiast w przypadku dojazdów jeszcze rzadszych wartości tego wskaźnika wyniosły na przykład 73 w województwie mazowieckim i 21 w województwie warmińsko-mazurskim), nigdzie też kobiety nie uzyskały pod tym względem przewagi.

Mając do dyspozycji omówione wyżej zmienne warto na zakończenie przyjrzeć się niektórym ich ewentualnym związkom. Powiązanie pomiędzy czasem dojazdu do pracy a częstotliwością tegoż dojazdu ukazuje tablica 6.2.

Tabela 6.2. Dojeżdżający do pracy według czasu i częstotliwości dojazdu

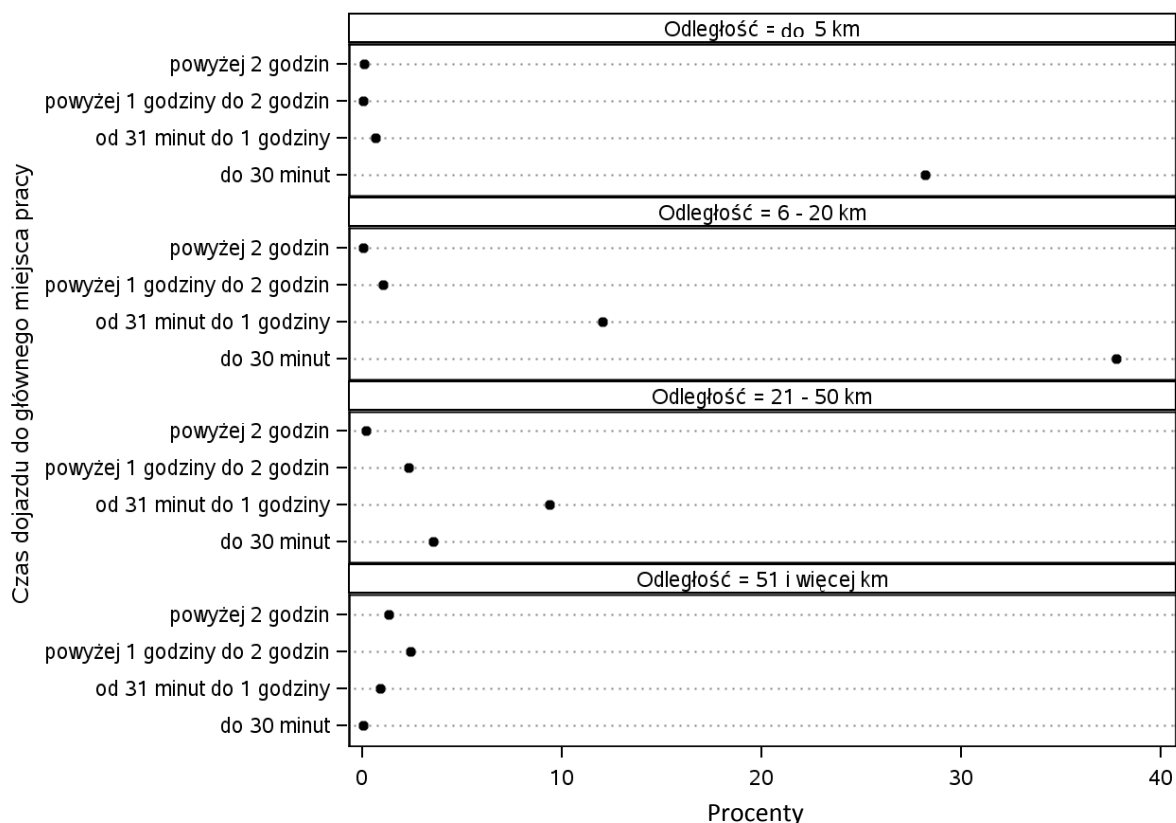
Częstotliwość dojazdu		Codziennie	Częściej niż raz w tygodniu, ale nie codziennie	Raz w tygodniu	Raz na 2 tygodnie	Raz w miesiącu	Rzadziej niż raz w miesiącu
Do 30 minut.....	a	5361,8	947,0	37,3	8,2	3,3	1,6
	b	84,3	14,9	0,6	0,1	0,1	0,0
	c	71,6	65,5	26,7	21,7	15,5	17,4
Od 31 minut do 1 godziny	a	1713,0	354,8	24,2	6,0	2,7	1,1
	b	81,5	16,9	1,2	0,3	0,1	0,1
	c	22,9	24,5	17,3	15,7	12,8	11,8
Powyżej 1 godziny do 2 godzin	a	370,7	117,4	31,8	6,5	3,5	1,0
	b	69,8	22,1	6,0	1,2	0,7	0,2
	c	5,0	8,1	22,8	17,1	16,4	10,8
Powyżej 2 godzin	a	42,2	27,3	46,4	17,2	11,7	5,5
	b	28,1	18,1	30,9	11,4	7,8	3,7
	c	0,6	1,9	33,2	45,5	55,3	59,9

Uwaga: a – w tys., b – w % według częstotliwości dojazdu, c – w % według czasu dojazdu.

Jak widać, im krótszy jest czas dojazdu tym większa okazuje się częstotliwość pokonywania odległości pomiędzy miejscem zamieszkania a miejscem pracy.

Zależność między odległością a czasem dojazdu do pracy przedstawia poniższy wykres. Zwizualizowano na nim w specyficzny sposób udziały poszczególnych kategorii w liczbie dojeżdżających ogółem.

Wykres 6.9. Zależność odległości dojazdu do pracy od czasu jej pokonywania

Jak widać, zależność ta okazuje się silna. Warto przy tym zauważyć, że dojeżdżających do pracy na odległość do 20 km w czasie nie dłuższym niż pół godziny jest szczególnie dużo.

Podsumowanie

Przeprowadzone wyżej analizy prowadzą do spostrzeżenia, że większość pracujących (ponad 60%) dojeżdża do głównego miejsca pracy. Przestrzenny rozkład dojeżdżających jest w znacznej mierze ukształtowany przez potencjał demograficzno – ekonomiczny danego regionu. W tej rozpatrywanej grupie ludności przeważają mieszkańcy miast (choć zdarzają się wyjątki od tej reguły), widoczna jest też wyraźna dominacja mężczyzn. Występuje tutaj ponadto tendencja „przyciągania miejskiego”, co oznacza, że zarówno mieszkańcy miast jak i wsi częściej dojeżdżają do pracy w mieście niż na wsi.

Przyglądając się bliżej związanym z pracą przemieszczeniom ludności pomiędzy różnymi typami jednostek przestrzennych, można zauważyć, że w trakcie dojazdu do pracy poza własne województwo wyjeżdża prawie 4% dojeżdżających. Ponad 32% dojeżdżających musi jednak dotrzeć w tym celu poza własny powiat, a ponad połowa – poza gminę swego faktycznego zamieszkania. Zdarzają się wszakże regionalne przypadki, gdzie sytuacja jest odwrotna – dotyczy to wówczas przede wszystkim kobiet.

Wśród dojeżdżających do pracy przeważają osoby z wykształceniem przygotowującym do wykonywania konkretnego zawodu – wyższym oraz średnim zawodowym i zasadniczym zawodowym. Jedynie u kobiet widać relatywnie duży udział dojeżdżających do pracy osób posiadających świadectwo dojrzałości średniej szkoły ogólnokształcącej. Ponad 88% dojeżdżających jest wieku do 54 lat, a szczególną mobilność w tym zakresie wykazują osoby w wieku 25 – 34 lat – tak u mężczyzn jak i u kobiet.

Większość dojeżdżających do pracy ma do pokonania od 6 do 20 km. Generalnie, przeciętna odległość pokonywana przez dojeżdżającego do pracy to nieco ponad 17 km. Znamienne jest jednak to, iż kobiety dojeżdżają do pracy zlokalizowanej zazwyczaj o 5 – 10 km bliżej od ich domu niż mężczyźni.

Większości dojeżdżających dotarcie do pracy zajmuje nie więcej niż pół godziny. Zauważyć przy tym należy, że równomierne rozmieszczenie dużych miast na danym obszarze znacznie skraca ów średni czas przejazdu. Innym ciekawym zjawiskiem wydaje się być wypieranie komunikacji publicznej w transporcie do pracy przez indywidualne środki transportu zorganizowane przez dojeżdżającego, przede wszystkim samochód osobowy, którym to dojeżdżający samodzielnie kieruje. Z usług komunikacji publicznej w celu przemieszczenia się do pracy i z powrotem korzysta nieco ponad ¼ dojeżdżających (przy

czym w regionach o dobrze rozwiniętej sieci transportowej tego rodzaju – np. w województwie mazowieckim – udział ten jest wyższy). Kierowanie samochodem osobowym w tym kontekście staje się przy tym zdecydowaną domeną mężczyzn. Kobiety preferują raczej przejazd samochodem osobowym w roli pasażera lub wybierają komunikację publiczną. Mężczyźni częściej od kobiet są natomiast podczas dojazdu do pracy pasażerami pociągów czy też użytkownikami innych środków transportu.

Niepełna 82% dojeżdżających do pracy czyni to codziennie, a niemal 16% – kilka razy w tygodniu ale nie codziennie. Im krótszy jest czas dojazdu tym większa jego częstotliwość. Podobnie – co nie powinno dziwić (choć oczywiście lokalne uwarunkowania infrastrukturalne bądź atmosferyczne czy działanie innego rodzaju siły wyższej czasami mogą stanowić inaczej) – mniejsza odległość skutkuje krótszym czasem dojazdu do pracy.